

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra křesťanské výchovy

Teologické nauky

**Doc. ThDr. Stanislav Novák jako pedagog náboženské
výchovy**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. Dr. Ludvík Dřimal, Th. D.

Olomouc 2019

Bc. Petr Mikulecký

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem při tom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne:

Abstrakt

Cílem této diplomové práce bylo přiblížit osobnost a dílo Doc. ThDr. Stanislava Nováka (1917 – 2006), jenž působil jako pedagog Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze se sídlem v Litoměřicích pro obory pedagogika a katechetika v letech 1969 – 1979.

První část práce představuje nástin životopisu Stanislava Nováka. Druhá část následně pojednává o náboženské výchově římskokatolické církve v českých zemích v době Nováka života. Třetí část se věnuje Novákovu literárnímu dílu v souvislosti s vyučovaným oborem. Pojednává o Novákově práci ‚Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli.‘ z roku 1977, která je pojednáním o křesťanské výchově od prenatálního období až po manželství a jejíž smyslem je pojednání o pedagogice založené na Bibli. Novákovu dílo ‚Zásady života‘ z roku 1971 lze prezentovat jako pokus o katechetickou kerymatiku, zahrnující katecheze týkající se svědomí, biblických otázek, víry, naděje a lásky.

The aim of this thesis was to introduce the personality and work of Doc. ThDr. Stanislav Novák (1917 - 2006), who worked as a teacher of the Roman Catholic Cyril and Methodius Theological Faculty in Prague, based in Litoměřice for the pedagogy and catechetical fields from 1969 to 1979.

The first part of the thesis presents an outline of Stanislav Novák's biography. The second part deals with the catechesis of the Roman Catholic Church in Czech lands during Novak's life. The third part deals with Novak's literary work in relation to the subject taught. It deals with Novak's work titled "Pedagogy. Disharmonic Man and Their Upbringing. A Bible-based Pedagogy" from 1977, which deals with Christian upbringing from the prenatal period to marriage, and is intended to deal with Bible-based pedagogy. Novak's work "The Principles of Life" in 1971 can be presented as an attempt at catechetical kerygmatics, including catechesis on conscience, biblical questions, faith, hope and love

Děkuji otci Doc. Dr. Ludvíku Dřímaloovi, Th. D. za odborné vedení práce a takéž otci Mgr. Ludvíku Pfeiferovi a bratru Mgr. Michaelu Františku Pometlovi OFM za osobní vzpomínky na Doc. ThDr. Stanislava Nováka.

Obsah

Úvod	6
1 Nástin životopisu Stanislava Nováka	7
1. 1 Kněžské začátky a následné působení Stanislava Nováka	7
1. 2 Pedagogické působení Stanislava Nováka na CMBF v Litoměřicích	10
1. 3 Stanislav Novák kanovníkem Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě a dodatky	12
2 Křesťanská výchova Církve v Čechách během Novákova života	13
2. 1 Obecný nástin doby	13
2. 2 Václav Kubíček a Josef Hronek	15
2. 3 Výuka předmětů z oblasti křesťanské výchovy v letech 1948 – 1989	15
2. 3. 1 Vladimír Kryštofský	15
2. 3. 2 Představitelé disentu	16
2. 4 Shrnutí	18
3 Literární dílo v souvislosti s vyučováním oborem	19
3. 1 Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli... ..	19
3. 1. 1 Úvod	19
3. 1. 2 Harmonizace snoubenců a manželů	22
3. 1. 3 Harmonizace rodičů	26
3. 1. 4 Harmonizace výchovy	28
3. 1. 5 Bůh Jobův nebo Bůh Ježíšův?	28
3. 1. 6 Harmonická výchova v jednotlivých úsecích lidského života	32
3. 1. 7 Křest	34
3. 1. 8 První tři roky života dítěte	35
3. 1. 9 Modlitba	38
3. 1. 10 Na cestě ke staršímu batolecímu věku a starší batolecí věk	38
3. 1. 11 Předškolní věk dítěte	42
3. 1. 12 Výchova dítěte	44
3. 1. 13 Dítě školního věku	45
3. 1. 14 Mladší a starší školní věk	48
3. 1. 15 Adolescence	50
3. 2 Zásady života	52
3. 2. 1 Svědomí	52
3. 2. 2 Novákovo pojednání o Bibli a víře	53

3. 2. 3 Pojednání o naději a lásce	57
3. 2. 4 Shrnutí.....	60
4 Hodnocení náboženské výchovy Stanislava Nováka	62
4. 1 Místo Novákova pedagogického díla v dějinách náboženské výchovy v českých zemích ve 20. století.....	62
4. 1. 1 Novákovo působení na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích .	64
4. 2 Morální a lidský rozměr působení Stanislava Nováka na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích.....	65
Závěr.....	67
Prameny.....	69
Díla Stanislava Nováka v oboru náboženské výchovy	69
Ostatní literatura	69
Ostatní prameny.....	69
Résumé	70
Přílohy	72
Přepis rozhovoru s bratrem Michaelem Františkem Pometlem OFM	72

Úvod

Motivem a cílem této diplomové práce je zachytit a odborně zhodnotit osobnost Stanislava Nováka, jenž působil v letech 1969 – 1979 jako pedagog Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze se sídlem v Litoměřicích a jehož osobnosti a dílu nebyla dosud věnována dostatečná pozornost.

Kromě chronologické dokumentace jeho působení na CMBF v Litoměřicích a jeho díla v publikaci *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994* od Marie Zimmermannové a přehledu jeho kněžského působení v publikaci *Almanach duchovních arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikon farností arcidiecéze pražské 1948 – 2010 (Díl II. – Almanach M – Ž)* Vladimíra Koronthályho a Marie Kovářové, nevznikla dosud práce, která by se zabývala hlouběji osobností a dílem Stanislava Nováka.

Předkládaná práce představuje Stanislava Nováka nejen jako pedagoga Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze se sídlem v Litoměřicích, ale rovněž jako kněze a osobnost vysokých morálních kvalit. Přináší kompletní a ucelené údaje, týkající se jak Novákova kněžského, tak i pedagogického působení. Pojednává stručně o stavu křesťanské výchovy Církve v Čechách v době Novákova života a stručně přibližuje i významné osobnosti české katechetiky tohoto období.

Metoda, která byla použita při vypracování, je analyticko-syntetická. Novákovy odborné práce byly podrobeny pečlivému rozboru, po kterém vyvstaly hlavní tematické okruhy.

Práce je členěna do čtyř kapitol v rámci tří okruhů. První okruh seznamuje s významnými daty života Stanislava Nováka a zasazuje jeho život do dějinného kontextu křesťanské výchovy v Čechách. Druhý okruh se zabývá literárním dílem Stanislava Nováka v souvislosti s jeho pedagogickým působením na litoměřické fakultě.

Poslední okruh obsahuje pokus o syntézu Novákova díla a zhodnocení jeho přínosu jak coby kněze a náboženského pedagoga, tak i člověka mravně opravdového a zásadového.

Předkládaná práce si tedy klade za cíl být připomínkou významné osobnosti v oboru náboženské pedagogiky a skromným příspěvkem k jejímu hlubšímu poznání.

1 Nástin životopisu Stanislava Nováka

Z významných postav pedagogů Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze se sídlem v Litoměřicích¹ si vděčné vzpomínky svých kolegů i bohoslovců zasloužil učitel katechetiky a pedagogiky a kněz Stanislav Novák.

1. 1 Kněžské začátky a následné působení Stanislava Nováka

Úvodem je třeba konstatovat, že životopisné údaje, týkající se osobnosti Stanislava Nováka, které byly dostupné, bylo povětšinou velmi kusé a navíc si v jistých skutečnostech dokonce vzájemně protirečící.

Smuteční oznámení o smrti Stanislava Nováka, stylizované Královskou kolegiátní kapitulou sv. Petra a Pavla na Vyšehradě oznamuje: „ ... že dne 2. října L. P. 2006, o svátku sv. Anděů strážných odevzdal do náruče svého Stvořitele dar života v požehnaném věku nedožitých 90 let P. ThDr. Stanislav Novák, sídelní kanovník vyšehradský“² a velmi kusým způsobem vzpomíná životopis Stanislava Nováka: „Narodil se v r. 1917 ve Vlašimi. Po absolvování benešovského gymnázia byl přijat na teologickou fakultu UK. V r. 1942 byl vysvěcen na kněze. Po kratším působení v duchovní správě přešel jako profesor na gymnázium. V r. 1968 byl povolán na teologickou fakultu do Litoměřic. V r. 1993 byl jmenován sídelním kanovníkem Vyšehradské kapituly.“³

Toto smuteční oznámení je vskutku formulováno velmi kusým stylem, neboť v podstatě vůbec nezmiňuje řádně ani kněžské působení Stanislava Nováka. Nezasvěcený člověk by tak lehce mohl nabýt z jeho řádek dojmu, že Stanislav Novák po svém vysvěcení působil jen v duchovní správě a většinu let, až do onoho roku 1968, kdy byl povolán na litoměřickou fakultu, která tehdy nesla ve svém názvu označení *bohoslovecká*⁴, působil coby profesor na blíže neurčeném gymnáziu.

Ve skutečnosti Stanislav Novák, jenž se narodil 14. června 1917 ve Vlašimi, v letech 1937 – 1939 absolvoval studium teologie na Bohoslovecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze a roku 1942 absolvoval Arcidiecézní bohoslovecké učiliště v Praze. 28. června 1942 byl v Praze

---

¹ Plný oficiální název této fakulty zněl *Římskokatolická cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze se sídlem v Litoměřicích*. Častěji se v literatuře setkáváme se zkrácenou formou *Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Litoměřicích*, eventuálně se zkratkou *CMBF Litoměřice*.

² Smuteční oznámení o úmrtí Stanislava Nováka.

³ Smuteční oznámení o úmrtí Stanislava Nováka.

⁴ Pozn.: Nikoliv *teologická*, jak bylo ve smutečním oznámení nesprávně uvedeno.

vysvěcen na kněze.⁵ Od 1. srpna 1942 byl coby kaplan přidělen službou na Kladno. Ještě téhož roku, k 1. prosinci 1942, byl ustanoven jako I. kaplan v Příbrami, odkud se k 1. lednu 1944 vrací, coby II. kaplan, opět na Kladno. Na Kladně zastihlo Stanislava Nováka osvobození naší vlasti od nacistických okupantů.⁶

Ještě na Kladně je od 1. října 1945 ustanoven Stanislav Novák katechetou na tamní I. dívčí obecné škole. Roku 1948 následně přechází do Prahy, kde toho roku působí jako profesor náboženství na dívčím reálném gymnáziu v Praze XII. ve Slezské ulici a zároveň jako zastupující profesor náboženství na gymnáziu v Praze-Žižkově ve Dvořákově ulici. Lze předpokládat, že právě skutečnost, že Stanislav Novák působil od roku 1948 jako profesor náboženství na zmíněných pražských gymnáziích, přispěla k tomu, že některé jeho zkratkovitě pojaté životopisy (viz Novákovo smuteční oznámení) evokují dojem, jakoby po krátkém kněžském působení se věnoval pouze práci gymnaziálního pedagoga, a jako kněz následně snad ani nepůsobil. Ve skutečnosti však údaje v Almanachu duchovních arcidiecéze pražské časově určují jeho pedagogickou činnost na zmíněných gymnáziích pouze do roku 1950⁷. K 1. říjnu 1950 je Stanislav Novák ustanoven jako III. kaplan v Praze-Novém Městě u sv. Štěpána a současně přidělen službou do Prahy-Strašnic, kde se 8. prosince 1956 stává administrátorem farnosti. Od 1. února 1957 do 14. února 1958 potom následuje ještě roční Novákovo působení, coby administrátora, v Praze-Bubenči.⁸

Následující kněžské působení Stanislava Nováka v Praze-Žižkově u sv. Prokopa jakožto administrátora, ohraničené 15. únorem 1958 a 30. červnem 1967, lze zřejmě právem označit za velmi významné období jeho kněžské činnosti. Bývalo již v té době zvykem říkat, že „do Týna“⁹ se chodí „na Reinsberga“¹⁰, neboť promluvy Jiřího Reinsberga přitahovaly a oslovovaly mnoho

---

⁵ Srov.: ZIMMERMANNOVÁ, Marie: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994*. Červený Kostelec : Pavel Mervart. 2017. s. 152.

⁶ Srov.: KORONTHÁLY, Vladimír; KOLÁŘOVÁ, Marie: *Almanach duchovních arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikon farností arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl II. – Almanach (M – Ž)*. Praha : Arcibiskupství pražské. 2013. s. 101 – 102.

⁷ Pozn.: Po roce 1949 v podstatě již výuka náboženství na středních školách ani nebyla možná. Nové podmínky v této oblasti určovalo vládní nařízení č. 219/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem ze dne 18. října 1949, které řešilo otázku platů, výuky náboženství, podrobnosti ohledně státního souhlasu, formulaci slibu věrnosti republice, hospodaření Církve a obsazování uprázdněných obrocí. Do jara 1968 se výuka náboženství řídila směrnicemi a výnosy SÚC či ministerstva školství, věd a umění z počátku padesátých let. Ty tuto výuku omezily 2. – 7. ročníkem základní školy. In.: BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury. 2013. s. 28 a 219.

⁸ Srov.: KORONTHÁLY, Vladimír; KOLÁŘOVÁ, Marie: *Almanach duchovních arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikon farností arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl II. – Almanach (M – Ž)*. 2013. s. 101 – 102.

⁹ Pozn.: Kostel Matky Boží před Týnem (lidově Týnský chrám) na Starém Městě pražském v blízkosti Staroměstského náměstí.

¹⁰ Jiří Reinsberg (1918 – 2004). Český katolický kněz a spisovatel a vynikající homiletik, jehož farnost představovala po celou dobu komunistického režimu (v kostele Matky Boží před Týnem působil od 1. srpna 1946 do roku 2003)

lidí¹¹ - potom ke sv. Prokopu na Žižkov mnozí v letech 1958 – 1967 chodili ,na Nováka‘. Toto v rozhovoru potvrzuje i bratr Michael František Pometlo OFM¹²: „*No, že jsem chodil na jeho kázání ke sv. Prokopu na Žižkov – tam jsem se s ním nikdy osobně nesetkal. Ale viděl jsem tedy, že je to muž jednak znalý ve výkladu a také schopný dobře sdělovat. Takže z toho důvodu jsem jezdil až tam na jeho kázání, i když jsem bydlel ve farnosti u sv. Vojtěcha u pana biskupa Kajetána Matouška. Tam jsem chodil ve všední dny, k Matouškovi.*“¹³

Konkrétně o katechezi dětí Stanislava Nováka v letech 1950 – 1968, tedy z období, kdy coby administrátor postupně vystřídal několik pražských farností, nepodařilo se již sehnat konkrétní údaje. Výuka náboženství na základních školách byla v té době sice zákonem povolena, v praxi jí však byly kladeny nejrůznější překážky. Vynikající zkušenosti s katechezí dětí a náboženskou pedagogikou, které prokazoval Stanislav Novák jako učitel CMBF v Litoměřicích, nasvědčují tomu, že navzdory nejrůznějším překážkám a omezením se Novák katechezi dětí ve svých farnostech nepochybně věnoval, a tedy náboženství, byť malý počet dětí, vyučoval, v důsledku čehož posléze na litoměřické fakultě Stanislav Novák působil nikoliv jako strohý teoretik, ale v rámci svých přednášek bohoslovcům často předváděl určité vzorové hodiny náboženství. Novák si evidentně kladl za cíl svých přednášek, jak se rovněž sám vyjadřoval, nikoliv čistou výuku katechetiky, nýbrž snažil se své studenty *naučit jak učit*. O tomto jeho přístupu k přednáškám na CMBF v Litoměřicích svědčí opět slova bratra Michaela Františka Pometla OFM: „*On to doslova takhle dělal. On někdy úplně předvedl hodinu náboženství tak, jak bychom to měli dělat my. Čili: ‚Milé děti!‘ A pokračoval tak, jakoby měl před sebou skutečně jen ty dětské posluchače.*“¹⁴

Od 1. července 1967 do 15. října 1972 byl potom Stanislav Novák administrátorem v Praze-Hloubětíně.¹⁵

---

společensví intelektuálů a studentů a stala se prvním místem v zavádění české liturgické reformy po II. vatikánském koncilu.

¹¹ Pozn.: ‚*Do Týna*‘ proto často zavítali i studenti Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze či Komenského evangelické bohoslovecké fakulty v Praze, kteří vnímali promluvy Jiřího Reinsberga jako inspiraci pro svou budoucí kazatelskou praxi.

¹² Michael František Pometlo OFM. Bratr Řádu menších bratří (františkánů) z konventu Panny Marie Sněžné na Novém Městě pražském.

¹³ Autorizovaný přepis vlastního rozhovoru s bratrem Michaelem Františkem Pometlem OFM pořizený v Praze 28. ledna 2019. s. 2.

¹⁴ Autorizovaný přepis vlastního rozhovoru s bratrem Michaelem Františkem Pometlem OFM pořizený v Praze 28. ledna 2019. s. 3.

¹⁵ Srov.: KORONTHÁLY, Vladimír; KOLÁŘOVÁ, Marie: *Almanach duchovních arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikon farností arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl II. – Almanach (M – Ž)*. 2013. s. 101 – 102.

1. 2 Pedagogické působení Stanislava Nováka na CMBF v Litoměřicích

Roku 1968 byl Stanislav Novák povolán, aby přednášel na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze se sídlem v Litoměřicích katechetiku. V dubnu 1969 byl potom pověřen výukou katechetiky jako externí učitel. Následně, roku 1970, byl na litoměřické fakultě jmenován lektorem pro obor katechetika. 16. října 1972 byl Novák jmenován asistentem pro obory pedagogika a katechetika a 17. října téhož roku současně školským referentem arcibiskupské konzistoře. 15. října 1972 zároveň končí coby administrátor farnosti Praha-Hloubětín. Roku 1974 získává Stanislav Novák doktorát obhajobou disertační práce v oboru pedagogika na téma *Disharmonie člověka a jeho výchova*. V roce 1975 je potom jmenován odborným asistentem pro obory katechetika a pedagogika.¹⁶

1 listopadu 1976 nastupuje Stanislav Novák jako výpomocný duchovní do Prahy-Vršovic. K jeho kněžskému působení v Praze-Vršovicích se váže jedna pozoruhodná zmínka, kterou potvrdil bratr Michael František Pometlo OFM, když na mou otázku: „*Páter Jaromír Bartoš z Hrochova Týnce vzpomínal zejména na Vršovice, kde otec Novák působil později jako výpomocný duchovní, že tam to bylo nastaveno tak, že nějak od osmi sloužil jeden kněz před ním a od devíti potom sloužil otec Novák. A otec Bartoš tam byl svědkem takové zajímavé věci, nakolik přišel až na tu druhou mši svatou (od devíti), že ti lidé se po kázání začali rozcházet, a odešla skoro polovina kostela. A on to pochopil až potom, neboť oni na tu osmou přišli už na tu první mši svatou, a u otce Nováka si potom počkali už jen na to kázání, neboť to kázání je zajímavé.*“ Bratr Michael odpověděl: „*Logicky! Ano. Zcela jistě. Je to tak.*“¹⁷

Roku 1979 se ještě Stanislav Novák habilituje jako docent pro obor katechetika a pedagogika habilitační prací *Disharmonický člověk a jeho výchova*. Zároveň však téhož roku coby pedagog na CMBF v Litoměřicích z důvodu ‚nemoci‘ končí. K 1. červenci 1985 potom odchází ze ‚zdravotních důvodů‘ rovněž z duchovní správy.

Podivné okolnosti odchodu Stanislava Nováka z litoměřické fakulty zčásti osvětluje právě rozhovor s bratrem Michaelem Františkem Pometlem OFM:

Otázka: „*Ještě bych se rád vrátil k otci Novákovi. V tom almanachu na arcibiskupství je uvedeno, že roku 1979 z důvodu nemoci odešel z fakulty. Roku 1985 potom odchází i z duchovní*

---

¹⁶ Srov.: ZIMMERMANNOVÁ, Marie: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994*. 2017. s. 152. a KORONTHÁLY, Vladimír; KOLÁŘOVÁ, Marie: *Almanach duchovních arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikon farností arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl II. – Almanach (M – Ž)*. 2013. s. 101 – 102.

¹⁷ Autorizovaný přepis vlastního rozhovoru s bratrem Michaelem Františkem Pometlem OFM pořizený v Praze 28. ledna 2019. s. 2.

správy do penze – opět ze zdravotních důvodů. Bylo mi však některými kněžími naznačeno, že v onom roce 1979 otec Novák neodešel, ale byl přinucen z té fakulty odejít, protože patřil opravdu mezi nejschopnější pedagogy, kteří tam působili. A ten tehdejší režim zkrátka neměl zájem na tom, aby katechetika byla vyučována člověkem, který skutečně byl schopen ty bohoslovce ‚naučit učit‘. Přikláníš se k této verzi?“

Odpověď: „Jasně. Byl ‚odejít‘. Ta nemoc tam byla možná jenom formalitou, ale ať už byl oficiálně vyhozen, anebo vytlačen – rozhodně je to ta druhá věc.“

Otázka: „Neboť on se potom, roku 1993, stává kanovníkem Kolegiální kapituly na Vyšehradě a umírá v roce 2006, on tedy sedmadvacet let ještě aktivně prožil od toho roku, kdy ‚nemohl‘ z důvodu nemoci dále pokračovat!“

Odpověď: „To je výmluvné, že? Na Vyšehradě sloužil plně a také jsme se občas ještě stýkali. Já jsem v jeho intencích si vymýšlel nějaké své katechetické pomůcky, tak jsem to s ním také konzultoval potom.“

Otázka: „A poznal jsi jej tedy ještě v těch porevolučních letech jako člověka, který tedy rozhodně nebyl neschopen ze zdravotních důvodů pedagogické činnosti či služby?“

Odpověď: „Vůbec to nebylo. Teda alespoň pro mne to nebylo patrné. To naprosto ne. Byl ‚odejít‘.“

Otázka: „V čem byl otec Novák pro ‚ně‘ tak obávaný? V té své schopnosti vdechnout té katechezi život?“

Odpověď: „Já si myslím, že jsi to vyjádřil jasně. Já jenom teďka srovnám: nám přednášel Zdeněk Bonaventura Bouše liturgiku. To byl živel! Ten prostě po té přednáškové síni lítal! Všude! S rukama vzhůru. A impulsivně. Po něm přišel jeho nástupce... s dovolením: takhle chodil s papírem: ‚Boháč sice píše, ale já říkám ...‘ To bylo nesrovnatelné. A já jsem to říkal proto, že toto byl Stanislav ve svém oboru. Jako ten Bouše. I když nebyl tak divokej jako ten Bouše.“

Otázka: „Tedy otec Novák byl svým založením blízký Josefu Zvěřinovi a Otovi Mádrovi?“

Odpověď: „Jistě. Akorát, že oni museli odejít dřív a on tam chvíli ještě vydržel. Ale bylo to dobře, že přece jenom tam měli ti chlupci v někom oporu. Už to, že tam byl!“

Otázka: „Nyní mi z tvé odpovědi vyznělo, že se tedy nejednalo jen o odbornou oporu, v důsledku níž tedy ta katechetika za otce Nováka v Litoměřicích měla úroveň, ale i lidskou oporu?“

Odpověď: „Zcela jistě. Už jenom svou existencí. Protože ono se to z každého dá přechýst, jestli je kněz, anebo řemeslník.“¹⁸

---

¹⁸ Autorizovaný přepis vlastního rozhovoru s bratrem Michaellem Františkem Pometlem OFM pořizený v Praze 28. ledna 2019. s. 5 – 6.

1. 3 Stanislav Novák kanovníkem Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě a dodatky

Stanislav Novák byl 30. prosince 1993 jmenován sídelním kanovníkem Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě a do funkce kanovníka uveden 14. ledna 1994.

V době svého působení ve farnosti u sv. Prokopa v Praze-Žižkově bydlel na faře u sv. Prokopa v Čajkovského ulici č. p. 669. Po roce 1972 žil ve Fügnerově ulici č. p. 475 v Praze-Klánovicích.¹⁹

Stanislav Novák zemřel 2. října 2006 v Praze²⁰. Rozloučení s ním se konalo v pondělí 9. října 2006 v bazilice sv. apoštolů Petra a Pavla na Vyšehradě. Po mši svaté byl potom uložen k poslednímu odpočinku ke svým spolubratrům do kapitulní hrobky na Vyšehradském hřbitově.

---

¹⁹ Srov.: KORONTHÁLY, Vladimír; KOLÁŘOVÁ, Marie: *Almanach duchovních arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikon farností arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl II. – Almanach (M – Ž)*. 2013. s. 101 – 102.

²⁰ Pozn.: Někde se rovněž uvádí, že se tak stalo v Litoměřicích. Každopádně Stanislav Novák na jaře roku 2006, již jako těžce nemocný, do Litoměřic z Prahy odešel a dostalo se mu zde paliativní péče v hospici u sv. Štěpána.

2 Křesťanská výchova Církve v Čechách během Novákova života

S ohledem na fakt, že Stanislav Novák ukončil svá studia na Bohoslovecké fakultě v Praze v akademickém roce 1948 – 1949, přičemž v 50. a 60. letech působil jako duchovní v pražských farnostech a až roku 1968 byl pověřen výukou katechetiky na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze se sídlem v Litoměřicích, kde potom v různých pedagogických funkcích působil až do září roku 1979, lze konstatovat, že období aktivního působení Stanislava Nováka víceméně spadá do období katechetiky v českých zemích v době komunistického režimu (1948 – 1989). Proto také hovořit o katechezi Církve v Čechách během Novákova života znamená hovořit právě o tomto období.

2. 1 Obecný nástin doby

Komunistický režim využil předchozí tradice, pod jejímž vlivem se náboženství vyučovalo pouze vesměs ve škole. Již počátkem 50. let proto bylo zdůrazněno, že náboženství může být vyučováno pouze ve školách a až do období Pražského jara roku 1968 byly podmínky výuky náboženství striktně definovány směrnicemi Státního úřadu pro věci církevní a ministerstva školství. Současně byla uplatňována celá škála nejrůznějších tlaků, jejichž účelem bylo cílené komplikování přihlašování k výuce náboženství. Z oné doby jsou potvrzeny snahy ‚horlivých‘ ředitelů škol, kteří např. vyžadovali, aby přihláška žáka k výuce náboženství byla podepsána oběma rodiči, kteří ji museli přijít osobně podepsat do ředitelny. Řada ředitelů zase na počátku školního roku skrývala přihlášky k výuce náboženství a tvrdila, že je nemá. Další ředitelé záměrně zařazovali výuku náboženství až na večerní hodiny. Roku 1954 dokonce na jedné škole v okrese Bruntál byla hodina náboženství stanovena až na 19. hodinu.²¹

Faktem je, že přesné údaje o počtu žáků přihlášených v období let 1948 – 1989 k výuce náboženství, není možno považovat za vypovídající hodnotu o míře religiozity. Tlak státní moci na rodiče vedl často ke skrývání vlastního náboženského přesvědčení. Údaje o počtu žáků přihlášených k výuce náboženství tak spíše ilustrují intenzitu protináboženské politiky v Československu.²²

Zatímco roku 1950 se pouze v šesti ze třinácti krajů přihlásilo k výuce náboženství méně než 99 procent dětí, k zásadnímu zlomu došlo roku 1952, kdy byla ukončena povinná

---

²¹ Srov.: BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury. 2013. s. 219.

²² Srov.: BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. 2013. s. 219.

náboženská výuka. A jakkoliv např. roku 1956 v Gottwaldovském kraji stále ještě dosahoval počet žáků, kteří navštěvovali výuku náboženství, 75,6 procenta, v devíti krajích se výuky náboženství účastnila již jen méně než polovina dětí a nejnižší počet byl v Libereckém kraji – 14,6 procenta. Rýsoval se tu již značný rozdíl mezi Čechami a Moravou, neboť zatímco v žádném z moravských krajů neklesl v tomto období počet žáků přihlášených k výuce náboženství pod 50 procent, v Čechách se naopak pouze Pardubický kraj a Českobudějovický kraj padesátiprocentní hranici přiblížily se 47 procenty přihlášených dětí. Výrazný nárůst zájmu rodičů a jejich dětí o výuku náboženství potom registrujeme od školního roku 1968 – 1969. V období Pražského jara v důsledku nového výnosu ministerstva kultury a informací se vyučování nově mohli konat i mimo prostory školy, což bylo od roku 1949 vyloučené, a nemuselo být vykonáváno pouze duchovními, nýbrž i kvalifikovanými laickými katechety. Navíc přihlášky již nebyly přijímány ředitelstvími škol, ale příslušnými duchovními. Ve školním roce 1969 – 1970 se k výuce náboženství přihlásil skoro dvojnásobek žáků v porovnání s předcházejícími lety (v českých zemích přibližně 24 procent žáků, na Slovensku dokonce 62 procent žáků). V důsledku nových tlaků normalizační komunistické státní moci, která se v mnoha ohledech uchýlila ke svým dřívějším praktikám, tyto počty následně rychle klesaly. Ve školním roce 1983 – 1984 v českých zemích navštěvovalo ve škole výuku náboženství jen 3,25 procenta dětí. Např. roku 1987 bylo v celém hlavním městě Praze k výuce náboženství přihlášeno jen 63 dětí a počet 200 byl v hlavním městě překročen předtím naposledy roku 1976. V celém Severočeském kraji dokonce nebylo v letech 1981 – 1983 k výuce náboženství přihlášeno žádné dítě, v letech 1984 – 1987 pak 3 – 5 dětí. Patrně v důsledku postupné eroze komunistické moci ve druhé polovině 80. let byla, počínaje školním rokem 1988 – 1989, akceptována opětovná změna způsobu přihlašování žáků, kdy přihlášky již opět nevybíraly školy, nýbrž kněží. V řadě krajů tato změna vedla ke zdvojnásobení počtu přihlášených žáků, v Severočeském kraji potom dokonce k nárůstu přihlášených dětí o dva tisíce procent (z 5 na 107).²³

Ačkoliv není účelem této práce statisticky zpracovávat údaje o počtu žáků oficiálně navštěvujících výuku náboženství, nakolik to je spíše otázkou studia dějin příslušného období, tento nástin reality let 1948 – 1989 je spíše jistým mementem, které by mělo ilustrovat obecnou bezvýchodnost oné doby, v níž Církev žila – a žít musela. A v níž se *přeci jen* snažila katecheticky působit.

---

²³ Srov.: BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. 2013. s. 220.

2. 2 Václav Kubíček a Josef Hronek

Ačkoliv jak Václav Kubíček, tak Josef Hronek patří z hlediska svého odborného působení v oblasti české katechetiky zejména do předcházejícího období (1920 – 1948)²⁴, je potřebné jejich katechetické dílo ve stručnosti zmínit, neboť bylo svým rozsahem natolik zásadní, že zčásti ovlivnilo českou katechetiku i v období následujícím.

Počátkem 20. století došlo v Rakousku k nábožensko-reformnímu hnutí, které zaujalo i naše katechety. Jednalo se o posun od deduktivní metody katecheze a analýzy textu k uplatnění syntetické (psychologické) metody. Psychologická metoda potom vyžadovala zejména aktivitu žáků. Katechismová poučka již přestala být východiskem, ale závěrem vyučovacího procesu. V tomto období se úspěšně snažil Václav Kubíček na poli katechetickém v českých zemích uplatnit tzv. Mnichovskou metodu katecheze a přizpůsobit ji českým poměrům.²⁵

Josef Hronek byl potom autorem osnov, ke kterým zpracoval dvě učebnice pro vyučování náboženství na národních školách Československé republiky, několik učebnic pro vyučování starších žáků na měšťanských a středních školách. Jeho publikace byly určeny zejména začínajícím učitelům náboženství, působícím na národních školách, kde náboženství bylo sice fakultativně povinným předmětem, nicméně náboženská výchova byla plně dobrovolněna. Josef Hronek apeloval zejména na potřebu propojení teorie vyučování s praxí. Ve svých publikacích se zamýšlel rovněž nad zohledněním připravenosti dítěte z rodiny a nad jeho postavením ve škole, stejně jako i nad osobností katechety – a tedy metodou, postupy, řečí či otázkami při výuce.²⁶

2. 3 Výuka předmětů z oblasti křesťanské výchovy v letech 1948 – 1989

2. 3. 1 Vladimír Kryštofský

Při pohledu na současníky Stanislava Nováka si zvláštní pozornost zaslouží nepochybně Vladimír Kryštofský (1909 – 1986), jenž v době, kdy Římskokatolická cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze se sídlem v Litoměřicích měla šest let (1968 – 1974) rovněž svou

---

²⁴ Srov.: ZIMMERMANNOVÁ, Marie: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994*. 2017.

²⁵ Srov.: HOŠŤÁLKOVÁ, Marta: *P. Václav Kubíček jako katecheta a katechetik*. Olomouc : Matice cyrilometodějská. 2007. s. 56 – 58.

²⁶ Srov.: ZIMMERMANNOVÁ, Marie: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994*. 2017. s. 68 – 79.

pobočku v Olomouci, vyučoval pedagogiku a katechetiku právě na této pobočce. Uvážíme-li tedy, že Stanislav Novák nastupuje na CMBF do Litoměřic roku 1969, lze konstatovat, že na téže fakultě působili v podstatě současně, pouze jeden z nich v Litoměřicích a druhý v Olomouci, přičemž Kryštofského pedagogické působení bylo ukončeno likvidací olomoucké pobočky roku 1974. Publikace Vladimíra Kryštofského měly po stránce své struktury a obsahu metod katecheze spíše blízko k pracím Václava Kubíčka, ačkoliv částečně již reflektovaly i II. vatikánský koncil a jeho východiska. Tento aspekt je potom patrný zejména v Kryštofského práci *Teorie duchovní správy nedospělých – Studijní text katechetiky* z roku 1972. Právě tato jeho práce se stále do značné míry opírá o Kubíčkovy katechetické práce z 30. let, zatímco na jiných místech již reflektuje dokumenty II. vatikánského koncilu (zejména *Gravissimum educationis* z 29. října 1965²⁷), texty německého teologa Klemense Tilmanna a v některých částech prozrazuje rovněž inspiraci tzv. *Holandským katechismem*. Vladimír Kryštofský považoval za žádoucí, aby poznatky z výuky náboženství zasáhly celou bytost dítěte, tedy jeho volní i emoční oblast. Současně se zaměřil i na problematiku ve své době poměrně novou, a totiž otázku vedení konvertitů, popř. lidí nemocných atd.²⁸

2. 3. 2 Představitelé disentu

Velmi podnětná nová katechetická východiska vzešla rovněž z prostředí českých teologů, kteří v době nesvobody nemohli rozvíjet svou činnost na fakultách, popř. jen velmi krátce v období bezprostředně následujícím po Pražském jaru 1968 (Oto Mádr a Josef Zvěřina).

Oto Mádr (1917 – 2011) strávil dlouhá léta ve vězení (1951 – 1966). V akademickém roce 1969 – 1970 potom přednášel morální teologii jako odborný asistent na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze se sídlem v Litoměřicích. Již předtím, roku 1968, patřil k organizátorům přednášek tzv. *Živé teologie*, k nimž s úspěchem zval i zahraniční hosty včetně Karla Rahnera. Hojně též přispíval do měsíčníku VIA, který – vedený Josefem Zvěřinou – v krátké chvíli tiskové svobody vystřídal Duchovního pastýře poplatného režimu. Za normalizace však již mohl své práce šířit jen prostřednictvím katolického samizdatu.²⁹

Významným českým teologem katolického disentu byl rovněž Josef Zvěřina (1913 – 1990). Po dlouhých letech vězení (1952 – 1965) v letech 1969 – 1971 krátce působil coby odborný asistent na litoměřické fakultě, avšak habilitace mu již umožněna nebyla. Josef Zvěřina kladl

---

²⁷ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství. 2002. s. 528.

²⁸ Srov.: ZIMMERMANNOVÁ, Marie: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994*. 2017. s. 153 – 161.

²⁹ Srov.: ZIMMERMANNOVÁ, Marie: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994*. 2017. s. 164 – 167.

v katechezi důraz zejména na srozumitelnost. Zásadně odmítal tzv. katechismové poučky, tak často do té doby používané ve výuce náboženství, bez patřičného inkulturovaného výkladu. Přicházel rovněž se zajímavými způsoby výuky, zejména při katechezi studentů, kdy aby je přinutil nově myslet a vnímat ducha doby, rád se někdy stavěl do role nevěrce a kladl otázky provokativního typu. Snažil se u studentů rozvíjet schopnost nejen naučené aplikovat, ale hlavně rozumět tomuto světu v přirozené rovině. Pozoruhodná byla zejména Zvěřinova schopnost vést výklady srozumitelně, aniž by se tak stalo na úkor kvality obsahu či nevhodným zjednodušením.³⁰

Pozoruhodnou osobností této éry byl rovněž Antonín Mandl (1917 – 1972). Vězněn byl v letech 1949 – 1964. Ihned po návratu z vězení se zapojil do tajné výuky teologie, spoluzakládal Dílo koncilové obnovy a působil jako jeden z redaktorů teologického časopisu VIA. Názorově blízký Antonínu Mandlovi byl Zdeněk Bonaventura Bouše OFM (1918 – 2002). V padesátých letech byl i Zdeněk Bonaventura Bouše vězněn. V době Pražského jara 1968 se potom věnoval pastorační práci studentů při kostele sv. Tomáše na Malé Straně v Praze, byl redaktorem časopisu VIA a přednášel v cyklu *Živá teologie*. Roku 1973 přišel o státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti a po podpisu Charty 77 i o zaměstnání v Národní galerii. Podobně jako Antonín Mandl neměl Zdeněk Bonaventura Bouše možnost publikovat, a proto je jeho publikační činnost relativně malá. Pro Zdeňka Bonaventuru Boušeho bylo smyslem hledat samotné jádro křesťanství, které objevil nikoliv v institucionalizovaném a podle jeho názoru v příliš zideologizovaném katolicismu, ale v následování Ježíše Krista. Proto také zdůrazňoval, že podstata křesťanství spočívá mezi *„lidskou moudrostí“* a *„bláznovstvím kříže“*. Boušeho postoj asi nejlépe charakterizoval jeho přítel, evangelický starozákoník Jan Heller: *„Je to čistá a čirá teologie kříže, theologie crucis, beze stopy triumfalismu a mocenských nároků, a tím i neobyčejně přesné vystižení toho, že právě jádro křesťanské naděje paradoxně spočívá v Ježíšově ztroskotání na kříži, jediné cestě do Života, zjeveného vzkříšením, a že Ježíš sám a jeho láska přichází ke slovu v našem ztroskotání, hříšnosti a smrtelnosti.“*³¹³²

---

³⁰ Srov.: ZIMMERMANNOVÁ, Marie: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994*. 2017. s. 167 – 170.

³¹ HELLER, Jan: *„Církev je tu předem k tomu, aby dřív nebo později nebyla...“* In: *Teologický sborník*, č. 1/1999, roč. V. s. 6.

³² Srov.: BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. 2017. s. 303 – 310.

2. 4 Shrnutí

Na každý pád – nelze považovat tuto kapitolu za úplný přehled vývoje katecheze v českých zemích v období života Stanislava Nováka. Je třeba bezpochyby konstatovat, že určité moderní trendy metod katecheze přicházely do Československa, nacházejícího se pod vládou komunistů, s jistým zpožděním. Na straně druhé však i ve svobodném světě zásadnější změny chápání této problematiky tak či tak přinesl zejména II. vatikánský koncil (1962 – 1965), jehož východiska mohla najít svou reflexi i v československých poměrech velmi záhy, a to díky přechodnému uvolnění v období Pražského jara 1968 a krátce po něm.

3 Literární dílo v souvislosti s vyučovaným oborem

V této kapitole se budu věnovat analýze nejvýznamnějších literárních publikací Stanislava Nováka v souvislosti s jím vyučovaným oborem.

3. 1 Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli.

3. 1. 1 Úvod

Dílo bylo vydané pro vnitřní potřebu Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze se sídlem v Litoměřicích roku 1977 a lze jej považovat za vrcholné dílo Stanislava Nováka. Je evidentní, že se v něm spojuje nejen Novákův obdivuhodný odborný přehled, nýbrž i jeho dlouholeté zkušenosti kněze i pedagoga. Již v samotné předmluvě tohoto skriptu Stanislav Novák zmiňuje svou touhu a snahu vycházet při formulaci tohoto díla z Božího slova, anebo k němu cílit, a proto ve slovu Božím hledá to, co je podstatné ve výchově. Středem práce je pak pro Nováka *člověk samotný*, nakolik i Bůh se stal člověkem – a Ježíš Kristus nám přišel ukázat, co znamená být člověkem mezi lidmi.

V úvodu této své práce připomíná Stanislav Novák *Podobenství o boháči a Lazarovi* (viz Lk 16, 19 – 31) a poukazuje na dvě scény, z níž jednou je tento svět a druhou onen svět. Na té první scéně spatřujeme panské sídlo, bohatství, přepych a nedaleko odtud žebráka jménem Lazar, plného vředů a touhy po tom, aby směl sníst aspoň to, co padá z boháčova stolu. Tedy vidíme velmi bolestný obraz nadutosti a rozmařilosti na straně jedné a bolestné chudoby v těsné blízkosti. Novák zdůrazňuje to, v čem se onen boháč v pravém smyslu slova nejvíce provinil: jeho hřích spočíval totiž v tom, že Lazara *neviděl*. Nezdvihl jej, neobjal jej jako bratra, neboť si vůbec nebyl schopen uvědomit, že Lazar je jeho bratr. V druhé scéně potom můžeme vidět onoho boháče v zatmělém prostoru, v nesmírné opuštěnosti, kde zůstává sám se svým svědomím. A teprve zde si boháč uvědomuje, jak vypadá *nebratrský svět*. Stanislav Novák na základě toho konstatuje, že Bůh uzavřel nejvyšší zákon života do dvou vztahů: do vztahu k Bohu a do vztahu ke spolučlověku, a proto je také znamením křesťanství kříž, v němž se protíná horizontála (vztah k člověku) s vertikálou (vztah k Bohu). A varuje, že pokus se člověku

jejich průsečík posune ve směru horizontály, stává se z něho jen sociolog, zatímco vystoupí-li ve směru vertikály, může být z něho zbožný sobec.³³

V kapitole ‚A‘ první části této své práce hovoří Stanislav Novák o vztahu člověka k přírodě, neboť Bůh po stvoření člověka neopustil, ale tvoří jej dál (creatio continua) a Bůh se člověku navíc dává dál (per gratiam). Člověk není stvořitelem země, tím je Bůh, ale ten činí z člověka správce svého díla, podává mu je jako dar, z čehož vyplývá, že se člověk má Bohu dotazovat, má Bohu naslouchat, aby věděl, jak s tímto darem zacházet. A bude-li člověk panovat v poddanosti Bohu, pak z moudrého vládce nikdy nepřeroste v pyšného, a tím i domýšlivého diktátora. Novák v této části své práce reflektuje ekologickou problematiku. Např. poukazuje na strašlivé ekologické dopady použití DDT³⁴. Problematika DDT již dnes není aktuální. Nicméně aktuálními zůstávají další problémy, které jsou zde zmíněny: kácení deštných pralesů a jeho důsledky v podobě půdní eroze. S ohledem na dobu, kdy tato Novákova práce vznikala, je třeba ocenit Novákovu odvahu, s níž poukazuje rovněž na tehdejší nešťastný úděl Krušných hor, eventuálně na severočeské *měsíční krajiny* povrchových dolů. Ostatně je faktem, že demonstrace proti postupujícímu ničení přírody propukly v Teplicích ještě několik dnů před 17. listopadem 1989³⁵. Novák tuto část uzavírá konstatováním, že člověk chtěl experimentovat diktátorsky, bezohledně, sobecky a pyšně s přírodou, což ho přivedlo ještě do větší tragédie – neexperimentoval v konečném důsledku jen s přírodou, nýbrž i se sebou samotným! A vyzkoušel na sobě ten největší a nejdalekosáhlejší experiment – odtrhl se jak od svého Pramene, tak od svého Cíle! Člověk se tak stal autonomním, prohlásil se za soběstačného, zpřetrhal všechny vazby – v důsledku čehož se stal nakonec podivně nejistým (přes všechno své vychloubání) a stal se sám sobě tajemstvím – problémem.³⁶

Jestliže se Stanislav Novák nejprve táže: ‚Kdo je člověk?‘, nachází odpověď ve větách: ‚Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem.‘; ‚Bůh stvořil člověka k nepomíjitelnosti a k obrazu podoby své ho učinil!‘ a ‚Toliko jsem shledal, že Bůh učinil člověka správného!‘. Jestliže se člověk od tohoto Pramene svého bytí odpoutá, nutně potom musí upadat do živočišné malosti,

---

³³ Srov.: NOVÁK, Stanislav: *Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli. (Díl I.)*. Litoměřice : Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta. 1977. s. 1 – 5. Dále jen *Pedagogika*.

³⁴ DDT. Plným názvem 1,1,1-trichlor-2,2bis(4-chlorfenyl)ethan. Aromatická halogensloučenina, insekticid. Od roku 1948 masově používán jako insekticid. Roku 1962 vydává biologka Rachel Carsonová knihu ‚Mlčící jaro‘, v níž dokumentuje přítomnost DDT v živočišných tkáních a potravních řetězcích a jeho fatální devastační účinky. V USA bylo používání DDT zakázáno roku 1972.

³⁵ Ačkoliv počátkem Sametové revoluce se staly události 17. listopadu 1989 v Praze, ekologické protesty, které proběhly od 11. do 13. listopadu 1989 v Teplicích, značně vyděsily představitele tehdy vládnoucí KSČ. Smogové inverze roku 1989 trvaly na severu Čech už od poloviny října. Žlutošedá mlha páchnoucí sírou byla tak hustá, že se přes ni nedalo vidět na pět metrů. Na demonstracích, jichž se zúčastnilo několik stovek lidí, potom zněla hesla: ‚Chceme čistý vzduch!‘ či ‚Nechte nás dýchat!‘.

³⁶ Srov.: NOVÁK, Stanislav. *Pedagogika*. 1977. s. 5 – 18.

stávat se sám sobě nevysvětlitelným a ztrácet svůj cíl. Novák tak odhaluje vznik disharmonie v člověku. Lidskou duši člení na tři segmenty: rozum, vůli a cit. Dodává však cosi nesmírně důležitého, a totiž potřebu, aby nad těmito zmíněnými mohutnostmi panovala krásná harmonie, a aby tento soulad pronikal i do lidského těla. Vysvětluje následně rovněž bytostnou potřebu *Zdroje*, jenž by dodal rozumu světlo, vůli sílu a citu kázeň. A to je Boží milost. Hovoří rovněž o tzv. *Energii alfa*, která je v člověku zdrojem jasu, síly, kázně a celkové harmonie.³⁷ A k tomu všemu přibývá ještě jedna síla: svoboda, v jejímž důsledku člověk ví, že je to on, který jedná. Vlivem svobody vzniká vědomí sama sebe. A jestliže v důsledku přítomnosti Energie alfa je v lidské duši přítomno Boží JÁ, vlivem svobody se utvořilo naše JÁ, tedy lidské JÁ. A vzniká napětí, které může mít pouze dvě východiska: buď vlivem pokory (tedy pravdivého poznání) lidské JÁ pozná a uzná, že všechno, co má – má od Boha, a pak se vytvoří mezi oběma JÁ porozumění, shoda a přátelství, anebo se lidské JÁ vzhledne samo v sobě, bude toužit být nezávislé, a tedy vykáže Boží JÁ ze své duše a postaví své JÁ na místo Božího JÁ. A toto je právě to, čím podvedl Satan člověka: ‚Budete jako Bůh!‘ V důsledku toho Energie alfa odchází, Bůh se vzdaluje, neboť s krajní jemností respektuje svobodu člověka. Rozum ztrácí světlo a vůle ztrácí sílu a směr k Bohu, tedy směr vzhůru. Vůle nebyla zničena, nýbrž ochromena, ale její ‚olovnice‘ začala směřovat dolů. City opustily vykázané místo, ovlivnily rozum a deformovaly vůli. Svoboda se rozkolísala. A zejména byla porušena harmonie. A došlo-li k disharmonii duševní, nutně dochází i k disharmonii tělesné, která z člověka proniká dále do společnosti a celé přírody. A samozřejmě, že tato skutečnost je rovněž klíčem k dějinám lidstva, na níž se nejvíce ukazuje rozdíl mezi vládou Boží a despocií člověka. Neboť zatímco Boží JÁ je centripetální – shromažďuje, spojuje láskou; lidské JÁ je centrifugální – rozhání, odmítá (nenávisť).³⁸

Jak se potom může člověk z této své tristní reality osvobodit? Může se pouze chytit podané ‚ruky‘, sevřít ji, a tato ‚ruka‘ jej může vysvobodit, vykoupit. Toto lidské volání vyslyšel Bůh, jenž – když se naplnil čas – poslal na svět Bytost, která v sobě spojila svět Boží a svět lidský, absolutní a relativní – Ježíše Krista. A Ježíš Kristus to byl, jenž vzal na sebe lidskou vinu – odmítnutí Boha – a přinesl za ni smírnou oběť, tu nejvyšší, jaká byla vůbec možná – oběť svého života na kříži. A tím mohl nastat smír, usmíření mezi Bohem a člověkem, mezi Nadpřirozenem a Přirozenem. Propast byla překlenuta ‚mostem‘ kříže. A po tomto mostě se opět vrátila Energie alfa.³⁹

---

³⁷ Srov.: Pedagogika. s. 22.

³⁸ Srov.: Pedagogika. s. 19 – 25.

³⁹ Srov.: Pedagogika. s. 28.

3. 1. 2 Harmonizace snoubenců a manželů

Stanislav Novák se v následujících kapitolách podrobně zabývá tzv. *harmonizací* v lidských vztazích, a to konkrétně harmonizací snoubenců, harmonizací manželství a harmonizací rodičů v I. části. Ve II. a III. části se potom dostává k harmonizaci výchovy a k harmonické výchově v jednotlivých úsecích lidského života. Jestliže v úvodu této své práce nejprve popsal, kdo je člověk, vysvětlil vznik disharmonie v člověku, načrtl cestu vykoupení a předestřel obraz harmonického člověka, tyto kapitoly již představují zejména shrnutí jeho celoživotních kněžských, katechetických a pedagogických zkušeností, s jejichž pomocí načrtl cestu k nápravě, a tedy cestu k harmonizaci vztahů.

Jeho práce se nejprve věnuje harmonizaci snoubenců. Bůh věděl, že není dobré, zůstane-li člověk sám, ale zároveň si byl vědom toho, že pro člověka není vhodná jakákoliv pomoc. Člověk potřeboval někoho, kdo by mu byl roven – a přece byl od něho odlišný, v němž by se sám poznával – a přeci v něm nacházel i své ucelení. Dává-li proto Bůh muži ženu, staví zároveň jejich vztah na základ, jenž je obdobou vztahu Boha k Církvi. Žena je tedy muži darem – ne kořistí. Novák hovoří o podvojně jednotě muže a ženy, kterou je možno naznačit elipsou, která má jméno ‚člověk‘. A v této elipse jsou dvě ohniska, která jsou rozdílná, a přece se vzájemně doplňují. Poznat to lze již na dětských hrách chlapců a dívek, kdy se v chlapeckých hrách (na vojáky, námořníky apod.) projevuje mužská touha vládnout, být statečný, objevovat. U děvčete se ve hře s panenkou naopak projevuje její budoucí mateřství, tedy poslání milovat, ochraňovat a pečovat. V dospělém životě jsme potom svědky toho, že věda – analytická, suchá, přesně logická – je spíše oborem muže než ženy. Stejně tak i v oblasti umění. Na druhé straně inteligence ženy je mnohem více syntetická a globální. Žena mnohem více vnímá věci v jejich celosti. Její svět je světem živého, osobního konkrétna, nikoliv směrem abstraktních idejí. Novák upozorňuje rovněž na rozdílnost muže a ženy ve vůli, která bývá u muže náchylná k egoismu, a tím i k tvrdosti, zatímco vůle ženy je ve svých projevech determinována zejména mateřstvím, a s tím souvisejícím sklonem k oddanosti, službě a péči. A jelikož se žena nemůže stát matkou bez muže, je tedy její oddanost zaměřena především k muži. Pokud bychom vnímali podle Nováka cit coby ‚tmel‘ duchovně-tělesné jednoty člověka, museli bychom konstatovat, že žena má tohoto ‚tmelu‘ více. Její spojení duše a těla je proto hlubší. Novák klade velký důraz na potřebu vzájemného pochopení muže a ženy v rovině komplementarity. Přechází de facto v této části již k otázce manželství zmíněním dvou druhů kvalit, které lidi vedou ke společnému životu: kvalitám vnějším (krása, zdraví, vzdělání, majetek) a kvalitám vnitřním (trpělivost, laskavost, milosrdenství, sebeovládání). Zdůrazňuje, že zatímco kvality vnější jsou zpravidla

pomíjivé (i vzdělání má svůj kulminační bod a o majetek – stejně jako o zdraví – může člověk přijít), kvality vnitřní mají schopnost vzrůstat. A se vzrůstajícími kvalitami vnitřními nutně vzrůstá a sílí i pouto mezi mužem a ženou, kdy oba zjišťují, že i láska je schopna stálého růstu. Avšak toto zdokonalování potřebuje svůj vzor – a tím je vždy Ježíš Kristus. V Novákově pojetí je tedy vzorcem manželství trojúhelník, jehož jedním vrcholem je muž, druhým žena a třetím Ježíš Kristus. Naprosto tedy nejde o to, aby muž přetvářel ženu podle svého, ani o to, aby žena vychovávala muže podle svého: „*ale aby tyto dva lidé si byli navzájem nápomocni při osvojování si Ježíšových povahových rysů ve svých vlastních povahách!*“⁴⁰ Jestliže se tedy snoubenci poznávají a následně se stávají manželi, je třeba, aby si vždy uvědomovali, že nikdo z nich nemá pravdu (resp. jakýsi ‚patent‘ na pravdu), ale vždy jen PRAVDA má pravdu a oni ji v PRAVDĚ – v Ježíši Kristu – společně odhalují, poznávají a přijímají.⁴¹

V části věnované vztahu snoubenců a manželů nacházíme rovněž kapitolu věnující se biologické komplementaritě, a tedy i sexuálnímu životu. Novák zásadně doporučuje, aby k tomuto manželskému setkání došlo až v manželství. Zároveň hovoří o potřebě morální vyspělosti muže, aby k intimnímu životu přistupoval nejen o tzv. svatební noci, ale zároveň během prvních společných nocí umírněně, neboť zde může hned na samém počátku prokázat, zda je bezohledný sobec, anebo pravdivý rytíř, který má v úctě vnitřní svět své ženy, a jenž se neustále uvnitř táže: ‚kam až mohu jít, abych tomu druhému neublížil, abych ho nezranil v jeho citech?‘⁴²

Kapitola ‚Harmonizace manželů‘ v podstatě tematicky volně přechází v kapitolu o harmonizaci rodičů. Novák zde začíná příběhem chlapce, který po fotbalovém utkání, zřejmě v důsledku vysílení a nějaké počínající chřipky, se vrací domů vyčerpaný a uléhá na lůžko, zatímco jeho maminka k němu volá lékaře. Když se vrací domů z práce její manžel a otec onoho nemocného chlapce, sděluje jí již v chodbě bytu, že má na tento večer lístky do divadla. Avšak v momentě, kdy vidí svého nemocného chlapce, plán se mění – a oba rodiče, aniž by o tom vedli nějaké dlouhé polemiky, jsou v tom okamžiku rozhodnutí, že setrvají doma se svým chlapcem. Otec po jídlu ke svému synovi usedá, čte mu knížku a vypráví mu příběhy ze svého života. Novák zde zdůrazňuje tři základní projevy lásky: a) dávání – neboť rodiče svému nemocnému synovi obětovali mimořádnou příležitost navštívit divadlo, b) obětavost – s níž jeho otec odložil i věci, na nichž chtěl zřejmě doma po příchodu z práce pracovat, a namísto toho usedl ke svému synovi a věnoval mu svou pozornost, c) trpělivost – trpělivost jednoho

---

⁴⁰ Pedagogika. s. 35.

⁴¹ Srov.: Pedagogika. s. 41 – 60.

⁴² Srov.: Pedagogika. s. 60 – 70.

s druhým. Tyto věci definuje Novák jako komponenty hluboké síly, která se nazývá láska. Vyzdvihuje v rámci nich dávání – neboť i Ježíš Kristus při poslední večeři řekl: ‚Toto je mé tělo, které se za vás vydává!‘ a které na sebe následně bere rozmanitou podobu v péči, odpovědnosti, úctě a znalosti. V postupném vysvětlování všech zmíněných skutečností se sice Novák znovu a znovu vrací k příběhu o chlapci, jenž náhle onemocněl, a o jeho rodičích, nicméně vše, co bylo zmíněno a vyzdvíženo v onom příběhu, lze vztáhnout nikoliv jen na rodinu s dítětem (či dětmi), ale rovněž na život bezdětného manželského páru.⁴³

Stanislav Novák potom poukazuje na to, že trpělivost je asi ta nejobyčejnější, ale nejpravdivější složka lásky. Dávání, obětavost a trpělivost jsou tak v důsledku třemi komponenty jedné a téže hluboké síly, které říkáme láska. O lásce ostatně hovoří i sv. apoštol Pavel v 1. listu Korintským 13, 1 – 7. A Stanislav Novák dodává: *„A tato pravá a pravdivá láska – bez veršů, bez slavičího klokotání, bez sentimentální melodie – má největší schopnost harmonizovat dva lidi – muže a ženu.“*⁴⁴

Dávání v lásce znamená dávat ze svého bohatství, ze svého dobra. A toto dávání působí radost, protože v něm může každý na sebe zapomenout. Ježíš Kristus ví, že první okamžik je často těžký, neboť je to kříž. Ozývá se naše JÁ. A proto říká: ‚Zapři se‘ a pojď honem za mnou, což znamená: ‚Následuj mne v mém způsobu snášení kříže, neboť tento způsob je též dáváním. V první chvíli se nám toto dávání zdá být břemenem, ale když skutečně začneme dávat, zjišťujeme, že je to lehké. Stejně tak nejprve dávání vnímáme jako jho, ale po chvíli pocítíme, že je sladké, neboť ‚kdo ztratí – získá, kdo zachová – ztratí‘.⁴⁵

Na základě zmíněného můžeme jen sami potvrdit Novákova slova: *„Láska je aktivní péče o život a růst toho, koho nebo co milujeme.“*⁴⁶ Neméně důležitá je rovněž *zodpovědnost*. Vždyť zodpovědnost nelze redukovat pouze ve smyslu zodpovídání za druhého, ale rovněž chápat ve smyslu odpovídání druhému. V lásce mezi dospělými se zodpovědnost vztahuje zejména na duševní potřeby druhého člověka. Jestliže jeden z partnerů např. neodpovídá na víru svého protějška, na otázky o Bohu – bez odpovědi má druhý pocit osamocení v těch největších hloubkách duše. Je-li například pro ženu vážná hudba krásou a požitkem, zatímco pro jejího manžela představuje jen příliš mnoho hluku, otevírá se najednou ve vztahu samota, neboť ten druhý *neodpovídá*. Z odpovědnosti vyplývá následně *úcta*. Úcta znamená nejen schopnost vidět druhého člověka takového, jaký je, ale znamená zároveň uvědomovat si jeho ojedinelost a

---

⁴³ Srov.: Pedagogika. s. 71 – 130.

⁴⁴ Pedagogika. s. 75.

⁴⁵ Srov.: Pedagogika. s. 75.

⁴⁶ Pedagogika. s. 79.

neopakovatelnost. Úcta vyrůstá ze svobody. Úctu k druhému může tak mít jen ten, kdo sám je svobodný, a proto přeje svobodu i druhému. Pokud láska spoutává, potom se nejedná o lásku, ale láskou pozlacené sobectví. Úcta současně předpokládá i *znalost* toho druhého. Je nesmírně důležité poznávat partnera rozumem, tedy získávat o něm objektivní rozumové poznatky, avšak tam, kde končí schopnost poznávat rozumem, musí nutně následovat poznání srdcem.⁴⁷

Dalšími předpoklady harmonizace manželů jsou *obětavost* a *trpělivost*. Ostatně již bylo citováno z epištoly, že *láska je trpělivá*. Novák zde hovoří o tom, že trpělivost spočívá v pasivní aktivitě, tedy v přijímání a proměňování – a připomíná sv. Františka z Assisi, jenž říkával o počasí: ‚Pčasí je vždy pěkné, jenomže pokaždé jiné.‘, a tedy závisí na tom, jak je přijmeme. Trpělivost znamená přijetí, neboť v životě nikdy ničemu nepomůže, když se člověk rozzuří, anebo když naopak zmalomyslní a rezignuje. Osvobození trpělivostí musí v konečném důsledku vždy proto znamenat osvobodovat se trpělivostí spojenou s trpělivostí Kristovou, a je nutno tento fenomén chápat následovně: když mne snáší On, chci sebe snášet i já; když mne přijímá On, chci sebe sama přijmout i já a to takového, jaký jsem a chci s Jeho pomocí růst. Ve vztahu muže a ženy potom trpělivost znamená neustálé přijímání a proměňování toho druhého, ovšem proměňování silou lásky, a nikoliv ranou zloby.⁴⁸

Slib věrnosti je důležitým. Gabriel Marcel se kdysi vyjádřil, že věrně milovat tedy znamená stále a navždy v druhého doufat. Žena má ze své přirozenosti blíže k věrnosti než muž, neboť je podle své přirozenosti matkou, a byť by neměla děti, ví toho dost o manželství již svou intuicí. Muž se naproti tomu manželství i otcovství pozvolna učí. Věrnost si však žádá neustálý růst ve vztahu a vzájemném poznávání se. Věrnost musí být vždy živá. Je to zřejmé i z příběhu Nového zákona, jenž se týká Zachariáše. Zachariáš a Alžběta byli vzorní manželé, ale když léta nepřicházelo dítě, ztrácel Zachariáš věrnost vůči své ženě. Nikoliv tedy ve smyslu nevěry, ale přestal očekávat, že mu dá dítě. A jak zestárl, coby kněz plnil sice stále povinnosti vůči Bohu, konal liturgickou službu, ale od Boha ani od své ženy už nic neočekával. Zachoval sice vůči své ženě věrnost, ale věrnost negativní – že ji neopustil. A když mu přeci bylo náhle sděleno, že Alžběta bude mít dítě, jeho reakcí bylo, že to přeci není možné, že už je pozdě. Alžběta je přeci neplodná, a tedy se od ní už nedá nic očekávat. A toto bylo jeho největším hříchem, za který byl také potrestán. A proto je v souvislosti s věrností tak důležitá víra v toho druhého, ustavičné očekávání a úcta ve vztahu k němu.⁴⁹

---

⁴⁷ Srov.: Pedagogika. s. 75 – 86.

⁴⁸ Srov.: Pedagogika. s. 86 – 89.

⁴⁹ Srov.: Pedagogika. s. 87 – 96.

3. 1. 3 Harmonizace rodičů

Jestliže se Stanislav Novák zabývá rodičovstvím, v samém počátku zmiňuje, že je potřebné a dobré, aby se dítě narodilo do rodiny, která je šťastná, rozkvétající a stabilní. Dítě není jediným účelem manželství, a ještě méně prostředkem, který zakládá vznik manželství – ani nemá být prostředkem k upevnění manželství. Koneckonců se setkáváme se ženami, které se snaží překonat krizi v manželství tím, že počnou dítě, a předpokládají, že ‚dítě vše napraví‘. To je však naprosto zcestné. Dítě bytostně potřebuje, aby se rodiče vzájemně milovali, a aby tedy coby důsledek jejich vzájemné lásky následně vyplynula i láska k němu. Dítě se koneckonců nenaučí samo milovat, jako se ani samo nenaučí chodit či mluvit. A podobně, jako vzorem pro učení řeči je pro dítě řeč rodičů, vzorem lásky je pro něj taktéž vzájemná láska jeho rodičů, kterou velmi citlivě vnímá. A tato rodičovská láska znamená potřebný přechod od zamilovanosti ke skutečné a pravdivé lásce. V období zamilovanosti totiž velmi často jeden v druhém miloval zejména sám sebe, a jestliže muž prohlašoval, že miluje, často to hlavní, co si ve skutečnosti přál, bylo, aby byl milován. Proto je v lásce tak důležitá sebekontrola a nepřetržitá výchova, jejímž středobodem není vlastní JÁ, ale osoba toho druhého.⁵⁰

Velmi důležité, ba přímo nezbytné, v této fázi manželství je, aby padl vztah poslušnosti a oddanosti vůči rodičům, ale jednalo se o osvobozený vztah, v němž mladí lidé ctí své rodiče, ale zároveň už nejsou jejich, nejsou jimi dirigováni. Rovněž rodiče by v této souvislosti měli pochopit, že jejich dítě nikdy nebylo opravdu ‚jejich‘, neboť pouze umožnili dvěma buňkám, které zakládají člověka, aby se setkaly, nicméně oni byli pouze jejich nositeli, ale ne jejich tvůrci. Jejich Tvůrcem byl jedině Bůh, a tedy i ‚jejich‘ dítě je primárně Božím dítětem, které jim bylo pouze svěřeno.⁵¹

Apoštol Jan zmiňuje ve svém evangeliu o Petrovi, že když byl mladší, opásával se sám, tedy myšleno tak, že když se vydával na cestu, vykasal si své šaty a vzal si pás, aby se mu lépe šlo. Tedy svobodný člověk také volí své cesty sám, ať už vyráží za sportem, přáteli či do divadla. V zasnubním čase tomu potom bylo podobně, jako na hoře Tábor, kde apoštol Petr říká Ježíšovi: ‚Pane, dobře je nám zde!‘ Tím vlastně naznačil – nechodme už nikam, zastavme se ve svém životě a vychutnávejme to, že je nám zde dobře. Nicméně v manželství je nutno jít dál, a jít dál zejména ve smyslu: růst. A růst znamená někdy i trpět. Nový zákon je prosycen láskou, a toto náboženství lásky nám říká, abychom měli osobní vztah k Bohu i k člověku. Proto také naši náboženskou i lidskou hodnotu určují naše láskyplné vztahy k Bohu a lidem. Novák v této

---

⁵⁰ Srov.: Pedagogika. s. 97 – 102.

⁵¹ Srov.: Pedagogika. s. 102.

souvislosti poznamenává: „Některý muž třebaž řekne: ‚Nikdy bych svou manželku a své děti neopustil; jsem přece katolík a vím, že jsem vázán zákonem, zákonem věrnosti.‘ Jak by asi takový manžel byl překvapen, kdybychom se jej zeptali: ‚A miluješ svou ženu a své děti?‘ Díval by se na nás udiveně; a kdyby byl dost upřímný, možná že by řekl: ‚Což neplním zákon? A není plnění zákona všechno? Co na mně ještě chcete?‘ Podobně jistá část katolíků plní zákon o povinné mši svaté. Jdou na ni, poněvadž jim to Matka Církev nařizuje, a sice pod těžkým hříchem.“⁵² Ano, Zákon má být skutečně naplněn. Jenže naplněním Zákona je láska.⁵³

---

⁵² Pedagogika. s. 106 – 107.

⁵³ Srov.: Pedagogika. s. 103 – 109.

3. 1. 4 Harmonizace výchovy

Stanislav Novák poukazuje na fakt, že hovořit o harmonizaci výchovy dítěte by mohlo klidně znamenat rozdělit jeho věk od prenatální doby až do zralého věku a začít se zabývat harmonizací jednotlivých věkových úseků. Nicméně *výchova* znamená ještě něco více, a totiž vychovávat *k něčemu*, anebo *podle někoho*. Novák v této souvislosti poněkud ‚modernizuje‘ onen známý rozhovor, který často vedl se svými mladými farníky sv. Filip Neri. Novák jej situuje do jiné situace, tedy do rozhovoru otce se synem, nicméně princip zůstává stejný. Když se ptá otec syna, o čem sní, ten odpovídá, že by rád nastoupil na gymnázium. Otec příkyvuje, ale hned se ptá: „A potom?“ A syn zmiňuje, že potom by rád absolvoval přírodovědeckou fakultu. Ale otec se znovu ptá: „A potom?“ A tak vlastně procházejí v onom dialogu celý život. Chlapec přitom hovoří o tom, že sní o práci v laboratoři, ale i rodině a dětech. Avšak nakonec se otec znovu zeptá: „A potom?“ A chlapec sklopí zrak a řekne: „Potom bych zemřel.“ A tehdy mu otec připomněl, že z jeho odpovědi měl radost, ale zároveň jej chtěl upozornit, že každá jedna událost (šťastná maturita, doktorát, zajímavá práce) – jakmile měl jedno, nasytil se tím, a usiloval o další. A podvědomě pocítil, že každá realita jej uspokojila jen trochu, a proto šel dál. A tehdy otec synovi říká, že celé štěstí zde na světě nikdy nelze nalézt. Je, samozřejmě, správné stále o něco usilovat, ale přitom nezapomínat na to finální, na Nejvyšší Princip, na Boha, neboť On je součtem všech poznatků, celou Vědou, součtem všech radostí a celým Štěstím. Křesťan je tak v důsledku bytostí dvou světů – světa relativního a absolutního, a chce tedy oba druhy bytí: relativní i absolutní.⁵⁴

3. 1. 5 Bůh Jobův nebo Bůh Ježíšův?

Stanislav Novák zdůrazňuje, že v podstatě můžeme mít dvě představy o Bohu – 1. Boha Jobova, anebo 2. Boha Ježíšova.

Jobovi povětšinou dáváme přívlastky ‚trpělivý Job‘, či ‚pokorný Job‘. Job přichází postupně o všechno: z boháče se stává politováníhodný chudák, který nadto přichází i o své zdraví (jako malomocný se musel ode všech vzdálit). Navíc jeho žena mu říká: „Klň Bohu a zemři!“ Stává se tedy i vyhnancem psychologickým, nakolik ona se rozešla s jeho náboženským a mravním názorem. A přeci říká: „Nahý jsem opustil lůno své matky, nahý se zpět zase vrátím.“ Job de facto vnímá Boha jako orientálního despotu, jenž má plné právo dát i vzít. Když však překračuje

---

⁵⁴ Srov.: NOVÁK, Stanislav: *Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogik založená na Bibli. II. část.* 1977. s. 1 – 8. Dále jen *Pedagogika*.

míra jeho bolesti mez, kterou je schopen fyzicky i psychicky snést, pronáší kletbu vůči sobě samému: „Kéž zhynul by den, v němž jsem se zrodil, i noc, jež pravila: ‚Hoch počat jest!‘“ Nakonec se obrací i proti Bohu: „Kdy konečně odvrátíš svůj pohled na mne, hřeším-li, co dělám Ti, ó strážce člověka!?! Promlouvají potom Jobovi přátelé, nakonec však vstupuje do sporu sám Jahve: „Kdo zatemňuje prozřetelnost slovy, v nichž rozumu není?“ a nebo „Kdes byl, když základy zemi jsem kladl!? Oznam to, pravdu-li znáš?“ A tehdy Job zmlká. Lidem se nepoddal, ale Bohu ano, a praví: „Promluvil jsem, ale neuvážil jsem divy, kterých jsem nepochopil... Proto se kořím, litovat budu v prachu a popelu.“ Poté Bůh Jobovi vrací zdraví, rodinu i majetek. Cítíme, že tohoto (Jobova) Boha můžeme obdivovat, žasnout nad jeho velikostí, ale je těžké jej milovat. V celé Jobově knize se totiž ani jednou neobjevuje slovo Otec – a neobjevuje se tam ani slovo soucit. Podobný vztah k Bohu zaujali např. i Kierkegaard, puritánští evangelíci či Blaise Pascal. Tento vztah má blíže k tragickému pesimismu, než radostnému optimismu. Ve Starém zákoně vystupuje Bůh jako všemohoucí, Stvořitel, jako Zákon, který trestá a soudí. Starozákonní Bůh je sice tedy pravdivý Bůh, Stvořitel a Dárce Zákona, nicméně to není úplná představa. Naopak v Novém zákoně u svatého apoštola Pavla nacházíme v listě Kolosanům: „A poroste vaše poznání Boha!“ Jobova představa o Bohu byla tedy pravdivá, ale značně neúplná. Jestliže Starý zákon představuje nesmírnou víru a důvěru, potom víra a důvěra Starého zákona připravuje lásku.⁵⁵

My však máme zájem vnímat zejména představu Boha, jakou nám podává Ježíš. Novák v této souvislosti připomíná slova Françoise Marii Aroueta, řečeného Voltaira, jenž řekl: ‚Bůh učinil člověka ke svému obrazu, ale člověku mu to skvěle oplatil.‘ Tím mělo být řečeno, že Bůh si přál, aby člověk byl jako On, tedy podle Jeho podoby, ale člověk si Ho připodobnil k sobě, představuje si Ho příliš podle svého, a tedy činí Ho horším, než je on sám. Zdá se, že to skutečně do jisté míry platí, neboť člověk si skutečně často představuje Boha jako někoho, kdo je daleko, je neustále s něčím nespokojený, neustále je proti něčemu, jehož stále něco roztrpčuje, a kterého je nutno neustále si usmiřovat. A proto je třeba hledat u samotného Ježíše jaký je vlastně Bůh! A Ježíš nám říká: ‚Nepřišel jsem Zákon zrušit, ale naplnit.‘ Musíme si tedy uvědomit, že Ježíš nepřišel základní, starozákonní, důležité rysy Boha smazat, ale přišel proto, aby k nim připojil rysy nové! Úplně prostě a jednoduše to lze říci asi takto: ‚Ježíš ukázal starozákonního Stvořitele a Mocného a v radosti pronesl: ‚Tento mocný Stvořitel je Otec!‘ Nic nezrušil, nýbrž dal starozákonní podobě novou tvář. Jakoby Ježíš ukázal lidem krále, jehož si do té doby člověk představoval jako mocného vladaře, sedícího na trůně s insigniemi moci – žezlem a říšským

---

⁵⁵ Srov.: Pedagogika. s. 11 – 18.

jablkem – jak vynáší nad jakýmsi poddaným svůj ortel. Avšak Ježíš otevírá najednou dveře do pokoje, kde můžeme onoho krále spatřit nejen bez insignií, ale vidíme, jak si tento král hraje na koberci jako otec se svými dětmi. A my najednou toužíme být v blízkosti tohoto krále, neboť poznáváme, že nikde se necítíme tak dobře, jako právě u Něho. A jestliže je Bůh zároveň Otcem, musí v Něm být více osob, aby mohl být Láskou. Otec by přeci nebyl otcem, kdyby nedaroval život synu – a syn by nebyl synem, kdyby se nevrátil ke svému otci.⁵⁶

Starověké orientální despotie neznaly ono láskyplné oslovení Boha slovem *Otec*. V podstatě jej neznal ani starý Izrael. A i samotným apoštolům zřejmě přišlo toto oslovení Boha zvláštní, a museli se nejprve propracovat k jeho pochopení, a v důsledku toho i ke schopnosti uvěřit tomuto vztahu – a zároveň faktu, že Boží slávou je Jeho láska. Ježíš si nepochybně byl náročnosti tohoto posunu myšlení nejen u svých apoštolů, ale obecně lidé své doby velmi dobře vědom, a proto např. vypráví podobenství o marnotratném synu, které v konečném důsledku není vlastně ani tak perikopou o marnotratném synu, ale perikopou o stále čekajícím a stále milujícím Otci. A současně je nám toto podobenství důkazem, že nejkrásnější a nejúčinnější přísnoť je obsažena v lásce, neboť poslušnost vyvolávaná přísnoťí ubývá, až ustane. Ale láska nikdy nepřestává. Ostatně – když Ježíš tak fatálně zasáhl na cestě do Damašku sv. apoštola Pavla, nehrozil mu, ani mu nevyčítal. Jen se ho ptal, zda je možné nemilovat Lásku? A sv. apoštol Pavel vše pochopil, a uvědomil si, že Bůh není nařizující a trestající Zákon, ale že je nekonečná Láska, od níž ho již od té chvíle nemohla nikdy oddělit ani vzdálenost – ani smrt. Vždyť právě v tom spočívá Boží láska, že Bůh, bohatý na milosrdenství, pro svou velikou lásku, kterou nás miloval, i přes to, že jsme byli pro své hříchy mrtví, nás přivedl k životu; resp. dříve, než jsme my milovali Boha, On miloval nás, a poslal svého Syna jako smírnou oběť za naše hříchy. Bůh chce, abychom uvěřili v tuto ryze milosrdnou lásku. Tím, kdo se tomu zdráhá, je naše pýcha, neboť nechce být pouhou bídou, slabostí, a tedy předmětem Božího milosrdenství. Člověk by tak rád ‚něco‘ znamenal, tak rád by dokázal něco, za co a pro co ho Bůh ‚musí‘ milovat! Ale člověk nemá nic ze sebe od sebe. A znovu zůstáváme tedy se sv. apoštolem Pavlem: ‚Co máš, člověče, co bys byl napřed nepřijal!‘ Bůh je tedy živý vztah. Naplněním Zákona je proto láska. A zde se setkáváme s důrazem: ‚miluj Boha z celého srdce a bližního jako sebe samého‘. Tedy – je evidentní, že lidský život se odehrává ve dvou vztazích: k Bohu a k člověku. Stanislav Novák následně poukazuje na pochopení Boha Ježíšova s pomocí rozboru modlitby *Otče náš*. Rozsah této práce spíše neumožňuje podrobněji pohovořit o tomto Novákově rozboru, byť nepochybně velmi zajímavě pojatém, a proto se domnívám, že je třeba

---

⁵⁶ Srov.: Pedagogika. s. 18 – 20.

vyzdvihnout zejména primární Novákovo sdělení, které adresuje rodičům ve vztahu k sobě samým, stejně jako ve vztahu k jejich dětem, a totiž, aby vždy měli na mysli Boha-Otce v tom smyslu, v jakém jej člověku odhalil Ježíš Kristus.⁵⁷

Principiální silou křesťanské výchovy je potom Duch svatý, neboť je zároveň principem výchozím i cílovým, a tedy skutečný ‚Spiritus agens‘. A stejně jako květinu přivádí k růstu či květu slunce, člověka přivádí k růstu, rozkvětu a k jeho dovršení – ke křesťanství – svým životodárným světlem Duch svatý. Neboť jedině Duch svatý může vytvořit v člověku nadpřirozený život, křesťanství a svatost. Tuto skutečnost lze snadno pochopit na vyznání sv. Terezie z Lisieux: *„Někdy, když čtu jistá pojednání, v nichž je křesťanství ukazováno za tisíci překážkami, můj ubohý malý duch se hodně brzy unaví; zavřu učenou knihu, která působí bolení hlavy a vysušuje mi srdce, a vezmu Bibli. Tu mi všechno připadá jasné, křesťanství se mi zdá snadné. Vidím, že stačí uznat svou nicotu a vložit se jako dítě do náruče dobrého Boha. (Qui Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei!)“*⁵⁸ V tomto duchu je třeba naší pokory a důvěry. Pokory v tom smyslu, abychom dokázali odmítnout pyšnou snahu někým být a něco znamenat, přijali svou nemohoucnost – a dokonce si ji i zamilovali, a proto dokázali jít k Bohu, coby milosrdné Lásce, neboť potom, v důsledku naší důvěry, nás již vyzdvihuje ona, nikoliv my. Tehdy již důvěřujeme jí, a nikoliv sobě. A my ji necháváme, aby nás zdvihala nad nás samotné, nad naši bídu, nad naše vady; aby nás osvobodila od našeho JÁ, od naší pýchy a našeho sobectví. Člověku není prominuto jednat, snažit se. Ale při tom vše je třeba, aby se díval mnohem více na Boha, než na sebe. Aby mnohem více svou důvěru vkládal v Boha, neboť když člověk jedná a snaží se, vždy ví, že je hlavně nesen Bohem – Láskou, ví, že je milován! Z toho vyplývá jeho důvěra – a z toho pramení jeho síla. A proto i my bychom měli svěřit své nevědomosti a nemohoucnosti tomuto Průvodci, který všechno ví, který všechno může a který nás miluje! Vždyť francouzský spirituál P. Libermann radil bohoslovcům: *„Odevzdejte se láskyplné důvěře! Opusťte lopotnou cestu ctností, kde mají hlavní místo vlastní úsilí a vlastní práce a vstupte na snadnou a krátkou cestu pokory a důvěry. Až do nynějška jste byl zvyklý pracovat sám a pokládat za něco svou pili. Když jste přitom viděl svou slabost, malomyslně jste. Avšak jakmile se odevzdáte do rukou Božích, navyknete si vidět svoji velikou neužitečnost (jsme služebníci neužiteční) a svoji neschopnost; poznáte, že jenom Bůh může všechno být a všechno v nás učinit a vrhnete se mu napospas do Jeho náruče.“*⁵⁹

---

⁵⁷ Srov.: Pedagogika. s. 18 – 46.

⁵⁸ Slova sv. Terezie z Lisieux (1873 – 1897). In: Pedagogika. s. 47.

⁵⁹ Pedagogika. s. 53 – 54.

3. 1. 6 Harmonická výchova v jednotlivých úsecích lidského života

Stanislav Novák člení věk dítěte, v němž je úlohou rodiče jej vychovávat a vést, na šest období: věk prenatalní, věk do tří let, věk předškolní, věk školní, věk puberty a věk adolescence.⁶⁰

Prenatálnímu věku předchází spojení vajíčka a spermie a tvoří se tak základ budoucího člověka. Pro nadcházející rodiče je žádoucí, aby si velmi intenzivně uvědomovali, jak již v tomto úplně prvním období mohou jejich budoucí dítě vážně poškodit jedy jako je nikotin či alkohol, popřípadě nejrůznější negativní vlivy psychické. Období prenatalní rozhodně není lhostejným životním odstavcem, ale profiluje se v něm již budoucí osobnost ve svých základních a individuálních rysech cestou od obecnosti k specifikaci, od celistvosti k úplné individuaci. Zároveň má toto období obrovský význam pro psychologii. Není však smyslem této práce zabývat se podrobněji hledisky biologickými, ale zejména psychologicko-teologickými.⁶¹

Velmi podstatným momentem je zejména ono ‚ano‘, vyslovené nad existencí dítěte. Vyslovit ‚ano‘ nad počatým dítětem znamená vložit pozitivní sílu do jeho vztahu k bytí i k ostatním lidem. Naopak prvotní ‚ne‘ znamená vložit do těchto vztahů v jejich samotném počátku negaci. Citová připravenost rodičů na narození dítěte je tedy poměrně významným předpokladem budoucí duševní rovnováhy dítěte. Intuitivní lidová moudrost ostatně poznala již dávno před psychoanalytickými objevy velkou důležitost plodového období dětského života. Např. ve starém Řecku byly těhotné ženy úzkostlivě střeženy, aby nepřišly do styku s něčím odporným nebo nízkým. Na druhé straně byly vybízeny, aby si prohlížely ušlechtilá výtvarná díla. Pokud se ohlédneme do reality ještě předválečné tradiční rodiny, zjistíme rovněž, že matky skutečně dbaly, aby jejich dcery nebo snachy byly v průběhu těhotenství uchráněny před nějakým prudkým citovým otřesem. Zároveň je potřebné vždy pamatovat na fakt, že je nemyslitelné, aby žena očekávala dítě, které v sobě nosí, s pocitem radosti, jestliže ví, že není milována a v bezpečí. V tomto pocitu bezpečí bezpochyby hraje velkou roli rovněž hmotná, hospodářská stránka, garantující zabezpečení rodiny. Složitě a neustálé příjmové a bytové poměry mohou tedy mít psychologicky škodlivé účinky pro očekávané dítě. Mnohem důležitější je však pro nastávající matku pocit jistoty morální, jenž však je možná jen tehdy, může-li mít žena ke svému muži absolutní důvěru a může-li stavět na jeho lásce. Rovněž důležitá je i přiměřená skladba stravy ženy, bohatá na cukr, mléko a maso, ale současně tak i doplňování stravy o vápník. Nesmírně důležité je i přijetí očekávaného dítěte jeho budoucím

---

⁶⁰ Srov.: Pedagogika. s. 57.

⁶¹ Srov.: Pedagogika. s. 56 – 58.

otcem, neboť očekáváním a následným příchodem děťátka se i jeho láska zase v novém smyslu a rozměru stane dáváním, obětavostí a trpělivostí.⁶²

Nový pocit zažívá budoucí maminka i při příchodu do kostela, kde bere-li, jako tolikrát před tím, svěcenou vodu a dělá kříž, náhle si uvědomuje, že tento kříž dělá na *oběma*, tedy nejen nad sebou, ale i nad svým dítětem. Již tehdy pocítí touhu poděkovat Bohu za dar života děťátka, a požádat Ho, aby je tvořil znovu více a více do podoby svého Syna. Stanislav Novák zmiňuje příběh matky, která téhož dne zároveň přistupuje ke svátosti smíření, aby ‚kolébka pod jejím srdcem byla upravena‘ a poté i ke svatému přijímání, které vnímá vlastně jako první svaté přijímání svého dítěte.⁶³

V případě porodu, stejně jako v předcházejících ohledech, budeme sledovat spíše jeho psychologickou stránku než biologickou. Novák odkazuje na základní fakt: dítě je třeba si pozitivně přát, neboť jen za těchto podmínek může být následně přijato s takovou láskou a radostí, které jsou pro něho stejně nepostradatelné jako vzduch či strava. Zrozením se tedy otevírá období života dítěte, které končí přibližně ve třech letech. První tři roky života dítěte jsou dobou nejintenzivnějšího vývoje. Tento vývoj nadále pokračuje a je produktem růstu, učení a milosti. Růst znamená tedy zrání organismu, učení změny chování, vyvolané předchozími zkušenostmi a zdokonalené ve svých zevních projevech opětovným používáním. Milostí potom rozumíme ‚Energii alfa‘, kterou dítěti zprostředkuje svátost křtu a následně jí matka bude velmi jemně a taktně přivádět ke stále větší intenzitě.⁶⁴

Dítě od svého narození je stále ovlivňováno svým okolím, ale zároveň samo svými reakcemi pomáhá své prostředí vytvářet. Výzkumy lékařů a vědců v podstatě potvrzují prastarou lidskou moudrost, že se člověk stává člověkem nikoliv proto, že se lidem narodil, ale stává se člověkem proto, že se naučil lidsky myslet, jednat, cítit – a to především od matky, která jej odkojila a vychovala a od otce, jenž jej povzbuzoval k prvním krokům, který jej odměňoval – i káral. V prvních třech letech života dítěte dozrává několik základních lidských znaků: chuze, řeč, cit a myšlení. A aby tyto mohly dozrát, potřebuje dítě teplo domova, laskavost mateřských rukou a bezpečí otcových paží. Ve druhé polovině 20. století vědci dospěli k poznání, že docela malému dítěti nestačí ke zdravému vývoji sebelepší péče, omezená jen na výživu a ochranu před nemocemi. Od prvních týdnů života má dítě vedle potřeb tělesných i potřeby duševní. A nejsou-li tyto duševní potřeby uspokojovány, přicházejí první projevy duševního života opožděně, a dokonce v důsledku vzpomínaného se dítě vyvíjí špatně i po stránce fyzické. Děti,

---

⁶² Srov.: Pedagogika. s. 59 – 74.

⁶³ Srov.: Pedagogika. s. 75 – 77.

⁶⁴ Srov.: Pedagogika. s. 78 – 80.

keré vyrůstají v ústavěch, navzdory péči personálu, proleží první rok apaticky v postýlkách, nemají snahu sedět ani vstát, zůstávají lhostejné i při oslovení. Rovněž děti, které byly odloučeny od rodiny a umístěny v ústavě či nemocnici, se stávaly více apatickými a docházelo u nich ke značnému zpomalení duševního vývoje. Badatelé se shodují v tom, že nejdůležitější a opravdu nezbytnou duševní potřebou dítěte je potřeba lásky ze strany toho, kdo o ně pečuje.⁶⁵

3. 1. 7 Křest

Přichází moment křtu dítěte. Stanislav Novák přirovnává člověka k fotoaparátu, jenž je tvořen skříňkou, která je opatřena čočkou. A to, co dává aparátu schopnost, aby se uplatnil, je film, jenž je však skrytý a neviditelný. Aparát pomocí spouště otevřeme, přičemž světlo vnikne dovnitř na film. Ten pak ponoříme do vývojky, tedy vody, a před námi se objeví obrázek, jenž se tedy zrodil – ze světla a vody. A něco obdobného se děje ve člověku: skříňka s čočkou připomíná lidské tělo s okem. Tím, čím je fotoaparát pro film, je pro člověka duše. A Ježíš se obětoval za všechny duše, za všechny lidi řekl svému Otci ‚ano‘, místo lidského ‚ne‘. Proto každá lidská duše je pokryta vrstvou Ježíšovy oběti. Ale tento ‚nános‘ musí být vyvolán k živému obrazu. A by se tak stalo, je třeba, aby zapůsobilo světlo – světlo Ducha svatého, který je Duchem Ježíšovým – a vody: křestní vody. Křest je tedy objevením se Bohu v lidské duši. Ježíš ostatně určuje: ‚Kdo se nenarodí z vody a z Ducha...‘ Do hmotného světa se rodíme tělesným zrozením. Do duchovního světa se rodíme duchovním zrozením. Kdybychom se nenarodili tělesně, pak bychom, zcela přirozeně, nemohli existovat v tělesném světě. Kdybychom se nenarodili duchovně, nemohli bychom se ocitnout v duchovním světě. Ve křtu dává Duch svatý člověku do rozumu víru, aby absolutní svět alespoň tušil, a tedy v něj věřil. Tato víra, která začíná tam, kde končí rozumové poznání, není proti rozumu, nevyžaduje tedy oběť od rozumu (nanejvýš vyžaduje oběť od pyšné domýšlivosti). Víra je tedy schopnost, kterou člověku dává Bůh, aby člověk s jistotou přisvědčil ke všemu, co se vztahuje k Němu a Jeho úmyslu s ním. Do vůle pak dává Duch svatý ve svátosti křtu naději, aby člověk po absolutním světě toužil, a také proto, aby se v něm vytvořilo pevné přesvědčení o řádu světa a smysluplnosti lidských dějin. Naděje je síla, kterou dává Bůh, aby člověk toužil plnit své křesťanské poslání. A do citu, resp. celé podstaty člověka, vkládá ve svátosti křtu Duch svatý nejpodivuhodnější schopnost a energii – lásku. Při křtu dítěte ono ‚ANO‘, coby přitakání Bohu-Dobru a ono ‚NE‘, tedy odřeknutí se zla, vyslovují za dítě kmotr s kmotrou. V průběhu lidského

---

⁶⁵ Srov.: Pedagogika. s. 81 – 90.

života však každý Otčenáš znamená nové přednášení ‚NE‘ pro sobectví a ‚ANO‘ pro lásku. Láska je tedy síla, kterou Bůh dává člověku k tomu, aby Ho miloval nadevšecko, víc než rodiče či přátele, než všecko, co má přirozeně rád, aniž by tím vším pohrdal, ale aby to všecko miloval v Bohu. To znamená: správně, pravdivě, jim k dobru.⁶⁶

3. 1. 8 První tři roky života dítěte

Jako důležitý aspekt výchovy dítěte potom Stanislav Novák vnímá zejména *bytí s dítětem*; když konstatuje: „*Ale to, co přestat nemůže, je matčina blízkost, její projevy něžnosti a lásky! Tyto hodnoty – které souborně můžeme nazvat ‚mateřským srdcem‘ – jsou nenahraditelné. Sebelépe vedený kojenecký ústav, sebezpěpychověji zařízení jesle se vzdělaným personálem, nenahradí jedno, vpravdě mateřské srdce!*“⁶⁷ Novák tuto věc představuje na životě manželského páru – Petra a Ludmily – na němž postupně poukazuje na všechny fáze harmonizace vztahů: od seznámení se, po založení rodiny a okamžik příchodu dítěte. Zmiňuje se, že manželé se shodují na tom, že nedají své dítě do jeslí⁶⁸. Matka si zcela správně uvědomuje, že umístění dítěte do jeslí by znamenalo dvojnásobné ochuzení: na prvním místě ochuzení dítěte a na druhém místě její vlastní ochuzení. A ačkoliv obecně toto období života mladých rodin nebylo jednoduché zvládnout, neboť výdajů bylo mnoho a na pokrytí všech zůstal pouze plat manžela, v důsledku čehož bylo nutné učinit řadu ‚škrťů‘ v domácím rozpočtu, mladá rodina si naprosto správně uvědomuje, že první tři roky života jsou pro dítě rozhodující, a tedy ony ‚škrty‘ činí, nakolik je rozhodnuta svému malému dítěti dát přednost před všemi věcmi. Jakkoliv však byla v této fázi zvláště zdůrazněna potřeba uchování pevné vazby dítěte na matku, je současně potřebné i budování vazby na otce. Stanislav Novák zde odvážně a zcela otevřeně zmiňuje: „*Aby měla výchova dítěte opravdové vyhlídky na dobrou vyváženost, je aktivní spolupůsobení obou rodičů bezpodmínečně nutné. Jestliže se ho otec, jak tomu zhusta bývá, vůbec nezúčastní, projevuje se to více méně špatně na duši dítěte. Poněvadž jsou příliš zaměstnáni nebo přetížení povoláním nebo svými politickými nebo sociálními povinnostmi, přicházejí mnozí muži domů teprve večer,*

---

⁶⁶ Srov.: Pedagogika. s. 82 – 100.

⁶⁷ Pedagogika. s. 102.

⁶⁸ Pozn.: Dětské jesle byly (a žel jsou) institucí, která se masově rozšířila v období komunistického režimu v důsledku jeho snahy, aby se matky co nejdříve po porodu vrátily do zaměstnání. Tato ‚instituce‘ byla rozvíjena navzdory stanoviskům mnoha odborníků, kteří upozorňovali, že v případě jeslí zásadně převažují zejména negativní vlivy na dítě – zejména potom v podobě stresu z odloučení, v důsledku čehož dochází k dlouhodobému negativnímu vlivu na psychiku dítěte a poškozování jeho vztahu s rodiči.

*kdy děti šly spát. Vědomky či nevědomky považují výchovu dítěte za výlučnou úlohu ženy.*⁶⁹⁷⁰ A přitom pro zdravý citový a psychický vývoj dítěte nestačí jen dobrá vůle matčina ani její praktické vědomosti a znalosti, ale je zde nesmírně důležitý vliv otcův, což platí pro chlapce jako pro děvčata. Pro obrácení dítěte k vnějšímu světu, které je důležité pro jeho psychický růst a dospívání, je zásadně potřebné otcovské zprostředkování. Matka by rozhodně neměla přisoudit otci pouze roli ‚strážníka‘, který by po příchodu ze zaměstnání nahradil nedostatek její autority (‚všechno to řeknu tátovi‘). Takovéto matčino chování je v konečném důsledku mimořádně škodlivé, neboť zabraňuje vzniku opravdové důvěrnosti mezi dětmi a otcem. Jakékoliv výtky by proto měly vždy vycházet od obou rodičů, stejně jako by mělo být dítě milováno oběma rodiči stejně.⁷¹

V prvním půlroce života dítěte jsou to zejména jídlo, spánek a hygiena – tři body, v nichž se pohybuje rovina života dítěte. Rovina, nad níž bdí maminčina láska. V prvním měsíci života potom můžeme sledovat, že dítě je již schopno se soustředěně dívat – upřít na někoho svůj pohled. Později se již dítě natahuje po předmětech, které sevře, ale brzy je pustí. Časem je žádoucí klást hračky na různé strany, aby to dítěti umožňovalo rozmanité pohyby, které mu přinášejí radost a jeho biologická a psychická stránka se tím chystají, aby dítě mohlo sedět. Se zrakem a s pohyby se hlásí k životu také sluch. Na sklonku prvního půlroku do života dítěte vstupuje hra. A zde již plně platí, že ‚není dobře člověku samému‘, neboť dítě je při hře rádo s někým, současně však v rámci své individuality má potřebu si např. věc prohlédnout samo, z více stran, pročež je důležité ponechat dítěti jisté ‚soukromí‘. Rozvoj motorických schopností je patrný zejména ve druhém půlroce dítěte, kdy již vedle těchto ‚měřitelných aktivit‘ lze sledovat i jeho schopnosti neměřitelné, které jsou však neméně důležité. Je to sklon dítěte k neohroženosti nebo ustrašenosti, sebedůvěře či nejistotě. Vedle pohybových aktivit dítěte přicházejí i chvíle klidu, kdy je vhodné ukazovat dítěti např. obrázky, neboť dítě je už začíná pozorovat. Někdy tak může rodič činit v tichu, jindy dítěti cosi vyprávět, ale důležité je zejména být s ním, neboť právě v tomto období dítě doslova živelně požaduje blízkost dospělého člověka.⁷²

---

⁶⁹ Pedagogika. s. 105.

⁷⁰ Je třeba zde ocenit Stanislava Nováka, že v nejtěžších ‚normalizačních‘ letech (1977) otevřeně poukázal na nejrůznější absurdní aktivity, do nichž tehdejší režim lidi manévroval – buď přímo v podobě účasti na činnosti vládnoucí strany, eventuálně nejrůznějších podřízených organizací Národní fronty. Na druhé straně jsme dnes svědky reality, kdy řada mužů je přetížena pracovně, eventuálně je nucena za prací na celý týden odjíždět mimo domov. A člověk si právem klade otázku: Jak pomůže dítěti čtrnáctidenní dovolená v Egyptě či drahý notebook, když svého otce pro jeho mimořádné pracovní vyčerpání prakticky nevidí?

⁷¹ Srov.: Pedagogika. s. 100 – 110.

⁷² Srov.: Pedagogika. s. 111 – 116.

Ve druhém roce života hovoříme o dítěti již jako o mladším batoleti. Děti se v tomto věku dříve či později postupně staví na nožky a začínají chodit. Vedle rozvoje pohybových aktivit je toto období spojeno i s poznáváním okolí dítětem. Jeho chůze již není samoúčelná, ale stává se prostředkem „jít pro něco“. Samozřejmě, že občas si maminka v tomto období povzdechne: „dříve mělo jen to, co jsem mu já sama dala, ale nyní!“. Nicméně se zde jakoby samovolně ozývá Boží slovo: „... podmaňte si zemi, vládněte mořským rybám, zvířatům a tvorstvu nebes!“, anebo „Bůh přivedl k člověku veškerou zvěř a nebeské ptactvo, aby je pojmenoval...“. Dávat jména znamená totiž v biblickém smyslu znát a poznávat. A dítě tohoto věku opravdu vše poznat chce, ačkoliv zpravidla u žádné z „objevených“ věcí dlouho nevydrží. Nebylo by však vhodné od něho ještě v tomto období žádat delší soustředěnost na jednu věc, neboť ta tomuto období ještě neodpovídá, a žádala by si velké zatížení psychických sil dítěte. Zároveň je vhodné šetřit zákazy a příkazy „nesmíš“ či naopak „musíš“, ale korigovat spíše jeho hledání slovy: toto je dobré, toto není dobré. Tím, čím je pro dospělého člověka učení či práce, je pro mladší batole hra. Mladšímu batoleti plně stačí přítomnost rodičů. Ještě neumí vstupovat do společnosti s ostatními dětmi.⁷³ Dítě se sice zpravidla již v tomto věku na ostatní děti rádo dívá, ale ve vztahu k nim zůstává jen v roli pozorovatele. Je to zcela pochopitelné: dítě v tomto věku ještě nerozlišuje „živé“ a „mrtvé“, a proto všechno, co jej obklopuje, včetně tedy i lidských postav, jsou pro něj věci. Postrádá dosud schopnost komunikace. Proto byť se sejdou batolata např. na písku, budou si hrát spíše paralelně než společně. Na druhé straně své rodiče dítě velmi dobře sleduje. Zatluoká-li tedy otec hřebíky, stane se, že dítě se chápe nějakého předmětu a tlouče s ním. Je třeba, aby rodič byl v tomto období trpělivý. Bylo již dříve řečeno, že znalost, péče, odpovědnost a úcta jsou čtyři podoby lásky, a tedy v rámci nich se identifikovat s dítětem znamená jej skutečně milovat. Dítě pak od milující matky rádo přijímá její postoje, city, hodnoty, a tím vlastně svou maminku poslouchá. Není to tedy poslušnost vnější a formální, nýbrž vnitřní, upřímná a přesvědčená. Lze konstatovat, že identifikace od matky k dítěti je láska, od dítěte k matce poslušnost. Jde však zároveň o to, aby se rovněž matka a otec s něčím, anebo s někým identifikovali. A zde zůstávají dvě možnosti: a) buď se rodiče identifikují se svým subjektivním názorem, se subjektivně pojímanou stupnicí hodnot, což bude vždy poznamenáno sobectvím, anebo b) se ztotožní s objektivním názorem, s objektivním dobrem – a tedy s Bohem. Vždyť Boží život lze též nazvat identifikací: „já a Otec jedno jsme; Ježíš

---

⁷³ Pozn.: Proto také, jak již bylo v jedné z předcházejících poznámek zmíněno, měly tak negativní důsledek na psychiku dítěte dětské jesle, neboť do nich byly přijímány děti od jednoho roku, tedy v období života, kdy jednoznačně potřebovaly zejména a hlavně neustálou blízkost rodičů, a její celodenní absence přinášela těžké následky na jejich psychice.

vždycky činí to, co si přeje Otec, Jeho vůle je pro Něho pokrmem; Otec má zalíbení ve svém Synu'. A člověk je volán k tomu, aby se identifikoval s touto Jednotou, plnou života.⁷⁴

3. 1. 9 Modlitba

Ve svých skriptech pro bohoslovce Stanislav Novák hovoří též o modlitbě. V případě dítěte do jednoho roku doporučuje, aby maminka poklekla u něho a vedle spícího dítěte pronášela tiše slova modlitby, neboť ačkoliv dítě spinká, je obklopováno něžným fluidem modlitby. V batolecím věku již maminka může uchopit dětské ručičky do svých dlaní, zadívat se s klidnou pozorností na obraz Ježíše Krista či Jeho Matky Panny Marie, a aniž by se zabývala dítětem, se může modlit. Dítě sice nechápe, co maminka dělá, nicméně jí již pozoruje a vnímá toto ticho a uctivou soustředěnost.⁷⁵

V ‚Pedagogice‘ z roku 1977 zmiňuje Novák jednoduché modlitby, které se maminka může, držíc za ručičky své dítě, nahlas modlit:

„Můj Bože, mé dítě a já

Tě zdravíme vroucně oba dva.

Vztahujeme k Tobě dvě kytičky:

To jeho jsou malé drobné ručičky.

Jsi naše Láska a moc popřej na dobrou noc!“⁷⁶

Nakolik ve druhém roce života již dítě upoutávají obrázky, umožňuje tento fakt rodičům již dítě seznámit s tvářemi těch, kteří představují pramen života a péče – tedy s Ježíšem Kristem a Pannou Marií. Maminka tak může dítěti vyprávět o Ježíšově dětství, ale zdůraznit, že vše, co máme: ovoce, jídlo, maminku i tatínka – máme od Něho. Že Pán Ježíš je hodný a má nás rád. A nakolik dítě, co má rádo pohladí, je docela možné, že na závěr tohoto vyprávění pohladí obrázek Ježíše Krista.⁷⁷

3. 1. 10 Na cestě ke staršímu batolecímu věku a starší batolecí věk

Sv. apoštol Pavel naznačil, že city jsou pravou křesťanskou vlastností, a proto také řekl: ‚Neste břemena jedni druhých, radujte se s radujícími, plačte s plačícími.‘ A proto také sympatie, resp. účast, je důležitým rysem lidské osobnosti. Každé dítě má predispozice pro získání citů. Ovšem

---

⁷⁴ Srov.: Pedagogika. s. 116 – 126.

⁷⁵ Srov.: NOVÁK, Stanislav: *Katechetika*. Praha : Rukopis. 1970. s. 42.

⁷⁶ Pedagogika. s. 126.

⁷⁷ Srov.: Pedagogika. s. 126 – 129.

tato predispozice je pro nás tajuplná, a tedy ji pouze zjišťujeme – a ona čeká na své projevení se a na svůj růst. A k jejímu růstu je již potřebné napomáhat. V první etapě je dítě schopno postřehnout citový stav jiného člověka – vidět jeho radost nebo jeho smutek. Ve druhé etapě však již uvádí do pohybu svůj vlastní citový arzenál, a my vidíme, že projevuje smutek pláčem, anebo radost úsměvem. Mladší batole, tedy dítě ve druhém roce života, již umí aktivně projevovat své city vůči matce a otci (obejmout je, hladit), ačkoliv příliš hluboké kořeny tato aktivní účast nemá. Tříleté dítě, které již samo prožilo určité bolesti, dokáže již soucítit s druhým. Jestliže dítě tohoto věku již např. samo utrpělo nějaký úraz (např. bolestnou odřeninu), dokáže soucítit s jiným dítětem, jemuž se aktuálně stalo totéž. Dítě však zároveň dokáže rychle přecházet od citů kladných k citům záporným, přičemž pramenem jeho zlosti zpravidla bývá ‚nepoddajnost věcí‘.⁷⁸ Dítě v tomto věku však nemůže ještě napadnout, že skutečným základem jejich vzteku je jejich nešikovnost či nedostatek zkušenosti s věcí, kterou řeší. Úlohou rodiče však je proti této jeho zlosti přiměřeně zasáhnout, a v žádném případě jí neustoupit. Uvědomí-li se dítě, že záchvat zlosti všechny jeho problémy vyřeší, a tedy prosadí jejím prostřednictvím své, potom se stane pro něho zlost návykem, kterého bude těžko se zbavit. Jindy může být dětská zlost projevem určité frustrace dítěte, např. ocitne-li se dítě v prostředí nějaké návštěvy, kde je rázem více osob, cítí se najednou mezi tolika lidmi ztracené, a upozorní na sebe nějakým projevem vzteku (rodiče potom zvyknou tuto dětskou reakci omlouvat: ‚ale on doma takový není‘). V jiných případech může být projev zlosti spojen s únavou, nemocí či porušením životosprávy. Rodiče by proto měli umět přirozeně odhadnout, kdy a jakým způsobem se má říci ‚ne‘. Psychologie potvrzuje, že v zásadě nezdravé jsou oba extrémy ve výchově: je-li dítěti příliš vyhovováno a není-li pokáráno, může se v konečném důsledku cítit stejně nejistě, jako dítě rodičů, kteří jsou k němu velmi přísní a neustále jej omezují. Zdravá a přiměřená cesta při řešení těchto problémů má totiž významný vliv na formování svědomí dítěte.⁷⁹

Starší batole⁸⁰ již poznává svět okolo sebe díváním se a ptáním se. V podstatě lze již v tomto ohledu připomenout jistou analogii s dospělým člověkem, jenž když se ocitne v novém okolí a mezi neznámými lidmi, mnohé taktéž poznává vlastním pozorováním či srovnáváním, ale na mnohé je nucen se zeptat. Dítě ve třetím roce života se již nespokojuje s tím, že věc ‚je‘, ale

---

⁷⁸ Stanislav Novák v tomto případě uvádí následující příklad: „*Tak třebaš Honzík má moc rád kocourka; přinesl mu na talířku mléko a namácel mu v něm hubičku, aby pil. Vystrašený kocourek žalostně piští, vzpírá se tlapkami, rozlévá mléko a nechce se napít. Honzík ztratí trpělivost, rozzlobí se na kocourka, hodí s ním o zem a zvolá: „Ošklivý, hloupý kocour, Honzík ho nechce!“*“ In.: Pedagogika. s. 140.

⁷⁹ Srov.: Pedagogika. s. 130 – 142.

⁸⁰ Pozn.: Třetí rok života dítěte.

zajímá se rovněž ‚jak je‘, a tedy snaží se proniknout do věci – jejím rozebráním. Poznání koneckonců začíná analýzou, tedy rozbořením. Syntéza přijde až mnohem později. Mnohdy rodiče skutečně potrápí, že dítě tohoto věku nesmírně touží poznat, jak autíčko či mašinka vypadá zevnitř. Řekli bychom, že hračku ničí. Avšak v pravém smyslu dítě ve skutečnosti neničí, ale pouze chce poznávat. Destrukce tedy není v této etapě vlastně destrukcí, ale projevem inteligence dítěte. Druhý způsob poznání představuje ptaní: ‚Co to je?‘, ‚Kdo to je?‘, ‚Jak se jmenuje?‘. Nejdůležitějším faktem tohoto období je, že putováním od věci k věci pojednou dítě přichází k sobě samotnému – a uvědomí si, že je. Bývá to patrně rovněž z jeho řeči, neboť na prahu této doby ještě o sobě mnoho neví, a proto hovoří o sobě ve třetí osobě: ‚Honzík taky.‘, ‚Honzík pojede.‘. Ve vrcholném úseku tohoto období však dítě poznává, že je. V tomto věku zároveň přichází i jistá vzdorovitost dítěte. Nastává totiž snaha dítěte rozhodovat, a přestože je ještě značně bezradné, když si musí volit cestu, cítí potřebu se rozhodnout: pokaždé je přeci možné něco si vybrat či něco odmítnout. V tomto období je nesmírně důležitá pomoc rodičů při tomto rozhodování, ale zároveň i jejich schopnost mít na paměti, že výchova není ‚loutkářství‘, po němž někteří ‚vychovatelé‘ podvědomě touží, ale je to vedení ke svobodě (byť nikoliv anarchii). U staršího batolete se rozvíjí poměrně rychle řeč a jeho slovník již představuje asi tisíc slov. K podstatným jménům přibývají slovesa a přídavná jména, v důsledku čehož dochází k tvorbě jednoduchých, holých vět. Nesmírně důležitá je stále vazba dítěte na matku – a matčinu lásku. Je nutné napřed mít a až potom je možno dávat, napřed být nasycen a potom sytit druhé, napřed být milován a až potom sám milovat.⁸¹

Důležité je, že v tomto věku se již rýsuje místo pro první biblická vyprávění. Předem je však potřebné ve věku staršího batolete dobře upravit a dát mu pevný řád. Vzniká tak pravidelná chvíle, kdy je možno dítěti vyprávět před spaním pohádky, ale je možné i biblické vyprávění. Starší batole přeci již chodí, alespoň občas, s rodiči do kostela, kde slyší nová slova – Bůh, Ježíš, Marie, Josef – a chce o nich vědět něco více. V tomto věku se ovšem dostáváme v tomto ohledu do trochu složitější situace, neboť se právem obáváme, aby dítě nezačalo ztotožňovat biblická vyprávění s vyprávěními pohádkovými. Problém však spočívá v tom, že starší batole bere všechno za pravdivé, a na rodičích tedy zůstává úloha, aby v rámci dalšího rozvoje stále více velmi pečlivě oddělovali vysněný pohádkový svět od reálného světa biblického. Proto je také důležité, aby při biblickém vyprávění rodič používal méně gest a jeho vyprávění bylo vážnější, prostoupené úctou a současně i vírou. Zároveň však nesmí rodič s pojmem Boha nebo kterékoliv biblické postavy spojovat strach, odsouzení či potrestání. Nikdy není správné volat

---

⁸¹ Srov.: Pedagogika, s. 143 – 169.

Boha na pomoc k podepření své slabé rodičovské autority. Dítě nesmí být strašeno. Jistě je vhodnější v tomto věku dítěti vyprávět příběhy Nového zákona, neboť ten je o Ježíši Kristu, o jeho lásce k lidem, k dětem, k nemocným – snad je jen vhodné méně zdůrazňovat zázraky, aby vyprávění v konečném důsledku dítěti nevyznělo pohádkově. Jestliže bude dítěti prostřednictvím vyprávění zprostředkován dokonalý člověk Ježíš Kristus, později Jej dítě bude samo poznávat jako Boha. Ostatně tento postup volil i sám Ježíš Kristus ve společenství apoštolů. Důležité je zároveň začít s předpoklady k výchově k pokoře. Proto je třeba dítěti ukazovat, že věci kolem něho – stromy, ovoce, chléb, později i rodiče – to vše je vlastně darem. Ve vhodné době je třeba dítěti sdělit, že jeho ruce, oči či srdce, to vše – a vlastně i ono samo je darem, jehož jeho Dárce nemírně miluje a žádá jej o součinnost, která je službou, protože jediné tak, byť mnohem později (až v dospívání), může dítě poznat, že není absolutní (samo od sebe), ale relativní (od jiného), a že je tedy radostně a bezstarostně závislé na Lásce, a že jeho ústřední (ale klidnou) starostí je dávat přednost této Lásce v sobě před svým sobectvím („hledejte nejprve Boží království...“).⁸²

Stanislav Novák na tomto místě důrazně varuje před rodičovskou pýchou na dítě, když upozorňuje, jak často slyšíme rodiče říkat dítěti: „Pověz tetičce, kolik básniček už umíš!“, anebo o dítěti konstatovat: „Je první ve třídě!“ V této pýše na své dítě se obvykle skrývá jistá forma rodičovské kompenzace, kterou bychom mohli vyjádřit následovně: nikdo si mne nevšímal, nikdo mne neučil, ničeho jsem v životě nedosáhla, tak to vynahradím svému dítěti. Že však vlastně matka (či otec) chce sama vyniknout na vlastním dítěti, na to nemyslí. Setkáváme se s momenty, kdy maminka sděluje paní doktorce s pýchou: „Nemyslíte si, paní doktorko, že by bylo dobré, aby se začala (dcerka) již učit nějakému cizímu jazyku, například angličtině? Je tak nadaná.“ V důsledku toho se však nevědomky nakládá na bedra malého dítěte dvojnásobným nákladem – za sebe i za matku. A s nároky na ctižádost (pýchu) rostou požadavky, před nimiž může dítě zřídka obstát.⁸³

A jestliže v době Novákově, tedy hovoříme o roku 1977, kdy vznikala tato skripta, ta míra této rodičovské pýchy, kladoucí na děti nepřiměřené nároky, dosahovala určité míry, dnes je tato míra mnohonásobně vyšší. Novák nicméně dodává, že naštěstí paní doktorka, jíž bylo maminkou onoho děvčátka předestřeno, že by se děvčátko již mohlo začít učit cizímu jazyku, zasáhla naprosto správně a energicky, když matce doporučila, aby se ona sama učila cizímu jazyku, což bude mít dobrý vliv i na její sebevědomí, a pro děvčátko doporučila více hry a pohybu na čerstvém vzduchu, stejně jako ustat s neustálým učením se básniček a předváděním

---

⁸² Srov.: Pedagogika. s. 170 – 178.

⁸³ Srov.: Pedagogika. s. 178 – 179.

zpěvu či recitace. A nakonec matce řekla: „*Předčasné sycení dítěte knižními vědomostmi je nezdravé, duševně nestravitelné, asi tak, jako kdybychom chtěli kojenci dávat stravu velkého člověka. Všechno má svůj čas, říká už kniha Kazatel. Knižní slovo, kterému nepředchází zkušenost, je prázdný zvuk, skutečně ,mlácení prázdné slámy‘.*“⁸⁴

3. 1. 11 Předškolní věk dítěte

Ve 3. – 6. roce věku života dítěte není patrný rozvoj kvantitativní, nicméně můžeme sledovat výrazný posun kvalitativní, který se projevuje ve vnímání, myšlení a chování. Stanislav Novák uvádí, že i dříve se dítě ptalo, nicméně zatímco tehdy jeho otázky zněly ‚co to je?‘, popř. ‚kdo to je?‘, nyní se častěji ozývá otázka ‚proč?‘, popřípadě ‚z čeho?‘ a ‚k čemu?‘. Dítě již touží poznat rovněž příčinné vztahy všeho toho, co vidí ve svém okolí. Chlapci potom mívají, jak Stanislav Novák konstatuje, větší zájem především o příčinné závislosti věcí, zatímco děvčata se zajímají zejména o sociální a lidské vztahy. Změny však probíhají rovněž v rovině myšlení. A opět Novák uvádí příklad chlapce, jenž viděl na trávníku ležet mrtvého holoubka, a naráz se zeptal: ‚A lidi taky zavírají oči, když umírají?‘, aby si hned záhy sám odpověděl: ‚A já neumru, budu pořád otevřené oči a budu pořád běhat.‘ Jiný čtyřletý chlapec se zeptal své maminky: ‚Mami, co se stalo se sousedkou, když umřela? To znamená, že už nebude chodit a mluvit? A co budou dělat její děti? A ty taky umřeš?‘ Matka tu odpovídá: ‚Ano, Pavlíčku, ale doufám, že budeme ještě dlouho a dlouho všichni pohromadě... A koukej, jaká krásná kočička, tak je roztomilá, vid’?‘ Přesto se chlapec k oné otázce několikrát vracel. Stanislav Novák konstatuje: ‚*Nám se zdá, že bychom dítě neodcizili ani vědě – která na to prostě odpověď nemá – ani životu, kdybychom mu řekli, že jednou skutečně zemřeme – a jak doufáme za hodně dlouho – ale že se neztratíme, že se sejdem u Pána Boha. Teprve těmito slovy se nám zdá, že by byla dána odpověď, i když ne vyčerpávající (ostatně po vyčerpávající odpovědi dítě ani netouží). A zeptali se, jaké to tam bude, pak snad prostě, a přitom pravdivě můžeme odpovědět: ,Tak krásné, že si to ani nedovedeme představit, až tu bude více let, tak se o tom více dozvíš.*“⁸⁶ Dítě se následně obvykle zeptá: ‚A kdy mi bude více let?‘, což znamená, že se onou otázkou dostalo k fenoménu, který se nazývá čas. Neméně podstatnou skutečností je, že zatímco dítě ve věku do tří let vyslovalo průměrně patnáct vět s podmínkem ‚já‘, než se zmohlo na jednu s podmínkem ‚ty‘, ve čtvrtém roce už každá čtvrtá věta má podmět ‚ty‘. V důsledku toho se snažíme napomoci, aby

⁸⁴ Pedagogika. s. 180.

⁸⁵ Srov.: Pedagogika. s. 179 – 180.

⁸⁶ NOVÁK, Stanislav: *Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli. (III. část).* 1977. s. 4. Dále jen Pedagogika.

myšlení dítěte celkově zrálou od vlastního ‚já‘ k ‚ty‘, což není jen záležitost gramatická, nýbrž životní, neboť objevování ‚druhého‘, který je právě tak Božím dítětem, znamená pomalé a pozvolné zjevování křesťanského bratrství. V důsledku toho rozdělení se o pomeranč či půjčení koloběžky je rovnocenné s večerním nasloucháním vyprávění o Ježíši Kristu a o hovoření s Ním. Stanislav Novák tu připomíná: „*Stylem našeho života je život Ježíšův v Nazaretě, proto jej tam žil tak dlouho, aby nám touto skutečností řekl: ‚Nejvíc Mně záleží na tom, jak budeš žít nejobyčejnější okamžiky svého života; každou životní okolností – ať už je to věc, skutek nebo člověk – se k tobě blíží jako s osobní výzvou a čekám na tvou odpověď; aby tvá odpověď byla dobrá, k tomu ti dávám svou milost, proto všechno vlastně je Mou milostí!‘*“⁸⁷⁸⁸

Třetí složkou kvalitativního rozvoje dítěte mezi 3. – 6. rokem života je chování. V tomto věku je třeba dávat dítěti možnost volby. Pokud je příležitost k volbě zanedbána či potlačována, je riziko, že se vůbec nerozvine, popř. později (např. v dospívání) dojde ke vzpouře. Lze tedy říci, že křesťanství je výchova, vedení ke svobodě. Výchova je potom rozumné, uvážené hospodaření se svobodou toho druhého. Proto je důležité klást důraz na fakt, že ‚poslušnost není první ctnost‘, neboť první ctnost je láska. Bude-li při výchově příliš platit, že ‚poslušnost je první ctnost‘, vnitřně se s tím spojí: ‚Boj se Boha!‘. A přitom, zejména v dospívání, je obrovský rozdíl z poslušnosti ze strachu (z níž se mladý člověk rád vyzouvá) a mezi poslušností z lásky, která nepřestává (sv. apoštol Pavel). A jestliže Bible říká, že ‚počátek moudrosti je bázeň Boží‘, potom je žádoucí uvést rovněž exegezi této věty: ‚Nebojím se Boha, vždyť On je přece Otec, laskavý, milosrdný; On je láska; ale bojím se přijít o Boha, Boha v sobě, v duchu, v duši, neboť sám jsem chudý v duchu a jediné bohatství mého ducha a duše je Bůh.‘⁸⁹

Dostáváme se k dětské představivosti, k níž ovšem dítě potřebuje ‚materiál‘, který sbírá při vycházkách do světa, pozorováním rodičů a z vyprávění rodičů. Zatímco období mezi druhým a třetím rokem přineslo u dítěte období určité revolty, předškolní dítě se již cítí být osobností na téže úrovni jako ostatní, v důsledku čehož se mění i jeho vztah k rodičům i nejbližším lidem. Dochází k objevu, že jeho otec a matka jsou nejlepší, nejmoudřejší a nejkrásnější lidé na světě. Proto také dítě mobilizuje všechny své síly, aby dokázalo své rodiče napodobit. K tomuto období, koneckonců, patří i jedna z nejoblíbenějších her předškolních dětí ‚na tatínka a maminku‘. A jestliže se dosud chlapec identifikoval s otcem a dcera s matkou, v tomto věku se

---

⁸⁷ Pedagogika. s. 11

⁸⁸ Srov.: Pedagogika. s. 1 – 14.

⁸⁹ Srov.: Pedagogika. s. 15 – 18.

tato identifikace přenáší na druhé pohlaví. Vlastnosti ženy přenáší děvčátko obvykle na otce a vlastnosti otce uplatňuje chlapec vůči matce.⁹⁰

Je třeba dodat, že u Stanislava Nováka nacházíme pozoruhodný odhad problematiky, k níž společnosti od 70. let ve výchově dětí směřovala, ačkoliv tehdy ještě nebyla a ani nemohla být tak markantní, jako je dnes. Zmiňuje se například o tom, že televizní inscenace i vyprávění v rádiu mají jistě velký význam, ale kéž by se rodiče nedomnívali, že tím jsou ‚dispenzováni‘ od svého vyprávění dětem. Přitom pravidelné vysílání Československé televize bylo zahájeno roku 1954, roku 1970 potom přibyl i druhý program a od roku 1973 se objevilo i pravidelné vysílání v barvě. Tedy – televizní vysílání bylo v době, kdy psal Novák tato skripta, řekněme: limitované. Limitované časově, limitované tematicky – takže těch programů, které byly věnovány dětem, nebylo tolik. Přitom je však patrné, že již tehdy si Stanislav Novák uvědomoval toto riziko, a proto zdůrazňoval, že dítě potřebuje bytostně živou komunikaci s rodiči – ať už ta se odehrává v rovině pravidelného večerního vyprávění pohádek, anebo rozhovorů při společných hrách či vycházkách do přírody – ale je třeba, aby tato komunikace byla vždy osobní a živá. Nemůže ji nahradit sebelépe natočená televizní pohádka.

3. 1. 12 Výchova dítěte

Jestliže Stanislav Novák hovoří o výchově předškolního dítěte, nazývá ji výchovou integrální, nakolik tato integruje do jednoho celku obojí skutečnost: relativní i absolutní. Proto také by se měli vychovatelé zabývat jak kvantitou, tak i kvalitou toho všeho, co vyžaduje tělesná oblast předškolního dítěte. Nám se především však jedná hlavně o výchovu náboženskou. Mohlo by být namítnuto, že děti ještě nemohou náboženství dost dobře porozumět. Ano, náboženství je sice předmětem intelektu, ale zároveň i vůle a citu. Dítě potom má, samozřejmě, více citu než intelektu, ačkoliv nemáme právo upírat rozum předškolnímu dítěti úplně. Koneckonců – existuje i jakýsi ‚vyšší rozum‘, který zvykneme nazývat intuicí. A zde se Novák ptá: ‚A není právě tato intuice často kratší a bezpečnější cestou k poznání pravdy? Vždyť i umělci se častěji nechávají vést právě intuicí!⁹¹

Samozřejmě, že na prvním místě je křest, jenž nepředstavuje jen formální přijetí do společenství Církve, ale je bytím Boha s jeho dary v člověku.⁹² U malého dítěte se však jedná

---

⁹⁰ Srov.: Pedagogika. s. 19 – 22.

⁹¹ Srov.: Pedagogika. s. 25 – 26.

⁹² Protože se děti rodí s padlou lidskou přirozeností, poskvřenou prvotním hříchem, mají zapotřebí, aby se znovu narodily křtem, aby byly osvobozeny od moci temnot a přeneseny do království svobody Božích dětí, k níž jsou povoláni všichni lidé. Ve křtu dětí se zvláště ukazuje, jak milost spásy je naprosto nezasloužená. Církve a rodiče

o bytí latentní, a proto je třeba, aby toto latentní bytí bylo výchovou aktualizováno. Kolem třetího roku začíná dítě intenzivně vnímat svého otce. Dokonce lze říci, že dítě v tomto věku svého otce skutečně považuje za Boha, neboť je vskutku přesvědčeno, že jeho tatínek všechno ví a všechno umí. Je však třeba, aby otec dítěte této skutečnosti nikdy nezneužíval, a včas – okolo šestého roku věku dítěte – přesunoval tyto vlastnosti tam, kde skutečně jsou, tedy na Boha. A zároveň k nim připojil i moudrost a lásku. Jestliže však přeci jen v určitém období života dítěte právě jeho otec zprostředkuje Boha-Otce, měl by stále myslet na obrovskou zodpovědnost, která s tím souvisí, neboť bude-li vystupovat jako vševědoucí, všemohoucí, často soudící a trestající, potom se může ve vnímání dítěte pojem ‚Otec‘ navždy pokazit. Otec by tedy měl dbát, aby byl zároveň moudrým, milosrdným a milujícím otcem, neboť dítě se na něj dívá s bezmeznou vírou. A s tím souvisí i další poklad pro náboženské vnímání dítěte – neboť dítě tatínkovi věří. Jestliže tatínek něco řekne, v očích dítěte tomu tak opravdu je. Proto je rovněž důležité odpovídat dítěti pravdivě, a pokud to není možné, tak odpověď raději odsunout na pozdější dobu: ‚až budeš větší‘. Nikdy proto neříkat nic, co si jednou dítě může ověřit, že to není pravda.⁹³

Ve výchově spočívají rovněž další aspekty, které mají vliv na potenciální víru dítěte. Dítě přijímá všechnu péči a lásku rodičů zdarma, a tedy jej ani nenapadá, že by si mělo rodičovskou lásku nějak vysloužit či zasloužit, resp. že tato láska je odplatou za to, co prokazuje rodičům. Tato skutečnost vede dítě ke schopnosti přijímat zdarma, což je důležitý prvek, neboť v křesťanství není nic zaslouženého. Sv. apoštol říká, že je to milost boží, která je udělována zdarma (jinak by nebyla milostí). Zároveň má dítě schopnost lásky. Dítě miluje – a proto je schopno otci přisuzovat boží vševědounost a matce boží lásku. A odtud již plynou biblické příměry. A je tu ještě jeden předpoklad – a totiž smysl pro tajemství. Pro předškolní dítě má již své kouzlo všechno nové, neznámé a tajemné.⁹⁴

3. 1. 13 Dítě školního věku

Školní věk se začíná zpravidla šestým rokem dítěte, kdy toto nastupuje do školy. Je žádoucí, aby dítě bylo na svůj nástup do školy připravováno: ‚podívej, děti jdou do školy‘ anebo ‚na to se mne neptej, ve škole ti to vysvětlí‘. Škola by neměla pro dítě být ‚strašákem‘: ‚počkej, ve škole tě už pořádku naučí‘ či ‚doma je ti poslouchat zatěžko, ale ve škole si s tebou už pan učitel

---

by tedy dítě zbavovali nedocenitelné milosti stát se Božím dítětem, kdyby mu neumožnili křest krátce po narození. In: *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství. 2002. s. 325.

⁹³ Srov.: *Pedagogika*. s. 27 – 29.

⁹⁴ Srov.: *Pedagogika*. s. 30 – 41.

poradí'. Proto je třeba navozovat systematicky kladnou dispozici pro školu. Novák se zmiňuje rovněž o přípravě dítěte na nástup do první třídy. Zde je užitečná, anebo nikoliv? A zároveň dodává, že to závisí na tom, jaká příprava se uskutečňuje. Zda rodiče se snaží učit dítě znát písmena či číslice napřed, avšak dítě stejně přichází do školy nepřipravené, neboť např. jeho slovní zásoba je chudá, anebo je náhle překvapené tím, jak se děti rychle oblékají a svlékají, neboť doma to za něj dělala všechno maminka. Tedy Stanislav Novák doporučuje rozvíjet zejména samostatnost dítěte a schopnost poradit si, než se mechanicky učí písmena či čísla. Pokud si jsem dobře vědom, tak v období mého předškolního věku, které víceméně spadá do doby, kdy vznikala tato Novákova skripta, se příprava dětí v mateřských školách soustředila právě na onu samostatnost a schopnost poradit si a rozvíjení komunikační schopnosti dítěte jak v rámci hry s ostatními dětmi, tak s dospělým člověkem-pedagogem. Děti se učily o přírodě, o světě, který je obklopoval, v rámci výtvarné výchovy si rozvíjely schopnost koncentrovat se na určitou práci a systematicky se jí věnovat. Neučily se však ani číst a psát, ani počítat. V dnešní době se setkáváme s tím, že výuka v mateřských školách již neprobíhá podle určitého metodického vzoru, ale je zde řada soukromých subjektů, které se prezentují tím, že slibují co možná nejvíce schopnosti dětí rozvinout. Jest otázkou, zda tyto subjekty vlastně svou nabídkou neodpovídají na ‚poptávku‘, která však velmi připomíná syndromy rodičovské pýchy či rodičovské kompenzace, o nichž bylo pojednáno již dříve, a zda tedy jsou podobné přístupy v konečném důsledku zdravé, anebo naopak kladou na dítě nepřiměřené nároky, které vedou k deformacím.⁹⁵

S příchodem do školy, samozřejmě, dítě poznává nové prostředí a nové osoby. A novou osobou není jen učitel, nýbrž i všechny děti. Proto znamená vstup do školy určitý nápor na dítě. Dítě se v tomto prostředí bude učit zároveň i vztahům ke všem okolo sebe, ale na jeho citlivém srdci zde vznikne i řada šrámů. Současně se ukáže, že bylo-li dítě doma vedeno nenásilným způsobem k jistému řádu, pak se ve škole nebude jednat o něco zcela nového, ale spíše o novou náplň. Zejména první třída je pro dítě poměrně náročná, a proto není dobré v tomto prvním roce školy dítě tlačit k tomu, aby se začalo rovněž učit cizímu jazyku či hře na hudební nástroj. Samotná výchova by měla v tomto období sledovat zejména péči o tělesný vývoj dítěte, péči o jeho duševní vývoj, pomoc při vytváření jeho povahy pěstováním správných návyků a pomoc při seznamování s okolním světem. Péči o duševní vývoj se samozřejmě rozumí i starostlivost o přebývání Boha v dětské duši, a tedy náboženská péče, náboženská výchova – obecně realizace náboženství. V období 70. let, kdy Stanislav Novák svá skripta psal, bylo vyučování

---

⁹⁵ Srov.: Pedagogika. s. 41 – 47.

náboženství ve školách velmi potlačeno, a po slibném období let 1968 – 1969, kdy v rámci uvolnění došlo k opětovnému rozšíření jeho výuky, bylo znovu ze škol systematicky vytlačováno. Bylo tedy třeba počítat rovněž i s tím, že na příslušné škole vůbec nebude možné, aby se dítě výuky náboženství účastnilo. Stanislav Novák si byl toho vědom, a proto zdůrazňoval, že v důsledku této reality (které v řadě regionů naší země trvá v podstatě dodnes) přestane být náboženství předmětem, který se vstupem do školy začíná (ale odchodem ze školy dost často také končí). Bůh tedy přestane být vykládán, přestane vyučování víry – a víra, naděje a láska, toto trojjediné proudění mezi člověkem a Bohem, se stane zdrojem života. Neboť víra není jen nauka, ale rovněž kvas, který působí změnu v lidském bytí, a současně i v jednání (metanoia), v důsledku čehož by mělo dojít k velkému návratu v podobě křesťanství, která je vyjádřena u Matouše 22, 37-40: ‚Miluj svého Boha... miluj svého bližního...‘ Druhé přikázání je tedy rovné prvnímu, což platí od převratného okamžiku vtělení, kdy Bůh se stává člověkem a nepřestává jím být. A právě toto vtělení od nás žádá hledat v každé bytosti skrytého Boha. A proto od Ježíšova příchodu na svět máme tytéž závazky k Bohu jako ke svým bližním. A jediný rozhodující důkaz, že milujeme Boha, je ten, že milujeme své bližní.⁹⁶ Stanislav Novák uvádí slova, která si zaslouží doslovné citování – pro svou aktuálnost v 70. letech, stejně jako pro možná ještě větší aktuálnost současnou: *„To všechno znamená zvrátit stupnici hodnot, kterou jsme si zbožně stanovili. My jsme se totiž domnívali, že jsme Bohu blízcí vlivem svých modliteb, sv. přijímání, poutí... Z modliteb, ze své účasti na mších, ze svých přijímání, ze znalosti náboženství jsme si vytvořili vyvrcholení a měřítko našeho náboženského života. Domnívali jsme se, že napřed musím nábožensky žít, abych mohl přijímat. Domnívali jsme se, že sv. přijímání je odměnou za náboženský život (zbožná cvičení bez ohledu na člověka), ono je zatím prostředkem k životu, prostředkem k životnímu stylu Kristovu. Z toho tedy vyplývá, že musím napřed jít, abych mohl žít. Zjišťujeme tedy, že naše modlitby, naše přijímání a vůbec všechno*

---

⁹⁶ Pozn.: Na díle Stanislava Nováka je nesmírně obdivuhodné, jak je i s odstupem čtyřiceti let stále aktuální. Ano, změnil se politický systém, naše země se osvobodila, v důsledku čehož už nejsou kladeny náboženství ze strany státní moci žádné překážky. Už tu nejsou přítomny žádné tlaky. A přeci, alespoň tedy např. v našem kraji (pozn. Mladoboleslavsko) počty věřících spíše oproti dřívějšímu dále poklesly, což souvisí zejména s tím, že určité generace lidí postupně umíraly. V řadě vesnic, které měly ještě např. před dvaceti lety své faráře a administrátory, jsou nyní fary prázdné, často již dokonce farní budovy i prodané novým vlastníkům. Tyto farnosti jsou spravovány *excurrando*, přičemž v řadě kostelů se již i nedělní bohoslužby slouží pouze jednou za dva týdny (eventuálně jednou za měsíc), neboť bývají navštěvovány často méně než pěti věřícími, kteří nadto jsou obvykle staršího věku. Nepřítomnost vyučování náboženství ve školách tedy už tu není v důsledku ‚horlivých‘ komunistických ředitelů těchto škol, kteří se kdysi snažili klást výuce náboženství nejrůznější překážky administrativního a jiného rázu, ale vyplývá to z toho, že již není koho učit. Ze strany dětí (a jejich rodičů) není o výuku náboženství zájem. Proto je tak důležité, aby věřící rodiny, které často žijí osamocené v té které obci, kde v tamějším kostele je i nedělní mše svatá sloužena jen jednu neděli v měsíci, aby dokázaly tím spíše v domácím prostředí zprostředkovat svým dětem poznání víry a zejména její každodenní žití.

*náš styk s Bohem, to všechno je výchova a potrava, které je nám zapotřebí, abychom šli ke svým bratřím a v nich našli Krista, abychom pokračovali v našem uctívání Krista pod způsobou chleba, pod způsobou jeho Těla – Církve – a každého člověka! Modlitba a svátosti nejsou cílem, ale prostředkem, kterým necháváme Boha, aby se v nás vtěloval. Modlitba i svátosti slouží k tomu, aby nás naučily, daly sílu milovat tak, jako miluje Bůh, jak On sám dovede milovat. Modlitbou a svátostmi se vystavujeme Bohu, dáváme se mu k dispozici (fiat), aby On v nás mohl milovat naše bratry a spasit je – to je cíl!*⁹⁷ Rodiče touto podstatou a z této podstaty žijí. Vědí, jak je to těžké, ale zároveň krásné. A vedou k tomu i své dítě – a učí jej s jakou jemností a taktem je třeba dívat se na všechno, co se mu přihodilo, co prožívá, na události doma, na slova a jednání dětí ve škole. A současně si uvědomují, že oni pouze dítěti pootevřují zrak zvnějšku, pomáhají mu porozumět nedostatku dobra v dětech, ale pomáhají zároveň, aby dospělo k tomu, že skutečné pochopení může dát dítěti jen Kristus přebývající v jeho duši. Zde je vhodné dítěti vyprávět např. o milosrdném Samaritánu. A zároveň lze pomáhat dítěti i k rozvíjení jeho probouzejícího se svědomí.⁹⁸

3. 1. 14 Mladší a starší školní věk

Stanislav Novák analyzuje velmi podrobně všechny aspekty mladšího a staršího školního věku dítěte. Jeho dílo představuje v tomto ohledu komplexní analýzu, avšak rozsah této diplomové práce zcela samozřejmě neumožňuje ji podrobně rozebrat, a proto vybírám pouze určité důležité aspekty. Novák zmiňuje, že svět dítěte je v tomto věku trojí a spočívá v jeho postavení v rodině, v postavení ve škole a postavení mezi kamarády. A právě postavení dítěte mezi kamarády často není jednoduché. Děti, které jsou rodiči vychovávány s velkou starostlivostí a vedeny ke slušnosti a úctě, bývají často neobratné ve styku se spolužáky, stejně jako děti, které trpí různými postiženími. Tyto děti zapadají hůře do dětského společenství. Logicky se potom u těchto dětí ohlašují bolestné pocity méněcennosti. Nabízí se tedy otázka, která je nyní aktuální snad ještě více než před oněmi čtyřiceti lety: ‚jak se má katolické dítě projevovat ve společnosti ostatních?‘ Stanislav Novák se domníval, že křesťan vlastně má být nenápadným ve svých názorech (‚uchovávala všechno ve svém srdci a tam o tom uvažovala‘), ale má být nápadný jednou jedinou věcí: jak má všechny rád. A právě k tomuto umění má být dítě taktně a radostně vedeno právě doma u svých nejbližších a nejbližších přátel – u svých rodičů. A tedy učit neustále dítě ‚přemáhat zlo dobrem‘. Stanislav Novák si uvědomoval, že může být

---

⁹⁷ Pedagogika. s. 56.

⁹⁸ Srov.: Pedagogika. s. 47 – 61.

podezírání i idealizování, a vzápětí tedy zdůraznil potřebu víry v sílu milosti, neboť dítě je Bohu nepoměrně více otevřené v porovnání s námi. Dítě nemá předsudky, nezaujímá vůči Bohu rezervovaný postoj, je skutečně Božím dítětem – a Bůh je jeho Otcem.⁹⁹

Ve starším školním věku již začínáme mít pocit, že oprávněnost pojmenování ‚dítě‘ rychle mizí. V patnácti letech již chlapec může být zdatným hokejistou-juniorem či děvče závodní lyžařkou, dosahující svých prvních větších úspěchů. Ostatně největším problémem tohoto věku je právě to, že tito jedinci už nejsou dětmi, ale zároveň ještě nejsou dospělými. Přibližně mezi dvanáctým a osmnáctým rokem přichází dle Nováka puberta. Puberta není obtížná jen pro vychovatele (a tedy i rodiče), nýbrž i pro samotné dospívající. Někdy se dříve přístupný chlapec (či děvče) může stát v tomto věku poměrně nesnadným výchovným problémem. Novák vysvětluje poměrně podrobně tyto procesy i v kontextu tělesného vývoje a hormonálních změn, probíhajících ve vzpomínaném období. U pubescenta se mění vzájemný poměr jednotlivých částí těla (dochází k poměrně rychlému růstu). Chlapci se v tomto věku snaží vypadat a působit ‚mužně‘, děvčata zase ‚žensky‘. Přichází rovněž neklid, a tak často i pro zkušeného učitele není jednoduché udržet ve třídě kázeň. Tato expanzivnost a rozpínavost sil se projevuje i v touze po dobrodružných a zakázaných činech. Dobrodružství se spojuje s legrací, ale ta bývá často značně drsná, někdy až nebezpečná. Rozum už není v tomto období jen trpnou přijímací stanicí, ale probouzí se k samostatné činnosti. A pubescent si chce vytvářet svůj samostatný úsudek. Dostavuje se nový příliv svobody a chlapec či děvče si jej touží užít. Zatímco v dětství pravidla přijímal, nyní je podrobuje vlastnímu úsudku. Je tedy třeba, aby pubescent měl ve svých rodičích v tomto věku rovněž taktní a jemné přátele, kteří by ho – při respektování jeho svobody – upozorňovali na kvalitní knihy, filmy, divadla atd., a tedy šetrně jej vedli k poznání, že svoboda znamená svobodné přijetí řádu, který poznáváme jako pravdivý, a tedy řádu Božího, který okouzljuje a osvobozuje, a že poslušnost v tomto duchu znamená hlavně radostné oddávání se Tomu, o Němž víme (a cítíme), že nás miluje. Zároveň Novák zdůrazňuje dvě věci: potřebu respektovat svobodu mladého člověka a současně jej v ní nenechat samotného: *„Nejprve tedy jeho samotu respektovat: kéž by právě v této době mohli rodiče své dceři, svému synovi nabídnout sebemenší, ale vlastní pokojík. Tím by nejzřetelněji řekl: máš právo na to být sám; zařid' si jej podle svého vkusu a my do tvé samoty nebudeme vstupovat, jen po zaklepaní; tím je také řečeno: nebudeme slídit po tvé korespondenci, nikdy se nedopustíme té hrubosti, abychom vypáčili zásuvku, kde máš svůj deník (vždyť právě jemu mladý člověk svěřuje svůj vnitřní svět, a to jen proto, aby se v tomto světě lépe vyznal). Tím, že popřejeme mladému*

---

⁹⁹ Srov.: Pedagogika. s. 61 – 72.

člověku možnost vlastního světa, nedáváme naprosto najevo – a to je za druhé – že jej odsouváme, že jej vyhadujeme na pustý ostrov. Dali jsme mu vlastní svět, abychom se snažili s největší dávkou taktu, moudrosti a respektování jeho svobody jej v něm navštívit a umožnit mu, aby se viděl správně a aby se také správně modeloval. Vždyť přece víme, že právě v tomto období se v mladém člověku ozývá bolestné volání: ‚nemám člověka‘! Jak po něm touží, jak jej potřebuje! Kdo by měl být tím člověkem? Samozřejmě otec a matka.“¹⁰⁰ Ale je tu důležitá i osobnost kněze. Jestliže totiž mladý člověk umožní ohleduplnému a chápajícímu knězi vstup do svého světa, pak tím bývá umožněn vstup Ježíše Krista do nitra mladého člověka a o to se právě jedná. A právě zde je třeba, aby kněz nezprostředkoval na prvním místě mladému člověku zázračného Krista, ale Krista etického. Neboť mladému člověku se jedná hlavně o vytvoření etické autonomie, ale zároveň i on podvědomě tuší, že to nemůže být autonomie samotářská, prázdná – a proto čeká na někoho opravdu svobodného a pravou svobodu dávajícího, a tím je právě Ježíš, a to Ježíš etický. Když pubescent hledá ideál, touží po identifikaci, ale po identifikaci s někým, aby to ‚za to stálo‘. A tedy jestliže se potká v Ježíši Kristu se samotným Životem, pak jej pravděpodobně přijme. V tomto období je na místě dát stranou naukové okolnosti osobnosti Kristovy, a vsadit Ježíše do emocionálního a volního života mladého člověka. Ukázat tedy nejprve na Ježíše Krista, Syna člověka a až potom na Ježíše Krista, Syna Božího. V setkání s Ježíšem Kristem má totiž mladý člověk možnost, aby se v bodu rozhodování rozhodl nejt ke zlu, ale k dobru, aby nešel k životní lži, ale k životní Pravdě. A jako závěr k mnoha hovorům potom může přistoupit příprava ke svátosti biřmování a jeho přijetí.¹⁰¹

3. 1. 15 Adolescence

Hovoříme-li o adolescenci, máme na mysli životní období, které u dívek sahá obvykle od patnáctého do osmnáctého roku života a u chlapců od sedmnáctého do jednadvacátého roku života. Příznačná pro toto období je svoboda. A mladí lidé, jimž se jí dostalo, rychle spěchají vše vidět, poznat a prožít. Ale je to také období hledání. Mladí lidé v období adolescence hledají smysl života (alespoň tedy ti hloubavější). Kladou si nejrůznější otázky: ‚Co jako člověk mám dělat? Co mám dělat jako společenská bytost?‘ A proto je nejvhodnější zprostředkovat mladému člověku ‚setkání‘ s ryzím člověkem Ježíšem Kristem a jeho naprosto nesobeckými zásadami. Neboť na otázku: ‚Co jako člověk mám dělat?‘, odpovídá Ježíš: ‚Milovat!‘ A ptáme-

---

¹⁰⁰ Pedagogika. s. 103 – 104.

¹⁰¹ Srov.: Pedagogika. s. 105.

li se tedy: ‚Co je milovat? Co je láska?‘, odpovědí je, že láska je dávání (‚blaženější je dáti‘), láska je obětavost (‚dokud nezemře zrno pšeničné‘) a láska je trpělivost (‚trpělivostí získáte svůj život‘). V životě totiž nestačí pouze síla rozumu, ale musí být zmobilizovány taktéž síly srdce a víry.¹⁰²

---

¹⁰² Srov.: Pedagogika. s. 145 – 154.

3. 2 Zásady života

Rukopis *Zásady života* byl vydán pro vnitřní potřebu Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze se sídlem v Litoměřicích roku 1971. Stanislav Novák se v něm postupně věnuje otázkám svědomí, dále pojednává o Bibli, víře, člověku, naději a lásce. S ohledem na zaměření této diplomové práce jsem uvážil nevěnovat tolik pozornosti Novákovu pojednání o Bibli, jejímu rozdělení atd., nakolik se v tomto případě jedná spíše o čistě naukovou záležitost, která má své místo spíše v rodině biblických věd.

Charakteristické však pro v podstatě všechny publikace Stanislava Nováka je to, že křesťansko-pedagogickou nauku, která vykládá, ve svých textech hned záhy demonstruje na zcela konkrétních příkladech ze života. V podstatě postupuje stejně, jako postupoval i ve svém vrcholném díle *Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli.* z roku 1977. A Novákovo dílo tak tak v podstatě potvrzuje slova jednoho z jeho tehdejších studentů, bratra Michaela Františka Pometla OFM, jenž se v rozhovoru, který jsme vedli, vyjádřil: „*On to doslova takhle dělal. On někdy úplně předvedl hodinu náboženství tak, jak bychom to měli dělat my. Čili: ‚Milé děti!‘ A pokračoval tak, jako by měl před sebou skutečně jen ty dětské posluchače.*“¹⁰³ I *Zásady života* jsou tedy proloženy velkým množstvím zajímavých příkladů a přirovnání, které představovaly (a představují) velmi cenné pomůcky pro vysvětlení určitých teologických a morálních otázek na zcela běžných situacích z každodenního života.

3. 2. 1 Svědomí

Úvod do této kapitoly je opět pro Stanislava Nováka typický. Vypráví o jednom tatínkovi, jenž zavedl své děti do zoologické zahrady, a u akvária s raky jim o racích vyprávěl. Vysvětloval jim, že každý rak má pod krunýřem dutinku, do níž si vkládá malé zrnko písku, a to proto, aby měl stále kontrolu nad tím, v jaké se nachází poloze. A nakolik zrnko je přitahováno zemskou gravitací, a tedy směřuje k zemi, i rak se nachází ve vodorovné poloze. Pokud se rak z této polohy vychýlí, zrnko se posune na okraj dutinky, a „informuje“ raka o tom, že cosi není v pořádku, a rak se tedy snaží rychle navrátit do správné polohy. A Novák ihned přirovnává tuto situaci k životu člověk a vysvětluje, že toto vyprávění nás upozorňuje, že i my máme udržovat rovnováhu, a tedy správně jednat a dobře žít. A tím, čím je pro raka zrnko písku, tím

---

¹⁰³ Autorizovaný přepis vlastního rozhovoru s bratrem Michaellem Františkem Pometlem OFM pořizovaný v Praze 28. ledna 2019. s. 3.

jsou pro nás přikázání – a tím, čím je pro raka ona hmatová buňka, do níž si ono zrnko pásku umístí uje, tím je pro nás svědomí.¹⁰⁴

3. 2. 2 Novákovo pojednání o Bibli a víře

Výše již bylo zmíněno, že není úlohou této práce reprodukovat Novákův rozbor Bible. Nicméně tato kapitola opět začíná určitým zamyšlením, které je pro Stanislava Nováka typické. Vzpomíná v něm, jak jednoho večera seděl u radiopřijímače a poslouchal vysílání ‚Volné tribuny‘ z Brna. Ona televizní relace fungovala na tom principu, že posluchači měli možnost poslat do brněnského studia určité své otázky z praktického života, vědy, náboženství, filosofie či politiky, aby pak redaktori několik otázek vybrali a zalepili do obálky. Potom pozvali známé profesory z brněnské univerzity ke kulatému stolu a jedna z obálek byla namátkově vybrána, rozlepena a předložena přítomným k řešení. Onoho večera zazněla otázka, která byla formulována tak, že se přihodilo neštěstí, v jehož důsledku došlo k požáru knihovny, v níž byly shromážděny všechny knihy světa, přičemž přítomní by měli možnost vniknout do této hořící knihovny a vynést (a tím pádem zachránit) jen tři knihy. Odpovídali postupně všichni přítomní profesori. A jejich odpovědi byly v podstatě stejné. Každý na prvním místě zmínil nějakou knihu se svého oboru, na druhém místě svou nejmilejší knihu básní či beletrie a na třetím místě Bibli. A zatímco první uvedené knihy poukazovaly víceméně na jeho vědní obor či zálibu, a tedy jejich odpovědi byly v tomto ohledu rozdílné, většina se shodla na třetí knize, totiž Bibli, bez níž by prý nemohli odejít. Jeden z přítomných profesorů dokonce dodal, že Bibli měl s sebou i v koncentračním táboře – a byť tam byl vězněn několik let, s touto jedinou knihou docela vystačil.¹⁰⁵

A znovu se tak dostáváme k tomu, v čem byl Stanislav Novák originální, a totiž k oněm příkladům ze života. Rozbor jednotlivých knih Starého zákona, pojednání o Novém zákoně, o evangelistech a evangeliích, kritice novozákonních knih, jejich původnosti, neporušenosti a věrohodnosti – o tom všem pojednávají biblické vědy. Předmětem našeho zájmu je však zejména Novákova metoda výkladu. A opět nacházíme pro něho charakteristický styl v případě pojednání o mystické chvíli, v níž se ocitl Mojžíš na hoře Sinaj. Stanislav Novák se nejprve snaží přiblížit samotný pojem ‚mystický‘, a to v jeho významu, v němž je chápán v souvislosti setkání člověka s Bohem. Poukazuje nejprve na lidské sny ve spánku, v nichž vidí člověk před

---

¹⁰⁴ Srov.: NOVÁK, Stanislav: *Zásady života*. Rukopis. Litoměřice : Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze se sídlem v Litoměřicích. 1971. s. 3. Dále jen *Zásady života*.

¹⁰⁵ Srov.: *Zásady života*. s. 6.

sebou třeba nádhernou krajinu, oblaka, lesy, květiny – a to vše v barvách, ačkoliv jeho oči jsou zavřené. A zde si Novák klade otázku: ‚Jakým orgánem tedy toto všechno člověk vidí?‘ A upozorňuje na slova sv. apoštola Pavla, jenž říká: ‚Všechny věci viditelné jsou obrazem – znázorněním – věcí neviditelných.‘ A tedy předpokládá, že i náš hmotný zrak je obrazem – viditelnou podobou – zraku docela jiného, tedy zraku neviditelného a nehmotného, který spolu se zvláštním darem Božím umožňuje, aby se člověk mohl setkat s Bohem. A teprve po tomto úvodu přechází k momentu Mojžíšova setkání na hoře Sinaj v mystické chvíli. Zdůrazňuje, že to byl zážitek tak mimořádný, že naň nebylo zcela jistě možné zapomenout, neboť Mojžíš v této mystické chvíli pravděpodobně zahlédl něco z Boží podstaty. V překvapujícím a velikém poznání tak nahlédl, že Bůh je nesmírné JSUCNO, JSUCÍ BYTÍ, a sice původní a originální BYTÍ, od něhož je všechno ostatní bytí, všechno ostatní jsoucno, odvozeno. Že Bůh je BYTÍ samo od sebe a v sobě, kdežto všechno ostatní je jakoby bytí, bytí z Něho vytrysklé.¹⁰⁶

Jestliže Novák započal své pojednání o Mojžíšovi na hoře Sinaj zamyšlením nad principem lidského snu, aby tak otevřel studentovu představivost pro následný, poměrně náročný výklad toho, co se zřejmě odehrálo v oné mystické chvíli na hoře Sinaj, v závěru opět přistupuje k naprosto lidského příkladu z reálného života, aby tak napomohl snadnějšímu pochopení problematiky. Směřuje pozornost studentů na představu vody: vody v umyvadle, vody ve vodovodním potrubí, vody v řekách Labi či Ohři. A klade otázku: ‚Co musí někde být, co musí docela jistě existovat, aby byla voda na všech těchto vzpomínaných místech?‘ A odpoví jí, že je to moře. Moře, které je dárcem vody, ať se ta projevuje v jakékoliv podobě a v jakémkoliv množství. Neboť kdyby nebylo moře, nebylo by ani kapky vody. A nyní inspiruje studenta k představě moře, moře bez břehů, moře absolutního, a tedy moře jako představu ‚Absolutní vody‘, která je vodou sama od sebe a ze sebe, kdežto všechna ostatní voda je z ní odvozená a vytrysklá. Toto přirovnání následně přenáší na Boha a ostatní jsoucna: Bůh je moře, Moře bytí, Bytí bez hranic, samo od sebe a ze sebe, kdežto všechno ostatní je odvozeno z Něho a vytrysklo z Něho. A tedy Bůh je BYTÍ ABSOLUTNÍ, kdežto všechno ostatní je bytím relativním.¹⁰⁷

V tomto okamžiku se Stanislav Novák opět vrací k Mojžíšovi, aby poukázal na to, že takovýto poznatek se tedy naskytl na hoře Sinaj Mojžíšovi. Bylo mu dáno vidět? Poznat? Nazírat? – nevíme jaký výraz přesně použít – že Bůh jediný vlastně JEST, že On je BYTÍM, a snad můžeme i říct ENERGIÍ, která je pramenem všeho ostatního ‚bytí‘, která je pramenem všech ostatních ‚kapek‘ energie, ať už se projevuje v jakékoliv podobě. Ale ihned přechází k otázce po důsledku tohoto poznání, a vysvětluje, že na prvním místě právě zde a v tomto

---

¹⁰⁶ Srov.: Zásady života. s. 24 – 25.

¹⁰⁷ Srov.: Zásady života. s. 24 – 25.

okamžiku Mojžíš rázem pochopil, že tohoto Boha si není možno žádným způsobem znázorňovat, nakolik BYTÍ není možno namalovat – ani ENERGII vytesat do kamene. A tak pochopil omyl Egyptanů, Babylónanů a vůbec všech národů, kteří si chtěli Boha znázornit, a proto řekl svým lidem: ‚nebudete si dělat modlu‘! A pochopil taktéž, že Bůh je a může být jen JEDEN. Jenom JEDNO JSOUCNO je ABSOLUTNÍ. Třetí důsledek potom vyplynul z otázky, s níž se lidé na Mojžíše obrátili po jeho návratu z hory Sinaj. ‚Jaké je Jeho jméno?‘ A Mojžíš se zřejmě tehdy usmál nad lidskou neschopností Boha vůbec nějak pojmenovat, neboť je vůbec možné nějak pojmenovat to, co mu bylo dáno nazírat? Přemýšlel tedy a řekl: ‚Bůh prostě JEST, a tak vzniklo jméno, které Boha nejlépe vyjadřuje: JAHVE = JSOUCÍ, TEN, KTERÝ JEST!‘ A JEST navíc všudypřítomný, tedy jak v Egyptě, tak na poušti, všude...¹⁰⁸

Jestliže potom Novák plynule přechází k pojednání o víře, přivádí zde studenta k mnohým zamyšlením. Vzpomíná například fakt, že budou-li (bohoslovci, a tedy potenciální kněží) s lidmi hovořit a dokazovat jim existenci Prvního, Nejvyššího principu, Prvního, Nejvyššího Zákona a podobě – potom jim lidé budou nejspíš přikyvovat, a dodají k tomu ono známé: ‚já vím, něco nad námi musí být!‘. Tedy tento důkaz o existenci PRINCIPU se jim bude jevit naprosto logický, přesný a navíc i odpovídající člověku. Stanislav Novák však prozíravě avizuje problém, jenž nastane, když se půjde trošku dál, a dotyčný bude dokazovat, že tento PRINCIP je osobní, a že má tedy jako osoba zájem, vliv a podobně. Tehdy se lidé začnou stahovat, protože vycítí, že by ‚toto něco osobního, a tedy živého‘ mohlo mít nároky a práva na ně, začnou se bát ‚omezování‘ svých sklonů, svých přání, zkrátka svého sobectví a dávají se na ústup.¹⁰⁹

Když Stanislav Novák pojednává o nepřímém poznání Boha z pozorování hvězdné oblohy, nerostné přírody, rostlin, živočichů, lidstva, lidského nitra a lidské duše, cituje rovněž nejrůznější osobnosti světové vědy: Eddington: ‚Myšlenka Vyšší Bytosti, všeobecného Ducha, je konečným požadavkem, který zcela jasně vyplývá z přítomného stavu teoretický fyziky.‘; James Jeans: ‚Moderní fyzika nás nutí myslet si Tvůrce mimo prostor a čas činného: ne v čase, ale s časem stvořil Bůh svět.‘ či Einstein: ‚Nepochopitelný vesmír je zjevením bezmezného, nesmírně dokonalého Rozumu.‘ A v oblasti fyziky končí citátem Bernharda Bavinka, jenž se vyjádřil, že: ‚Nová fyzika ukazuje hmatatelně, že všechno naše poznání přírodní zákonitosti je vlastně jen hledání Boha. Být fyzikem tedy neznamena v podstatě nic jiného, než po Bohu přepočítávat jeho elementární úkony.‘¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Srov.: Zásady života. s. 24 – 25.

¹⁰⁹ Srov.: Zásady života. s. 28.

¹¹⁰ Srov.: Zásady života. s. 33.

Ve výkladu o živé přírodě se opět setkáváme s mnoha pro Nováka typickými příběhy z běžného života, v nichž vysvětluje jednoduchým a názorným způsobem poměrně složité teologické otázky. Vypráví tak například příběh otce, jenž stojí v kostele se svým čtrnáctiletým synem. Kněz přitom čte právě výňatek z evangelia, kde se mluví o tom, jak Ježíš rozmnožil několik chlebů. A ačkoliv onen čtrnáctiletý chlapec zdvořile naslouchá, přeci jen se mu to nezdá, jeho rozum pracuje, nedovede si tuto věc dost dobře představit. Rozum pracuje, ale představivost nepomáhá – spíše naopak. Cestou ze mše si potom otec uvědomuje, že chlapec přemýšlí, a proto se jej taktně ptá a jeho syn upřímně odpovídá, co jej přimělo k zamyšlení – a dokonce dodává, že ono rozmnožení chlebů mu přijde jako velká záhada. A otec odpovídá: ‚Však ona to také záhada je!‘ Otec si totiž správně uvědomuje, že v těchto letech se v dítěti probudí rozum, který je nesmírně vzácnou hodnotou. A rozum chce všechno zkoumat, poznat, do všeho proniknout, a nikoliv jen něco tupě přijímat a poslušně přikyvovat. Nicméně upozorňuje svého syna, že vedle chytrosti – vědění – je také moudrost, která mu jednoho dne poví, že lidský – za poznáním letící rozum – má své meze, a že tedy existují tajemství. A jak se tak otec se svým synem mezitím dostali za město na polní cestu, otec vytrhl jeden pšeničný klas. Chlapec zřetelně viděl na jeho kořenu zbytek slupky ze zrna. Jednoho zrna. A poté spolu spočítali počet zrněk v klasu. Bylo jich pětasedmdesát. Jedno zrno se tedy rozmnožilo v pětasedmdesát zrn. A otec dodal: ‚A toto je tajemství života!‘¹¹¹

Vyvrcholením této kapitoly je Novákovo pojednání o lidské duši. Pozastavuje se u jejích vlastností, tedy otázek: ‚jaká je?‘ Nehmotnost lidské duše totiž znamená, že nepozůstává z žádných částí, a proto také nemůže přestat být, neboť se nemůže rozpadnout na části, nemůže z ní cosi ubýt (např. spálením), ani k ní cosi přibýt. A tím se Stanislav Novák dostává k výkladu nesmrtnosti lidské duše. Dlouhým výkladem Novák prošel existenci podivuhodných přírodních zákonů, jimiž je řízena hmota, pomohl studentovi nahlédnout do světa pudů, jimiž jsou řízeni živočichové, aby vysvětlil fakt, že ve světě hmoty není, neexistuje svoboda (budeme-li třít dvě tělesa o sebe, nemůže si jedno z nich ‚říci‘: ‚já zůstanu chladné!‘; stejně tak zvířátko stojící v přírodě je jí řízeno, a nemůže se z ní vytrhnout a ji neuposlechnout). Proto – kdybychom my lidé byli jen ‚samá hmota‘, museli bychom vždy a za všech okolností jednat nutně ve shodě se zákony přírody. Ale člověk přitom může ve skutečnosti odporovat vlivům a zákonům celého světa. Je schopen říci tělu, že si nesmí vzít to, po čem touží, je schopen se za druhé obětovat – tedy učinit skutky, které nejsou nutné. A jestliže nejsou nutné, jsou potom tedy svobodné. Nevycházejí z nutných hmotných zákonů, nevycházejí ze hmoty, ale z principu

---

¹¹¹ Srov.: Zásady života. s. 36 – 37.

nehmotného, nezávislého na nutnosti, a tedy principu svobodného. A v tomto nehmotném principu nachází člověk svou svobodu. Naše duše je tedy nehmotná, duchová, jednoduchá, nesmrtelná, rozumná a svobodná. Odkud se vzala? Mohli bychom konstatovat, že buď si dala svou existenci sama, anebo jí byla existence dána. Nicméně první možnost je vyloučená, neboť když ještě nebyla, nemohla si dát existenci. Zbývá tedy možnost druhá: existence jí byla dána, uvedl ji v bytí, stvořil ji jiný činitel. Avšak potom tento činitel musí mít přinejmenším takové vlastnosti a kvality, jaká má duše sama. Naopak – ona Bytost je musí mít ve velké míře, neboť duší je velký počet. A v důsledku tohoto uvědomění k nám přichází Ten, který jediný ví, co je duše a říká nám: ‚...co prospěje člověku, získá-li celý svět, ale svou duši zahubí?‘ Anebo: ‚...co dá člověk výměnou za svou duši?‘ (Mt 16, 26). A tady vidíme náhle Ježíše Krista jako jediného oprávněného Pána hodnot, neboť jedině On opravdu zná hodnotu všeho jsoucího. A tím ve svém výkladu Stanislav Novák dochází k posledním vlastnostem duše: její ceně a její kráse, neboť tyto dvě vlastnosti lidské duše přivedly Krista do betlémské jeskyně a odtud na golgotský kříž.¹¹²

Stanislav Novák následně cituje sv. Terezii z Avilly, která byla přítomna při křtu dítěte a ocitla se v rozpoložení mystického nazírání: Viděla duši po křtu, duši prostoupenou Boží milostí. A o tomto zážitku řekla: ‚Nemám slov, nemám výrazů, jimiž bych popsala krásu lidské duše v milosti, v posvěcující Boží milosti!‘¹¹³

3. 2. 3 Pojednání o naději a lásce

Kapitolu, týkající se člověka coby Božího obrazu, zdá se být potřebné pouze zmínit, neboť podrobněji otázky v ní zmíněné Stanislav Novák pojednává v publikaci *‚Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli.‘* Z hlediska sedmiletého časového odstupu, v němž byly obě publikace uvedeny (*‚Zásady života‘* 1971, *‚Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli.‘* 1977) je evidentní, že Novák tuto problematiku, která je v *‚Zásadách života‘* rozebrána na třiatdvaceti stranách textu, později rozebral ve zmíněné *‚Pedagogice‘* a věnoval jí v součtu k pěti stům stranám. Zde popíšeme Novákovo pojednání o zbývajících dvou ctnostech.

Hovoří-li Stanislav Novák o naději, zmiňuje zde nejprve onen příběh rozhovoru otce se synem, jež potom uvádí rovněž ve své práci z roku 1977. Máme tu otce, jenž se ptá syna na jeho představy a touhy v budoucnosti. A syn postupně hovoří o úspěšném absolvování gymnázia, studiu na fakultě, práci odborného asistenta, založení rodiny atd. Jestliže syn vysloví

---

¹¹² Srov.: *Zásady života*. s. 52 – 53.

¹¹³ Srov.: *Zásady života*. s. 53 – 54.

nějakou svou nadějí (např. ono úspěšné dokončení gymnázia), jeho otec okamžitě přichází s otázkou: ‚A pak?‘ A stejně tak reaguje i na další synovy odpovědi. Nicméně právě v důsledku těchto otázek se nutně nakonec dostávají ke stáří a smrti. A tehdy otec svému synovi říká: ‚Chápeš? Měl jsi vždy nadějí ve věcech, které jsou z tohoto světa – měl jsi tedy přirozené naděje. Ale při každém naplnění jedné dílčí naděje jsi vytušil jednu věc: že každá uspokojí jen trochu, ale ne docela, a proto jsi šel stále dál. Byla to cesta za štěstím, které však v celosti na tomto světě nelze najít.‘ Snažil se tím syna přimět k pochopení, že existuje ještě naděje nadpřirozená, která se dívá na cíl, který je nad přírodou, nad lidskou rovinou a tímto cílem je Bůh. Proto, hovoříme-li o křesťanské naději, máme na mysli vždy její finální a nejvyšší cíl, jímž je Bůh, ačkoliv jsme si vědomi toho, že k tomuto cíli je nutno dojít po nějaké cestě, kterou je příroda a všechna dobra v ní umístěná. Z tohoto důvodu je nutno se z této cesty radovat, ale zároveň se nespokojit jenom s ní, a tedy neusednout na ni a nezůstat na ní. Křesťanská naděje tedy představuje silnou touhu po cíli – Bohu a zároveň důvěryplné očekávání všech prostředků, které k tomuto cíli vedou.¹¹⁴

Setkáváme se s námitkami proti křesťanské naději. Jsou to jednak námitky těch, kteří se ‚usadili na cestě‘, zabývají se jen prostředky a vytýkají nám, proč nečiníme jako oni. Křesťan však světem nepohrdá. Raduje se z něj, nicméně je přesvědčen, že nejvíce pro tento svět udělá, když bude myslet na onen svět. Ukazuje se i na příkladech z dějin: Římská říše byla mocná s propracovaným státním aparátem, nicméně zároveň ubohá svým morálním stavem, množstvím otroků a zhýralým životem vládnoucích vrstev. A nakonec převrat v ní způsobilo několik apoštolů, kteří nebyli vojevůdci, právníci ani národohospodáři, ale mysleli na onen svět, a proto přetvořili tento svět. Na druhé straně se však setkáváme i s lidmi, kteří jsou tak zaujati Cílem, že se domnívají, že jakákoliv myšlenka na cestu je nepřípustná. Jsou to tzv. ‚nadkatolíci‘, kteří zazlívají řeholní sestře úsměv, anebo knězi výlet do přírody. V souvislosti s nimi je třeba vzpomenout zejména farizeje, kteří tolik vytýkali Pánu Ježíši jeho vztah ke světu. Novák tu cituje kardinála Newmana, jenž se vyjádřil, že: ‚Pravá naděje – důvěra v Boha – skutečně vylučuje každou starost. Tato pravá důvěra nás neosvobozuje od osobního nasazení všech našich sil duševních i tělesných, neosvobozuje nás od vlastní obezřetnosti a prozíravosti – ty se předpokládají – když jsou splněny, pak naděje v Boha odnímá každou vážnou třesoucí se starost a místo ní nastoluje bezmeznou důvěru v Otce, která říká, že vše – ať přijde cokoliv – je určeno k našemu pravému a nejlepšímu dobru.‘ V důsledku tohoto poznání se tak dostáváme k fenoménu Boží prozřetelnosti. Kristus uvádí dvě jsoucna – Boha a svět se vším,

---

¹¹⁴ Srov.: Zásady života. s. 82 – 84.

co v něm je. A v evangeliu zaznívá Kristův hlas: ‚Nebojte se. Bůh není Zákon, Bůh není Soudce. Bůh je Otec, který vás miluje takovou láskou a takovým způsobem, že si to ani nedovedete představit. Svěřte se mu s naprostou důvěrou bezstarostného dítěte a On vás – i všechno ostatní – dovede k Cíli – k Sobě!‘ Boží prozřetelnost tedy představuje láskyplné umění Boha – Otce – vést všechno k cíli!¹¹⁵

Stanislav Novák zde následně ilustruje otázky křesťanské naděje a Boží prozřetelnosti na nejrůznějších příkladech ze života. Žel, opět není možné je postupně vzpomínat, ačkoliv mohou představovat zajímavý materiál pro budoucí kněze, jimž bylo dílo ‚Zásady života‘ primárně určeno, jenž jim může napomoci k vysvětlování těchto pojmů – ať už dětem či dospělým. Novák nezapomíná ani na nejčastější námitky proti Boží prozřetelnosti, které se obvykle nesou v duchu: ‚Kdy se o nás stará láskyplný Otec, proč tolik utrpení, bolesti, jedním slovem: proč je tolik zla?‘ Následně vysvětluje, že je třeba si nejprve uvědomit: ‚kdy vzniklo zlo?‘ A odpovědí je, že zlo vzniká ve chvíli, kdy člověk vykazuje Boha ze svého nitra, v důsledku čehož Energie alfa, tedy Boží milost, mizí. Tím se ztrácí světlo pro rozum, síla pro vůli a kázeň v citech a také celková harmonie. Nastupuje ‚šedý zákal‘ v rozumu, slabost ve vůli, nekázeň v citech a celková disharmonie, v důsledku čehož vzniká zlo, a to nejen v člověku, ale i kolem člověka. A nakolik Bůh chce člověka vychovat, je nucen použít prostředku, který mu člověk sám vnutil do ruky. Bolest tedy není cílem, ale prostředkem. Sv. Terezie z Lisieux k tomu poznamenala: ‚Bůh dopouští bolest jakoby s odvrácenou hlavou!‘¹¹⁶

V ‚Zásadách života‘ rovněž nacházíme obsáhlý úsek věnovaný modlitbě. V dlouhém pojednání zaznívá řada zajímavých myšlenek. Stanislav Novák, jakkoliv potvrzuje fakt, že modlitba je vlastně rozhovor člověka s Bohem, zde doplňuje, že při tomto rozhovoru by měl více mluvit Bůh, a my bychom se měli spíše ptát, a tedy i jaksí naslouchat. Ačkoliv Boží ústa netvoří rty, jazyk ani hlasivky, jsou nám přece velmi blízká. Bůh totiž vložil svá ústa do nás! Vložil je do nás v podobě svědomí! A ačkoliv zvykneme říkat ‚naše svědomí‘, toto ‚naše‘ svědomí není z nás, není námi vypěstováno (vždyť velmi často mluví proti nám), ale je nám dáno a je do nás vloženo. Nadto člověk často mívá pocit, že jeho modlitby nebyly vyslyšeny, ale měl by si přitom uvědomit, že zaměňuje role. Žádá od Boha, aby prováděl jeho vůli, aby realizoval jeho plán, aby se dal do jeho služeb, anebo aby byl jemu k dispozici. Modlit se však znamená pravý opak – a totiž prosit Boha, aby všechno učinil podlé Svě vůle, aby provedl Svůj plán – a tedy dát se ochotně do Jeho, do Božích, služeb. Nejde totiž o to, aby člověk modlitbou

---

¹¹⁵ Srov.: Zásady života. s. 84 – 94.

¹¹⁶ Srov.: Zásady života. s. 94 – 95.

změnil Boha, aby Bohu poroučel, ale aby naopak sebe změnil, aby se Bohu poddal a dal se mu cele k dispozici.¹¹⁷

Jako poslední kapitola ‚Zásad života‘ je kapitola věnovaná lásce. Stanislav Novák zde na otázku: ‚Co je láska?‘, odpovídá zcela prostě a jednoduše: ‚Láska je dávání!‘ A poukazuje přitom na paradox života, jenž spočívá ve skutečnosti, že čím více člověk dává – tím více přijímá (radosti, štěstí, spokojenosti). Naopak – čím více skrblí sobecky pro sebe, tím více ochuzuje sebe i jiné. A zdůrazňuje, že vlastně všechno nerozdané bude nakonec ztracené, připomínaje Krista, jenž při poslední večeři dával a řekl: ‚Toto je mé Tělo, které se za vás vydává... Toto je má krev, která se za vás prolévá!‘ Láska přijímá nejrůznější podoby, jako je péče, odpovědnost, úcta či znalost – a o její ceně patrně nejmýstižněji pohovořil sv. apoštol Pavel ve svém 1. listě Korintským 13, 1 – 13.¹¹⁸

3. 2. 4 Shrnutí

Podíváme-li se na publikaci ‚Zásady života‘ i ‚Pedagogiku‘, máme před sebou velmi zajímavé a podrobné učební texty pro studenty bohosloveckých fakult. Zdá se být pravděpodobné, že roku 1968, kdy byl Stanislav Novák vyzván, aby pedagogicky působil na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze se sídlem v Litoměřicích, v průběhu následujícího roku (či dvou let) formuloval svou ‚Katechetiku‘ a ‚Zásady života‘ coby skripta, která by mohl posléze (vedle výkladu) poskytnout svým studentům. ‚Pedagogika‘ přibyla o šest let později. Máme před sebou díla kněze-pedagoga, jenž vynikal nejen širokým přehledem, ale rovněž získal v průběhu svého kněžského působení velmi dobrou zkušenost nejen s tím ‚co učit?‘, ale rovněž s tím ‚jak učit?‘. Jeho texty obsahují tedy nejen přesné definice, nýbrž i řadu příběhů ze života lidí (dospělých, dětí atd.), na nichž velmi srozumitelně a prostě dokáže Novák vysvětlovat skutečnosti, které by mohly být jinak na pochopení náročné. Lze tedy konstatovat, že jeho publikace jsou nejen vhodné pro pochopení vysvětlované problematiky samotnými bohoslovci, jimž byly primárně určeny, ale současně v nich nacházíme celou řadu příběhů, které bohoslovec později, až se stane knězem, může použít např. při vyučování náboženství (dětí), ale stejně tak při přípravě k biřmování, eventuálně i přípravě snoubenců ke svátosti manželství. Novákovy práce překračují pouhý rozměr skripta, které poslouží k přípravě na určitou zkoušku na fakultě, ale představují texty, po nichž může i později, při pastorači, opět sáhnout mladý kněz anebo také katecheta.

---

¹¹⁷ Srov.: Zásady života. s. 95 – 105.

¹¹⁸ Srov.: Zásady života. s. 106 – 117.

To, co i dnešního čtenáře bezpochyby zaujme, že jistá ‚nadčasovost‘ myšlenek Stanislava Nováka. Nepíšeme již dnes na mechanických psacích strojích, nýbrž na počítačích, změnil se styl zábavy dnešní mládeže – podobně jako styl života dospělých. A přeci jsou Novákovy práce formulovány tak, že jsou srozumitelné i dnešnímu člověku.

4 Hodnocení náboženské výchovy Stanislava Nováka

Pro zhodnocení díla Stanislava Nováka jsem zvolil následující postup. Nejprve jsem jej zařadil do dějin náboženské výchovy v českých zemích ve 20. století a následně jsem se pokusil o hodnocení jeho pedagogického a nábožensko-výchovného díla.

4. 1 Místo Novákova pedagogického díla v dějinách náboženské výchovy v českých zemích ve 20. století

Stanislav Novák studoval v letech 1937 – 1939 na Bohoslovecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze a následně, po uzavření českých vysokých škol nacistickými okupanty, pokračoval ve studiu na Arcidiecézním bohosloveckém učilišti v Praze, kde své studium ukončil roku 1942, a následně byl vysvěcen na kněze. Svá teologická studia nakonec završil na Bohoslovecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v akademickém roce 1948 – 1949. Abychom mohli lépe pochopit Novákův přínos v oblasti náboženské pedagogiky, je třeba se nejprve v krátké retrospektivě ohlédnout nazpět do období, v němž mladý Stanislav Novák procházel svým bohosloveckým studiem a formací. Jak již bylo v této práci zmíněno, v oblasti náboženské pedagogiky v českých zemích v první polovině 20. století nacházíme dvě významné osobnosti, a totiž Václav Kubička a Josefa Hronka. V případě Václava Kubička spočíval jeho významný přínos pro náboženskou pedagogiku jednak v ohledu pedagogickém, nakolik v rámci pedagogiky čerpal podněty z pedagogických věd a zásadně se zasloužil o zavedení Mnichovské metody do katecheze – jednak v ohledu kerygmatickém, jenž se týkal samotné obnovy obsahu katecheze.¹¹⁹ V případě Josefa Hronka, jenž působil v českém prostředí¹²⁰, se jednalo o nové osnovy, k nimž jím byla zpracována řada publikací pro vyučování žáků na národních školách, publikace pro potřeby začínajících učitelů náboženství, eventuálně skripta s ucelenou teorií o vyučování náboženství.¹²¹

Nakolik Stanislav Novák absolvoval svá bohoslovecká studia na Bohoslovecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v letech 1937 – 1939 a následně v letech 1948 – 1949, patřil mezi jeho pedagogy rovněž Josef Hronek, a tedy Novák byl Hronkovým pojetím náboženské pedagogiky nepochybně ovlivněn. Ostatně to byl Josef Hronek, jenž roku 1936 přichází

---

¹¹⁹ Srov.: HOŠŤÁLKOVÁ, Marta: *P. Václav Kubiček jako katecheta a katechetik*. Olomouc : Matice cyrilometodějská. 2007. s. 131.

¹²⁰ Pozn.: Život Václava Kubička je spojen z větší části s moravskými Lošticemi a obecně s moravským prostředím.

¹²¹ Srov.: ZIMMERMANNOVÁ, Marie: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994*. Červený Kostelec : Pavel Mervart. 2017. s. 68 – 75.

s publikací ‚Kresebné náčrty při vyučování náboženství. Pracovní kniha pro žactvo národních škol na nižším stupni‘, přičemž kladl důraz na kreslení při výkladu, napomáhajícimu tomu, aby děti lépe pochopily probíranou látku. Obdobná doporučení nacházíme rovněž u Stanislava Nováka, což je důkazem, že řada Hronkových pedagogických postupů byla nepochybně pro mladého Stanislava Nováka inspirující.

Stanislav Novák se však náboženským pedagogem v pravém smyslu slova stává až v říjnu 1945, kdy je ustanoven katechetou na I. dívčí obecné škole na Kladně¹²² a následně v letech 1948 – 1950, kdy působil jako profesor náboženství na dívčím reálném gymnáziu v Praze XII. ve Slezské ulici a současně jako zastupující profesor náboženství na gymnáziu v Praze-Žižkově ve Dvořákově ulici. A ačkoliv se v důsledku nových zákonů z 18. října 1949 a sílících tlaků na církve po roce 1950 postupně rapidně snižovaly počty žáků základních škol¹²³, kteří se hlásili k výuce náboženství, je evidentní, že Stanislav Novák v rámci pražských farností, kde v 50. a 60. letech působil, náboženství na základních školách vyučoval, a získal s jeho výukou bohaté zkušenosti. Ostatně jeho studenti-bohoslovci z Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Praze se sídlem v Litoměřicích ze 70. let potvrzovali, že Novák byl mimořádným pedagogem, jenž se snažil věnovat zejména samotnému umění učit, a tedy primárně se snažil své studenty ‚naučit jak učit‘.

Roku 1969, kdy Stanislav Novák nastoupil na Římskokatolickou cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu do Litoměřic, tedy disponoval nejen nezpochybnitelnými teoretickými odbornými předpoklady, nýbrž i bohatými zkušenostmi z vlastní pedagogické praxe, pročež byl pro tehdejší bohoslovce velkým přínosem. Jeho ‚vzorové hodiny‘ náboženství, kdy např. celou vyučovací hodinu hovořil ke svým studentům-bohoslovcům tak, jakoby měl před sebou pouze dětské posluchače, byly pro tehdejší bohoslovce velmi inspirující, a v jejich následné vlastní pedagogické praxi představovaly tyto Novákovy přednášky bohatý zdroj inspirace, v něhož mohli dlouho čerpat a na který mohli navazovat.

Dalším faktorem, který nepochybně ovlivnil pedagogická východiska Stanislava Nováka, byl II. vatikánský koncil, jenž proběhl v letech 1962 – 1965. Ačkoliv v čase, kdy koncil probíhal, ještě nemohla jeho rodící se nová východiska v plné míře proniknout do socialistického Československa, nacházejícího se za ‚železnou oponou‘, zejména Pražské jaro

---

¹²² Pozn.: Je pravděpodobné, že mohl vyučovat náboženství v na obecných školách již za války v letech 1942 – 1943 (coby kaplan v Příbrami), eventuálně od ledna 1944 opět na Kladně.

¹²³ Pozn.: Na středních školách již podle zákonů z 18. října 1949 výuka náboženství neprobíhala a na školách základních byla ohraničena 2. – 7. ročníkem.

1968 a spolu s ním proces demokratizace v československé společnosti do značné míry následně umožnil, aby ‚duch koncilu‘ pronikl i do naší církve.

4. 1. 1 Novákovo působení na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích

Stanislav Novák byl k pedagogickému působení na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích povolán roku 1968, a v dubnu 1969 do Litoměřic skutečně nastupuje, nejprve coby externí učitel katechetiky. Jako oporu pro svou výuku si připravuje skripta pro výuku katechetiky a současně, roku 1971, vychází pro vnitřní potřebu litoměřické fakulty rovněž jeho rukopis *Zásady života* (katolická kérymatika). Stanislav Novák v něm pojednává o svědomí, o Bibli, víře, naději, lásce a křtu. Činí tak na jedné straně vysoce odborně, avšak současně prokládá tuto svou práci velkým množstvím nejrůznějších přirovnání k obecně známým dějům a situacím, eventuálně také přírodním jevům, čímž poskytuje svým bohoslovcům dostatek příkladů, napomáhajících jednak jejich vlastnímu lepšímu pochopení příslušných témat a zároveň i vhodných námětů, které budou moci následně efektivně využít v rámci své vlastní pedagogické a katechetické praxe, kdy se ocitnou v situaci, v níž budou sami nuceni tyto otázky vysvětlovat. Za velmi úctyhodný lze v souvislosti s touto publikací označit Novákův přehled, který široce překračuje nejen jeho vlastní předmět, který vyučoval, ale rovněž i hranice teologie jako takové. Novák zde prokazuje své obdivuhodné znalosti z oblasti přírodních věd, s jejichž pomocí následně často formou přirovnání vysvětluje srozumitelně složité otázky teologické, a činí je tak snadněji pochopitelnými.

Zajímavě vyznívá i určité srovnání stylu Stanislava Nováka se stylem Vladimíra Kryštofského, který v podstatě v též čas, kdy Stanislav Novák nastoupil na litoměřickou fakultu, nastupuje na její pobočku do Olomouce.¹²⁴ A tam vyučuje pedagogiku a katechetiku (a další obory). Navzdory tomu, že i Vladimír Kryštofský se při tvorbě svých publikací evidentně zčásti inspiroval Dokumenty II. vatikánského koncilu (zejména *Gravissimum educationis*), Hollanderovou katechetikou, text Klemense Tilmanna či tzv. *Holandským katechismem*, v základech se stále velmi silně opíral hlavně o ‚Katechetiku‘ Václava Kubíčka z 30. let, v důsledku čehož působí jeho publikace poněkud méně sourodě.¹²⁵ Když jsem rozebíral otázku Novákova stylu s bratrem Michaellem Františkem Pometlem OFM, jenž byl v letech 1969 –

---

¹²⁴ Pozn.: V letech 1968 – 1974 existovala také pobočka CMBF v Olomouce, kde byl roku 1968 otevřen první a druhý ročník studia a roku 1969 znovu první ročník. Roku 1970 byla však rozhodnuto o zrušení této pobočky s tím, že stávajícím studentům bude umožněno dokončení studia. V rámci této pobočky probíhalo v letech 1968 – 1971 dvouleté katechetické studium v dálkové formě.

¹²⁵ Srov.: ZIMMERMANNOVÁ, Marie: *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994*. 2017. s. 157.

1974 Novákovým studentem a i později se s ním pravidelně stýkal, aby s ním konzultoval použití některých svých vlastních (zejména obrazových) pomůcek k výuce náboženství, vyjádřil se bratr Michael, že Stanislav Novák byl v tomto ohledu již modernější, a tedy jeho východiska a metody v oboru náboženské pedagogiky byla již plně v duchu koncilu, a tedy blízká stylu vynikajících českých teologů, jakými byli např. Josef Zvěřina, Oto Mádr či Antonín Mandl.

Roku 1977 potom Stanislav Novák, již coby odborný asistent pro obory pedagogika a katechetika, přichází se svým rukopisem *Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli.*, kterýžto byl rovněž vydán jen pro vnitřní potřebu litoměřické fakulty. Jednalo se o dílo velmi komplexní, začínající samotným pojednáním o tom, kdo je člověk; co bylo příčinou vzniku disharmonie v člověku a otázkou vykoupení. Následně Novák pojednává o harmonizaci člověka. Je si přitom vědom toho, že ve věci harmonizace člověka nelze začít až jeho zrozením, ale už tím, co mu předchází. Začíná proto podrobné a obsáhlé pojednání o harmonizaci snoubenců, komplementaritou mezi mužem a ženou, pokračuje harmonizací manželství a harmonizací rodičů. Posléze se dostává k harmonizaci výchovy dítěte. Stanislav Novák v kapitolách, které následují, analyzuje vývoj dítěte v nejrůznějších obdobích jeho věku (věk prenatální, novorozenec, mladší batole, starší batole atd.), přičemž opět prokazuje velmi široký záběr svého přehledu, a tedy své hluboké znalosti jiných vědních oborů (v tomto případě pediatrie). Učí porozumět nejrůznějším projevům dítěte, které jsou charakteristické pro ten který věk. Vysvětluje, jak si správně vykládat různé projevy a reakce dítěte, které jsou ovlivněny postupným rozvojem jeho osobnosti – a zároveň jak v tom kterém věku dítěte povolna vést k víře a současně mu pomalu vštěpovat náboženské poznání. Ozřejmuje specifika mladšího a staršího školního věku dítěte, stejně jako otázky jeho tělesného a duševního vývoje v prepubertě a adolescenci. Je pozoruhodné, že ačkoliv nás od vydání této práce Stanislava Nováka dělí dvaadvacet let, v některých jejích opisech doslova „poznáváme“ i nejrůznější problémy s výchovou (a tedy harmonizací) nynější mládeže. V tomto smyslu se jedná tedy o dílo nadčasové, v němž lze i s odstupem času stále nacházet odpovědi i na naše aktuální otázky, týkající se výchovy a duchovního vedení dětí a mladých lidí.

4. 2 Morální a lidský rozměr působení Stanislava Nováka na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích

Stanislav Novák svým stylem patřil k lidem typu Josefa Zvěřiny či Oto Mádra. Ti však mohli na litoměřické fakultě působit jen velmi krátce. Oto Mádr tam přednášel jako odborný asistent

morální teologii v akademickém roce 1969 – 1970 a Josef Zvěřina přednášel jako odborný asistent dějiny církevního umění a pastorální teologii v letech 1969 – 1971. Stanislav Novák nakonec mohl na fakultě setrvat až do roku 1979, kdy byl donucen z ní odejít. O tom, že se rozhodně nejednalo o odchod dobrovolný, eventuálně odchod ‚ze zdravotních důvodů‘, jak byl následně pojmenován, pronesl své svědectví již vzpomínaný bratr Michael František Pometlo OFM v rozhovoru, který jsem s ním vedl. Stanislav Novák patřil na tehdejší litoměřické fakultě mezi odborně nejzdatnější pedagogy, přičemž tehdejší státní moc evidentně neměla zájem, aby právě předměty pedagogika a katechetika, které představují v jistém smyslu slova ‚klíč‘ k předání víry a náboženského poznání dalším generacím, byly vyučovány člověkem, jenž dokázal překročit hranice strohé teorie, a tedy vdechnout těmto věcem život. A zároveň představoval Stanislav Novák i morální a lidskou oporu pro tehdejší studenty, neboť zejména v období nejtvrdí normalizace 70. let tlaky státní moci byly obrovské, a proto byla tak důležitá blízkost lidského a mravně opravdového pedagoga. Bratr Michael František Pometlo OFM na mou otázku: *„Tedy otec docent Novák byl svým založením blízký Josefu Zvěřinovi a Otovi Mádrovi?“*, odpovídá: *„Jistě. Akorát že oni museli odejít dřív a on tam chvilku ještě vydržel. Ale bylo to dobře, že přece jenom tam měli ti chlapci v někom oporu. Už to, že tam byl!“* A na mou další otázku: *„Nyní mi z tvé odpovědi vyznělo, že se tedy nejednalo jen o odbornou oporu, v důsledku níž tedy ta katechetika za otce docenta Nováka v Litoměřicích měla úroveň, ale i lidskou oporu?“*, odpověděl bratr Michael: *„Zcela jistě. Už jenom svou existencí. Protože ono se to z každého dá přecíst, jestli je kněz, anebo řemeslník.“¹²⁶*

Myslím si, že k tomuto vyjádření bratra Michaela není již v podstatě třeba nic dodávat.

---

¹²⁶ Autorizovaný rozhovor s bratrem Michaelem Františkem Pometlem OFM pořizený 28. ledna 2019 v Praze.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo představit jak osobnost, tak i dílo Stanislava Nováka, jenž v 70. letech 20. století vyučoval na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze se sídlem v Litoměřicích pedagogiku a katechetiku.

Stanislav Novák představuje zcela výjimečnou osobnost české náboženské pedagogiky druhé poloviny 20. století. Přesto však jeho jméno dnes zůstává, mimo poměrně úzký okruh lidí, zabývajících se náboženskou pedagogikou a katechetikou, neznámé. Tato skutečnost je však dána zejména faktem, že období působení Stanislava Nováka coby vysokoškolského pedagoga na litoměřické fakultě, spadá do let 1969 – 1979, tedy do období, kdy krátké naděje Pražského jara 1968 byly smeteny sovětskou okupací Československa, v důsledku které následovala tzv. normalizace. Období tzv. normalizace nelze sice srovnat s terorem první poloviny 50. let, nicméně to neznamená, že by nepředstavovalo období velmi tíživé. Jednalo se spíše o nejrůznější druhy administrativního šikanování, omezování a dalších forem zasahování do života Církve a její jediné fakulty pro výchovu kněží v českých zemích. Okupace naší vlasti celou společnost šokovala a po upřímném a spontánním nadšení Pražského jara a období krátce po něm nastalo opět období strachu, nejrůznějších prověrek, špiclování a udavačství.

Stanislav Novák právě v této době, v dubnu 1969, krátce po okupaci naší země, nastupuje na litoměřickou fakultu. Lidé, kteří mu byli svými mravními zásadami a současně svou představou o podobě pokoncilní církve logicky blízcí, jako byli Josef Zvěřina či Oto Mádr, které navíc předtím strávili dlouhá léta v komunistických kriminálech, byli z fakulty v letech 1970 – 1971 záhy vyhozeni. Stanislav Novák mohl setrvat až do roku 1979, kdy musel fakultu opustit též.

V této práci jsem analyzoval dvě jeho hlavní díla – *Zásady života* z roku 1971 a *Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli*. (dále „Pedagogika“) z roku 1977. Ačkoliv se v obou případech jednalo o díla odborně velmi kvalitní a podnětná, obě mohla být vydána pouze v omezeném nákladu a jen pro vnitřní potřebu litoměřické fakulty. Proto také dílo Stanislava Nováka není dnes příliš známé. Člověka by na základě výše řečeného nejspíš napadlo, že Stanislav Novák tedy byl správným člověkem na správném místě, ovšem – žel – ve špatný čas, kdy jeho úctyhodné pedagogické působení a pozoruhodné dílo zůstalo limitováno pouze prostorem tehdejší fakulty. Avšak podívejme se na onu problematiku z poněkud jiného úhlu pohledu: v oné tíživé době nejtvrďší normalizace, kdy se naděje rázem opět změnily v beznaděj a všem bylo jasné, že namísto příležitostí k opětovnému rozvoji práce Církve pro Boží lid bude následovat zejména každodenní snaha uhájít alespoň to, co uhájít bylo

možno, bylo pro litoměřické bohoslovce nesmírně důležité, že jim pedagogiku a katechetiku přednášel člověk, který jim předal nejen velmi dobré odborné základy pro jejich vyučování náboženství a katechetickou práci, poskytl jim své kvalitní a podnětné publikace, ale zároveň pro ně byl jistým symbolem naděje už jen svou existencí, morálním rozměrem své osobnosti.

Realita doby, v níž Stanislav Novák pedagogicky působil, neumožnila, aby se stal (mimo prostředí litoměřické fakulty) známějším, ačkoliv nelze pominout, že již v době svého kněžského působení v Praze-Žižkově u sv. Prokopa v letech 1958 – 1967 byl vyhledávaným kazatelem a totéž lze konstatovat i o jeho kněžském působení (coby výpomocného duchovního) v Praze-Vršovicích v letech 1976 – 1985. Nechci však směřovat Novákovo pedagogické působení na fakultě v Litoměřicích a jeho kněžské působení v Praze. Každopádně jeho přítomnost na litoměřické fakultě 70. let představovala pro tehdejší bohoslovce naději a morální podporu.

Porovnáváme-li Novákovo dílo z počátku 70. let a následně jeho stěžejní práci (,Pedagogika‘), setkáváme se v závěru této práce s náznaky jisté skepse. Je evidentní, že když byl Stanislav Novák v onom *roce naději* (1968) vyzván, aby vyučoval na litoměřické fakultě, vycházel zejména z obecných dobových nadějí, a uvažoval tedy o mnohem širších možnostech nábožensko-pedagogické a katechetické práce, a pro tuto realitu byl rozhodnut připravovat své studenty, tedy budoucí kandidáty kněžství. V ,Pedagogice‘ však již registrujeme např. výrazný apel na předávání víry a znalosti náboženství zejména v rodině, nakolik si Novák nejspíš realisticky uvědomoval, na jak málo základních školách (a tím spíše v Čechách) a s jakými obtížemi je dosud ještě vyučováno náboženství.

Dílo Stanislava Nováka je však aktuální i po více než čtyřech desetiletích od svého vzniku. Jeho publikace poskytují velké množství nejrůznějších názorných přirovnání, která mohly výrazně napomoci k pochopení vysvětlované problematiky samotným bohoslovcům, přičemž mnohé příklady mohli tito použít následně i při své pedagogické a katechetické práci. Za velmi obdivuhodný lze potom označit rovněž obrovský všeobecný přehled Stanislava Nováka, přesahující výrazně teologii samotnou, jenž mu umožňoval demonstrovat vysvětlované skutečnosti např. na příkladech z oblasti přírodních věd. Za naprosto nevšední lze potom jistě právem označit i Novákův přehled v oblasti pediatrie, který registrujeme v díle ,Pedagogika‘.

Stanislav Novák nejen výrazně ovlivnil studenty bohoslovecké fakulty v Litoměřicích v 70. letech, ale byl člověkem a knězem, jenž ve své době a v rámci reálných možnostech udělal maximum pro Matku Církev, své studenty a Boží lid.

Prameny

Díla Stanislava Nováka v oboru náboženské výchovy

NOVÁK, Stanislav. *Zásady života*. Litoměřice: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze se sídlem v Litoměřicích, 1971. 122 s.

NOVÁK, Stanislav. *Pedagogika. Disharmonický člověk a jeho výchova. Pedagogika založená na Bibli (I. – III. část)*. Litoměřice: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze se sídlem v Litoměřicích, 1971. 470 s.

NOVÁK, Stanislav. *Katechetika*. Litoměřice: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze se sídlem v Litoměřicích, 1970. 136 s.

Ostatní literatura

BALÍK, Stanislav; HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2013. 399 s. ISVB 978-80-7325-311-0

HOŠŤÁLKOVÁ, Marta. *P. Václav Kubiček jako katecheta a katechetik*. Olomouc: Matice cyrilometodějská. 2007. 163 s. ISBN 978-80-239-7754-7

KORONTHÁLY, Vladimír; KOLÁŘOVÁ, Marie. *Almanach duchovních arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikon farnosti arcidiecéze pražské 1948 – 2010. Díl II. – Almanach (M – Ž)*. Praha : Arcibiskupství pražské. 2013. 586 s.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920 – 1994*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2017. 297 s. ISBN 978-80-7465-268-4

Ostatní prameny

Autorizovaný rozhovor s bratrem Michaellem Františkem Pometlem OFM, pořizený v Praze dne 28. ledna 2019.

Résumé

The aim of this thesis was to introduce the personality and work of Doc. ThDr. Stanislav Novák (1917 - 2006), who worked as a teacher of the Roman Catholic Cyril and Methodius Theological Faculty in Prague, based in Litoměřice for the pedagogy and catechetical fields from 1969 to 1979.

The first part of the thesis presents an outline of Stanislav Novák's biography, and therefore brings complete and comprehensive data concerning his work as a priest of the Archdiocese of Prague and his teaching activities in the pedagogy and catechetical fields at the Roman Catholic Cyril and Methodius Theological Faculty in Prague with headquarters in Litoměřice in the 1970s.

The second part deals with the catechesis of the Roman Catholic Church in Czech lands during Novak's life and also briefly describes the important personalities of Czech catechetics in this period.

The third part deals with Novak's literary work in relation to the subject taught. It deals with Novak's work titled "*Pedagogy. Disharmonic Man and Their Upbringing. A Bible-based Pedagogy*" from 1977, which deals with Christian upbringing from the prenatal period to marriage, and is intended to deal with Bible-based pedagogy. Here, Stanislav Novák comes out of the Word of God or is heading towards it. However, as the centre of their interest they perceived mankind as the central secret of Christianity and that God became man and Jesus Christ came to show us what it means to be a man among people. Therefore, Novák understood the word of God as the word of a "teacher" because it's the word of the "Father". When Novák uncovers human-to-God relationships, he emphasises the need for their mutual balance. They are gradually talking about harmonising the spouses and the harmonising upbringing in individual sections of human life (younger and older toddlers, a child's pre-school age, younger and older school age and also subsequently about pre-pubescence age and adolescence). It describes the manifestations that are typical for that age, emphasises the need to understand these manifestations, and consequently, setting optimal education aims and the style of education itself. The whole work contains many examples of common human life where for example, Stanislav Novák helps with various questions from the area of faith to not only understand the primary addressees of his publication, i.e. theologians, but he also provides them

with countless patterns, with the help of which they'll subsequently be able to explain these issues in their priestly and catechetical practice in an appropriate and understandable way.

Novak's work "*The Principles of Life*" in 1971 can be presented as an attempt at catechetical kerygmatics, including catechesis on conscience, biblical questions, faith, hope and love. The text was generally intended for older youths', but with regard to the reality 'normalisation' of the 1970s, it came out (just like "*Pedagogy. Disharmonic Man and Their Upbringing. Pedagogy based on the Bible.*") in its time at a relatively limited cost and only for the internal need of the Roman Catholic Cyril and Methodius Theological Faculty in Prague with its seat in Litoměřice.

In the last part of my work I tried to highlight Stanislav Novák's personality as a humanly true priest and outstanding religious teacher whose works represented high-quality study materials throughout his time, but they're also still very topical, and therefore many remarkable stimuli can be found in them.

Přílohy

Přepis rozhovoru s bratrem Michaelem Františkem Pometlem OFM

P. M.: Bratře Michale, já bych začal jednou takovou zásadní otázkou: prostudoval jsem většinu dostupných zdrojů, které se týkaly životopisu otce Doc. ThDr. Stanislava Nováka, a narazil jsem na určitý problém, neboť některé zdroje uvádí (a dokonce to tak vyznívá i z jeho parte), že roku 1942 byl vysvěcen na kněze, a po *kratším působení v duchovní správě* přešel jako profesor na gymnázium – a potom až roku 1968 byl povolán na Římskokatolickou cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu do Litoměřic. Tedy na základě tohoto sdělení to vypadá, jakoby on v těch 50. a 60. letech v duchovní správě vůbec nepůsobil, ale když jsem měl potom možnost na Arcibiskupství pražském nahlédnout do Almanachu duchovních arcidiecéze pražské ve 20. století, tak zde už je uvedeno, že otec docent nastoupil po vysvěcení nejprve na Kladno, posléze dva roky kaplanoval v Příbrami, následně krátce opět na Kladně a od roku 1945 potom už definitivně působí v pražských farnostech (Praha – Nové Město u sv. Štěpána, Praha-Strašnice, Praha-Bubeneč, Praha-Žižkov u sv. Prokopa, Praha-Hloubětín, Praha-Vršovice). Jako pedagog na gymnáziu skutečně působil, ale pouze krátce, roku 1948, a to na dívčím reálném gymnáziu v Praze XII. ve Slezské ulici a současně jako zastupující profesor náboženství na gymnáziu v Praze-Žižkově ve Dvořákově ulici. Setkávám se tedy zde s více verzemi. Můžeš mi tedy pomoci nějak blíže tyto věci objasnit?

Bratr Michal: *Toto je kusé (parte).*

P. M.: Toto je tedy špatně?

Bratr Michal: *Já bych se držel spíše tamtěch údajů (almanach).*

P. M.: Mně osobně navíc z toho logicky vyplývá, že kdyby otec docent těch dvacet let (1949 – 1969) učil na gymnáziu, tak by asi nemohl současně působit jako kněz. Náboženství se tehdy na středních školách nevyučovalo a současně lze předpokládat, že aktivně působící kněz by nejspíš byl tehdy jako středoškolský pedagog kádrově nepřijatelný.

Bratr Michal: *Jistě.*

P. M.: Nevím, kde tato teorie o jeho učitelství na gymnáziu vznikla...?

Bratr Michal: *Zřejmě na několika málo informacích postavili takovýto stručný přehled...*

P. M.: Protože mi říkala dnes i paní Bláhová na arcibiskupství, že to parte je velice nešťastně formulováno. Tedy co se životopisu otce docenta týká.

Bratr Michal: *Zcela jistě.*

P. M.: Michale, chtěl bych se Tě zeptat zejména na okamžik, kdy jsi poznal otce docenta Nováka?

Bratr Michal: *No, že jsem chodil na jeho kázání ke sv. Prokopu na Žižkov - tam jsem se s ním nikdy osobně nesešel. Ale viděl jsem tedy, že je to muž jednak znalý ve výkladu a také schopný dobře sdělovat. Takže z toho důvodu jsem jezdil až tam na jeho kázání, i když jsem bydlel ve farnosti u sv. Vojtěcha u pana biskupa Kajetána Matouška. Tam jsem chodil ve všední dny, k Matouškovi.*

P. M.: Takže dá se říct – tak jako se říkalo, že se chodilo do Týna na Reinsberga, takže na Žižkov ke sv. Prokopovi se chodilo na Nováka?

Bratr Michal: *Ano, na Nováka. Zcela jistě.*

P. M.: Tedy to by měla být ta léta 1958 – 1967. Ten Žižkov.

Bratr Michal: *Ano, to platí. Tam jsem chodil.*

P. M.: Vyprávěl mi např. P. Bartoš z Hrochova Týnce...

Bratr Michal: *My jsme spolu byli v ročníku.*

P. M.: On tedy (P. Bartoš) vzpomínal zejména na Vršovice, kde otec docent Novák později působil jako výpomocný duchovní, že tam to bylo nastaveno tak, že nějak od osmi sloužil jeden kněz před ním a od devíti potom sloužil otec docent Novák. A otec Bartoš tam byl svědkem takové zajímavé věci, nakolik přišel až na tu druhou mši svatou (od devíti), že ti lidé se po kázání začali rozcházet, a odešla skoro polovina kostela.

Bratr Michal: *Logicky!*

P. M.: A on to pochopil až potom, neboť oni na tu osmou přišli už na tu první mši svatou, a u otce docenta Nováka si potom počkali už jen na to kázání, protože to kázání je zajímavé.

Bratr Michal: *Ano. Zcela jistě. Je to tak.*

P. M.: Takže on byl takto vynikající homiletik?

Bratr Michal: *Jistě.*

P. M.: Tedy ty jsi ho ještě v těch letech 1958 – 1967 zažil tak, že ty jsi seděl v kostelní lavici a on kázal?

Bratr Michal: *Ano.*

P. M.: Tedy osobně jste spolu do nějakého bližšího styku tehdy ještě nepřišli?

Bratr Michal: *Ne. Až pak na fakultě.*

P. M.: A otec docent Novák tedy nastoupil na fakultu v tom roce 1969?

Bratr Michal: *Zcela určitě tam přednášel.*

P. M.: U otce docenta Nováka je v almanachu uvedeno, že do října 1972 byl ještě administrátorem v Praze-Hloubětíně.

Bratr Michal: *Mnozí tam takto jezdili přednášet. To by mohlo skutečně platit obojí.*

P. M.: A tedy v tom roce 1969, kdy vás otec docent Novák začal vyučovat ... Např. P. Ludvík Pfeifer, jenž studoval taktéž v letech 1969 – 1974, mi říkal, že sám otec docent Novák bohoslovcům říkal, že jeho posláním je *naučit je jak učit*.

Bratr Michal: *On to tak doslova takhle dělal. On někdy úplně předvedl hodinu náboženství tak, jak bychom to měli dělat my. Čili: ‚Milé děti!‘ A pokračoval tak, jako by měl před sebou skutečně jen ty dětské posluchače.*

P. M.: Otec docent Novák potom dává dohromady rovněž tu publikaci ‚44 katechezí‘. Já bych se zeptal asi takto: velký kus práce v české katechetice udělal na počátku 20. století Prof. ThDr. Václav Kubíček. Do té doby, zjednodušeně řečeno, se děti učily memorovat fráze z katechismu, které potom následně byly knězem či katechetou vysvětlovány. A následně znalost těchto frází byla od žáků velice striktně požadována, což asi nebylo šťastné.

Bratr Michal: *To ne.*

P. M.: Tedy Prof. Kubíček, tím, že jaksi ‚adoptoval‘ pro české poměry Mnichovskou metodu, učinil velkou změnu. Později se tu objevuje další velká osobnost, a totiž Prof. ThDr. Hronek, jenž byl v letech 1952 – 1954 děkanem litoměřické fakulty. Jenže potom přichází II. vatikánský koncil, jenž probíhal v letech 1962 – 1965, a v souvislosti s tím se objevily opět nové katechetické metody, a třeba ThDr. Antonín (Aťa) Mandl přichází v té době s článkem ‚Kdo by se holandského katechismu bál?‘, tedy ten ‚holandský katechismus‘ a další věci. A třeba na Moravě v Olomouci, v době, kdy tam existovala ta pobočka litoměřické CMBF (1968 – 1974), přičemž tam dokonce bylo otevřeno i dálkové dvouleté studium pro katechety – tam učil katechetiku ThDr. Kryštofský. U ThDr. Kryštofského se zmiňuje, že z větší části vycházel z Prof. Kubíčka, nicméně se do něho snažil již začlenit i nové metody (např. ten holandský katechismus), které se sem během té ‚oblevy‘ v období Pražského jara 1968 a bezprostředně po něm dostaly. Proto také v případě ThDr. Kryštofského je i v odborné literatuře zmiňováno, že ty jeho publikace působily poněkud nesourodě, neboť přeci jen z větší části čerpal z Kubíčka, ale obohatil jej už i o ony nové prvky. A pokud bys měl zkusit zhodnotit dílo Doc. ThDr. Stanislava Nováka a jeho východiska – viděl bys tam zejména tu inspiraci Kubíčkem či Hronkem, anebo již ty pokoncilní vlivy?

Bratr Michal: *Já bych spíš se přikláněl k tomu silnějšímu vlivu koncilu. Ted' jen vzpomínám, jak se jmenovala ta publikace, kterou vydali tady kolem Oty Mádra... A tehdy to nemohli podepsat nikdo, a podepsal jim to, myslím, ten ... no! Jména – problém! Ty věci vycházely tak*

nějak napůl ilegálně, co vím. Ale vzpomínám teď, jak se jmenoval ten katechismus? Já bych ho našel ještě.

P. M.: To byl Mádrův?

Bratr Michal: *Dělala to skupinka lidí tehdy.*

P. M.: A to byla tedy skupina spíše z řad toho pozdějšího disentu: Mádr, Zvěřina, Mandl?

Bratr Michal: *Ano. Ještě tam byl někdo další. Víím, že tehdy... Zase jména mi vypadávají... že sloužil tehdy u sv. Ignáce, a on jim to tehdy podepsal.*

P. M.: Vzal to autorství tedy na sebe.

Bratr Michal: *Ano. To autorství. Já se po tom podívám.*

P. M.: A myslíš tedy, že ta skripta otce docenta Nováka (Katechetika), anebo těch ‚44 katechezí‘.

Bratr Michal: *No víceméně ono to tam vznikalo tehdy, a některé věci už nám nestačil ani dát.*

P. M.: Já jsem byl například u toho skripta ‚Katechetika‘ velmi překvapený, neboť ono nese dokonce ještě schválení ONV pro Prahu 1 z roku 1970, ale zřejmě udělené ještě v době před těmi ‚prověrkami‘, kdy tam, předpokládám, na tom příslušném odboru seděl ještě slušný člověk. Neboť otec docent tam zmiňuje třeba doporučení bohoslovcům, aby jednou, až budou vyučovat ten katechismus na základních školách, se snažili nejprve poznat prostředí té školy, nakolik v některých učitelích mohou najít tiché spojence, jiní ale zase mohou být velmi jízliví a jedovatí, ani ne snad tak ve vztahu k tomu knězi, ale k dětem, a na ta děcka útočit jízlivými poznámkami typu: ‚A kde je tedy ten Pánbůh, když kosmonauti byli ve vesmíru a neviděli ho?‘ Anebo tam velmi zajímavě otec docent Novák navrhuje, že by farnost třeba měla organizovat pro mládež i nějaké tělovýchovné aktivity, s tím, že by je nevedl přímo kněz, ale nějaký vzdělaný laik z té farnosti. Třeba toto jsem vnímal jak skutečnost, která zřejmě vycházela z oněch nadějí Pražského jara 1968.

Bratr Michal: *Jistě.*

P. M.: A když jsem četl ta jeho skripta ‚Katechetika‘, tak jsem dospěl k takovému pocitu, že když byl otec docent toho roku 1968 vyzván, aby přednášel katechetiku na litoměřické fakultě, tak on se nejprve pustil do zpracování nějakých skript, které by mohl potom od toho akademického roku 1969 – 1970 těm svým studentům-bohoslovcům dát k dispozici. A vnímám to tak, že ta skripta byla připravována v tom období nadějí roku 1968, kdy se zdálo, že se tu otevírá určitý prostor, jenž se však, bohužel, potom s nastupující normalizací opět zavřel. Ale z těch jeho skript je patrné, že on třeba i počítal s tím, že by se mohl obnovit katolický skauting atd.

Bratr Michal: *Jistě.*

P. M.: A pokud bys tedy měl zhodnotit, jak vám tehdy přednášel katechetiku, tak myslíš si, že byl blíže tomu Prof. Kubíčkovvi a té starší generaci, anebo už ThDr. Otovi Mádrovi, ThDr. Josefu Zvěřinovi, ThDr. Antonínu Mandlovi atd.?

Bratr Michal: *Myslím, že rozhodně už té nové generaci. Já bych se přikláněl již k tomu silnějšímu vlivu koncilu. Ale nedokáži to dost dobře posoudit, protože ty staré katechismy jsme sice používali jako děti, ale naštěstí jsme třeba v mém rodišti měli velmi schopného faráře, P. Halíka, který si dokázal okolo sebe shromáždit spoustu schopných lidí, kteří ho zastoupili ve věcech, o kterých on věděl, že na ně sám nestačí. On dokázal dobře apoštolovat. Prostě zaujmout mnoho lidí. Ale to pokračování – to už nechával na druhých. Takže tam pozval jezuitu a redemptoristy. Za války jsme tam měli salesiány. Takže tito kněží, zvláště salesiáni, kteří tam byli téměř celou válku, tak ho zastoupili v mnoha oborech, tam kde on sám věděl, že už je to nad jeho schopnosti. Tak tam nastrčil tyto, podle něho schopnější. Tam jezdili jezuité z Bohosudova.*

P. M.: Jen se tě zeptám, odkud vlastně pocházíš?

Bratr Michal: *Z Příbyslavi.*

P. M.: Ještě bych se rád vrátil k otci docentovi Novákovi. V tom almanachu na arcibiskupství je uvedeno, že roku 1979 z důvodu nemoci v podstatě odešel jak z fakulty, tak z duchovní správy. Roku 1985 potom odchází celkem z duchovní zprávy do penze – opět: ze zdravotních důvodů. Bylo mi však některými kněžími naznačeno, že v tom roce 1979 on neodešel, ale byl přinucen z té fakulty odejít, protože patřil opravdu mezi nejschopnější pedagogy, kteří tam působili. A ten tehdejší režim zkrátka neměl zájem na tom, aby ta katechetika byla vyučována člověkem, který skutečně byl schopen ty bohoslovce naučit učit. Přikláníš se též k této verzi?

Bratr Michal: *Jasně. Byl ‚odejit‘. Ta nemoc tam byla možná jenom formalitou, ale at' už byl oficiálně vyhozen, anebo vytlačen – rozhodně je to ta druhá věc.*

P. M.: Neboť on se potom roku 1993 stává kanovníkem Kolegiátní kapituly na Vyšehradě a umírá v roce 2006, on tedy sedmadvacet let ještě aktivně prožil od toho roku, kdy ‚nemohl‘ z důvodu nemoci dále pokračovat!

Bratr Michal: *To je výmluvné, že? Na Vyšehradě sloužil plně a také jsme se občas ještě stýkali. Já jsem v jeho intencích si vymýšlel nějaké své katechetické pomůcky, tak jsem to s ním také konzultoval potom.*

P. M.: A poznal jsi ho tedy ještě v těch letech porevolučních jako člověka, který tedy rozhodně nebyl neschopen ze zdravotních důvodů pedagogické činnosti či služby?

Bratr Michal: *Vůbec to nebylo... Teda alespoň pro mne to nebylo patrné. To naprosto ne. Byl ‚odejit‘.*

P. M.: V čem byl otec docent Novák pro „ně“ tak obávaný? V té své schopnosti vdechnout té katechezi život?

Bratr Michal: *Já myslím, že jsi to vyjádřil jasně. Já jenom teďka srovnám: nám přednášel Zdeněk Bonaventura Bouše liturgiku. To byl živel! Ten prostě po té přednáškové síni lítal! Všude! S rukama vzhůru. A impulsivně. Po něm přišel jeho nástupce... s dovolením: takhle chodil s papírem: „Boháč sice píše, ale já říkám...“ To bylo nesrovnatelné. A já jsem to říkal proto, že toto byl Stanislav ve svém oboru. Jako ten Bouše. I když nebyl tak divokej jako ten Bouše.*

P. M.: Tedy otec docent Novák byl svým založením blízký Josefu Zvěřinovi a Otovi Mádrovi?

Bratr Michal: *Jistě. Akorát, že oni museli odejít dřív a on tam chvíli ještě vydržel. Ale bylo to dobře, že přece jenom tam měli ti chlapci v někom oporu. Už to, že tam byl!*

P. M.: Nyní mi z tvé odpovědi vyznělo, že se tedy nejednalo jen o odbornou oporu, v důsledku níž tedy ta katechetika za otce docenta Nováka v Litoměřicích měla úroveň, ale i lidskou oporu?

Bratr Michal: *Zcela jistě. Už jenom svou existencí. Protože ono se to z každého dá přečíst, jestli je kněz, anebo řemeslník.*

Otázky klad: Bc. Petr Mikulecký

Odpovídal: bratr P. Michael František Pometlo, OFM

V Praze dne 28. ledna 2019

Zápis z rozhovoru autorizován: .....